

ENERJİ PLATFORMU 2010

Avrupa'nın Enerji Güvenliğinde Türkiye'nin Rolü

23 Haziran 2010, Ankara

Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

Bütün hakları saklıdır.

Tekrar basımı ancak Konrad-Adenauer-Stiftung izniyle

Konrad – Adenauer – Stiftung

Ahmet Rasim Sokak No: 27

06550 Çankaya-Ankara/TÜRKİYE

Telefon : +90 312 440 40 80

Faks : +90 312 440 32 48

E-mail : info.tuerkei@kas.de

www.kas.de/tuerkei

ISBN: 978-975-7968-95-5

Tasarım & Baskı : OFSET FOTOMAT

+90 312 395 37 38 Ankara, 2011

- 5 | **AÇILIŞ VE SELAMLAMA**
Jan Senkyr
Konrad-Adenauer-Stiftung Türkiye Temsilcisi
- 7 | *Doç. Dr. Sedat Laçiner*
Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Başkanı
- 13 | *Yusuf Yazar*
T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yrd.
- 19 | **ENERJİ GÜVENLİĞİ – İŞBİRLİĞİ VE ÇEŞİTLEN-
DİRME**
Thomas Bareiß
Milletvekili, CDU/CSU Meclis Grubu Enerji
Politikaları Koordinatörü
- 27 | **AVRUPA’NIN ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’NİN KONUMU**
Sami Demirbilek
T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Eski Müsteşarı
- 37 | **AVRUPA’NIN ENERJİ GÜVENLİĞİNDE
HAZAR’DAKİ DOĞALGAZ PROJELERİNİN ROLÜ**
Djan Suphi
BP Türkiye Başkanı
- 41 | **TÜRKİYE-AVRUPA ORTAK ENERJİ POLİTİKASI:
HEDEFLERDE UYUM, ÇATIŞMA VEYA SİYASİ
BLOKAJ?**
Dr. Heiko Schuß
Friedrich Alexander Üniversitesi, Erlangen-Nürnberg
- 49 | **TÜRKİYE VE AVRUPA ENERJİ GÜVENLİĞİ –
İMKANLAR VE GÜÇLÜKLER**
Eva Tvarozkova
Avrupa Komisyonu, Uluslararası İlişkiler Genel
Müdürlüğü, Strateji, Koordinasyon ve Analiz Müdürlüğü
- 53 | **TÜRKİYE’NİN AB DOĞALGAZ MEVZUATINA
UYUMU**
Mustafa Sezgin
EPDK Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı
Enerji Uzmanı

- 61| **AVRASYA ENERJİ ARENASININ MERKEZİ
TÜRKİYE**
İsmail Kürşad Çapanoğlu
BOTAŞ Genel Müdürlüğü, Uluslararası Projeler Daire Başkanlığı,
Daire Başkan Yardımcısı
- 69| **AZERBEYCAN-TÜRKİYE-ALMANYA STRATEJİK BİR ENERJİ
İTTİFAKI**
Otto Hauser
i.m.m.e.n.s Consulting GmbH Yöneticisi, Eski Hükümet Sözcüsü ve
Eski Müsteşar
- 73| **BİR ENERJİ KONJONKTÜRÜ ANALİZİ: TÜRKİYE'DE
YABANCI ENERJİ YATIRIMLARININ GELECEĞİ**
Nikolaus Bemberg
Türk-Alman Endüstri ve Ticaret Odası, Pazar İlişkileri Departmanı
Başkanı
- 79| **YATIRIMCILARIN İHTİYAÇLARI VE LİBERALİZASYON
SÜRECİNDE ARZ GÜVENLİĞİ**
Murat Zekeriya Aydın
RWE Holding A.Ş. Ankara Ofis Müdürü ve Regülasyon Bölüm Müdürü
- 85| **SONUÇ**
Jan Senkyr
Konrad-Adenauer-Stiftung Türkiye Temsilcisi
- 89| **KAPANIŞ**
Doç. Dr. Sedat Laçiner
Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Başkanı
- 95| **KONRAD-ADENAUER-STIFTUNG TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ
YAYINLARI LİSTESİ**

AÇILIŞ VE SELAMLAMA

Jan Senkyr

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Sayın
Taner Yıldız,
USAK Başkanı Sayın Dr. Sedat Laçiner,
Ekselansları,
Saygıdeğer Bayanlar ve Baylar,

Devam etmekte olan küreselleşme süreci ve jeopolitik değişimlerle ilgili olarak enerji temini ve enerji güvenliği konuları giderek artan bir siyasi önem kazanmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin enerji politikası bakımından mevcut durumları bilinmektedir: Bu ülkeler, enerji ithalatına yüksek derecede bağımlıdır. Avrupa Komisyonu'nun yeşil kitabına göre bu bağımlılık ham petrolde %76,6 oranında, doğalgazda %53 oranında ve kömürde %35,4 oranında seyretmektedir. AB devletlerinin enerji rezervleri, fosil yakıt ihtiyacını karşılamaya yetmemektedir.

"International Energy Agency" (IEA) önümüzdeki yirmi yılda petrol ve gaz ithalatı ihtiyacının artacağını tahmin etmektedir. Güncel mali ve ekonomik kriz, talebin ve dolaşısıyla da petrol / gaz fiyatlarının geçici olarak düşmesine sebep olsa da, IEA'nın tahmin ettiği hususta bir değişikliğe yol açmayacaktır.

Artan ithalat ihtiyacını karşılayabilmek için, AB üyesi devletlerin enerji sektöründeki nakliye ve tedarik altyapısı genişletilmek zorundadır. Dünyadaki en büyük ham petrol ve gaz rezervleri Yakın Doğu'da ve Orta Asya'da bulunmaktadır. Dolayısıyla da bu bölgeden gelen nakil hatları Avrupa Birliği için son derece önemlidir. Ayrıca AB, Rusya'dan yapılan petrol ve doğalgaz ithalatına olan bağımlılığı azaltarak, alternatif enerji kaynakları kazanmak istemektedir. Bu sebepten dolayı coğrafi konumu itibariyle Türkiye, olası bir enerji kavşağı veya en azından Avrupa, Hazar bölgesi ve Yakın/Orta Doğu arasında bir enerji koridoru şeklindeki kilit bir rol oynamaktadır.

Avrupa Birliğinin enerji politikasıyla ilgili menfaatleri, Türk hükümetinin emelleriyle örtüşmektedir. Yani Türkiye'nin bir enerji kavşağı haline gelecek, enerji politikasında önemli bir bölgesel oyuncuya dönüşmesi öngörülmektedir. Bu hedef, kendi çevresinde çatışmasız ve istikrarlı bir bölge ve dış politika ilişkilerinde çok boyutlu ve çok kutuplu bir yaklaşım amaçlayan "Yeni Türk Dış Politikası" kavramıyla karşılıklı etkileşim içerisinde bulunmaktadır.

Bugünkü çalıştayla, enerji politikasına ilişkin olarak tasvir edilen bu konulara yönelik bir tartışma platformu sunmak istiyoruz. Türkiye'nin Avrupa enerji güvenliğindeki rolünü tartışmak amacıyla Konrad-Adenauer-Stiftung, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu USAK ile birlikte siyaset, enerji politikası ve bilim dünyasından Türk, Avrupalı ve Alman uzmanlar davet etti. Enerji konusunu geçmiş yıllarda çeşitli etkinliklerde ele almıştık. Bu sefer USAK ile birlikte, USAK'ın Ankara'daki binasında bu uzman çalıştayını düzenleyebilmekten dolayı çok mutluyum. Bu vesileyle Dr. Sedat Laçiner ve USAK'daki ekibine işbirliği için teşekkür etmek istiyorum.

Konuşmacılara da sağladıkları katılımdan dolayı teşekkür eder, herkese ilginç ve verimli tartışmalar dilerim.

AÇILIŞ VE SELAMLAMA

Doç. Dr. Sedat Laçiner

Değerli konuklar,

Konrad-Adenauer-Stiftung'la birlikte düzenlediğimiz yeni bir USAK toplantısına teşekkür ettiğiniz için çok teşekkür ediyorum. USAK olarak çok genel konuların konuşulduğu ve konuların daha çok popüler standartlarda ele alındığı toplantıları çok tercih etmiyoruz. Bizim tercihimiz bugün olduğu gibi daha çok teknik olan, akademisyenler, profesyoneller ve uzmanlar arasında gerçekleştirilen toplantılar.

Enerji konusunda çok fazla konuşacak değilim, özellikle böyle bir katılımcı kitlesi karşısında enerji konusunu konuşmak biraz da cesaret ister. Haddi aşmak tehlikeyle karşı karşıya olduğumu bilerek enerjiden ziyade müsaade ederseniz buraya ilk kez gelmiş olanları da biraz düşünerek think-tank ve USAK konularına bir iki cümle ile değinmek isterim.

Biz USAK olarak Türkiye'nin Avrupa'yla, Batıyla ve bölgeyle entegre olmasının şampiyonluğunu yapıyoruz. Bunun en önemli savunucusu olan kurumlardan bir tanesiyiz. Türkiye'nin batılı değerleri özümseyerek, özellikle bölgesinde değişmesinde, gelişmesinde, kalkınmasında, farklılaşmasında ve dünyaya entegre olmasında bir ilham kaynağı,

bir model olabileceğini düşünüyor, ümit ediyoruz. Bunun yolu ise siyasi konulardan ziyade 'enerji' gibi ekonomik işbirliği, ekonomik entegrasyon kanallarından geçiyor. Sürekli olarak söylediğimiz bir nokta ne kadar çok enerji hattı ülkemizden geçiyor ise, ne kadar çok petrol boru hattı, ne kadar çok gaz boru hattı, elektrik hatları geçiyor ise ülkenizden o ülkenin bölünmesi, o ülkede istikrarsızlık çıkması o kadar zorlaşır. Ve dünya ülkeleri ne kadar birbirlerine karşılıklı çıkar bağlarıyla bağlanabiliyorsa, yani karşılıklı bağımlılık ne kadar arttırılabiliyorsa çatışma ve siyasi istikrarsızlık ihtimalleri de o ölçüde azalacaktır. Bunun bilincinde, farkında olarak Türkiye'nin Avrupa'yla yakınlaşmasında, iktisadi entegrasyonunda hatta Avrupa Birliği'ne tam üye olmasında enerjinin kilit bir rol oynadığı kanaatindeyiz.

Tabi ki sadece Avrupa'da değil, Avrupa dışı bölgesi ile de Türkiye'nin entegre olması, bölgesini farklılaştırmasında da enerjinin çok büyük bir rolü olduğu kanaatindeyiz.

Enerji konusunda çok detaya girmeyeceğimi söyledim ama dışardan bakıldığında bazı basit gerçekler de var ki herhalde hepimizin bildiği, ama hatırlatmakta fayda olan gerçekler bunlar. Enerji hatları ve kaynakların yakınlığı Türkiye'ye çok büyük bir güç kazandırıyor. Özel bir konum kazandırıyor. Türkiye adeta enerji okyanuslarının, petrol okyanuslarının, gaz okyanuslarının ortasında bir ada gibi duruyor. Şöyle bir haritaya bakıldığında zaman hemen güneyimizde devasa bir Arap dünyası var. Petrolle, gazla dolu. Ortadoğu dünya petrollerinin % 60'dan fazlasının çıktığı bir yer. Doğumuza baktığımız zaman İran'la beraber Hazar Havzası var. Orası da bakir bir petrol ve gaz havzası. Türkiye'nin kuzeyinde ise yine enerji zengini Rusya var, Karadeniz var.

Şimdi baktığınızda gerçekten büyük bir enerji okyanusunun tam ortasında yer alıyor Türkiye. Şu ana kadar çok ciddi bir petrol veya gaz çıkmadı Türkiye'den ama Türkiye bir geçiş noktası olarak belki de petrol çıkmasından çok daha önemli bir konuma sahip çünkü Asya'dan Avrupa'ya, Ortadoğu'dan Avrupa'ya Rusya'yı saymazsanız tek karasal geçiş noktası. Ve daha da önemlisi bu bölgeden yani enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeden enerji tüketen, en çok enerji tüketen kıtaya geçen tek demokratik ve en istikrarlı ülkedir Türkiye. Tüm bunları üst üste koyduğumuz zaman Türkiye'nin doğal bir geçiş hattı olduğunu, hatları çeşitlendirmede ve hatta arz eden ülkelerin petrol üreten İran gibi, Arap ülkeleri gibi, diğer bölge ülkelerinin Azerbaycan gibi, Kazakistan gibi ülkelerin daha istikrarlı olmasında da özel bir konumu olan bir ülke Türkiye. Yani Türkiye

sadece üzerinden boru geçen bir ülke değildir. Boruların güvenli olması ve arz eden ülkelerin istikrarlı ve güvenli, güvenilir bir şekilde bu arzlarını devam ettirebilmesinde de özel rolü olabilecek bir ülkedir Türkiye. Dahası Türkiye'nin arz eden ülkeler ile bir akrabalık ilişkisi, bir kardeşlik, dostluk, komşuluk ilişkisi olduğunu ve tüketen ülkelerle de kader birlikteliği olan bir ülke olduğunu unutmamak lazım. Türkiye'nin kaderi Avrupa'yla birlikte ama geçmişi de bildiğimiz üzere bu petrol kaynaklarının olduğu yerlerdeki insanlarla. Kısacası Türkiye'de petrol çıkar çıkmaz, gaz çıkar çıkmaz, bunu bilmiyoruz ama Türkiye'siz bir Avrupa enerji güvenliğinin olamayacağını, sadece Avrupa'nın enerji güvenliği değil arz edeninkilerin geleceklerinin ve enerjisiyi satma güvenliklerinin de Türkiye üzerinden geçtiğini bilmek lazım. Böyle bir rolü ise Türkiye tek başına oynayamaz bunun da farkındayız.

Özetlemek gerekirse enerji güvenliğinde demokrasi olmanın çok büyük bir önemi var ve Türkiye enerji hatları üzerindeki güçlü bir demokrasi olmanın ötesinde enerji arz eden ülkelerin demokratikleşmesinde de hayati bir rol üstlenebilecek kritik bir ülke.

Türkiye'de zayıf olan bir bilinci artırabilmek için bu toplantıyı düzenlemek istedik. Türkiye'de enerjinin sadece teknik bir konu olmadığını, siyasi, iktisadi, hatta sosyal boyutları bulunduğunu işlemeye çalışıyoruz ve bu toplantı da söz konusu hedeflerimize anlamlı bir katkı yapacaktır. Elbette bugün bizlerle bu kıymetli, birlikteliğin gerçekleşmesini, sağlayan ortaklarımızı ve dostlarımızı daha sonraki toplantılarda da yanımızda görmek isteriz. Çünkü bir veya iki toplantı ile bilinç oluşturulamaz. Biz bunu, bu bilinci diğer ülkelere de taşımak, diğer ülkelerdeki birikimi de kendi birikimimize katarak zenginleştirmek istiyoruz. Türkiye'nin önemi konusundaki farkındalığı diğer ülkelerde de yeşertmeye büyük ihtiyaç var. USAK olarak önümüzdeki aylarda Londra'da bir toplantı yapacağız. Bu toplantıya benzer bir toplantı olacak Londra toplantısı. Her yıl düzenli olarak bu tür toplantıları Ankara'da, İstanbul'da ve dünyanın önemli diğer kentlerinde tekrar etmek istiyoruz. Önümüzdeki yıl şu günlerde bir benzerini daha yapmak istiyoruz örneğin.

Bu ilk toplantısı olacak enerji platformumuzun. Mutlaka eksikler hatalar olacaktır. Bu eksiklerimizi, hatalarımız veya geliştirebilir olduğunu düşündüğünüz yönleri bize veya Konrad-Adenauer-Stiftung'a bildirebilirseniz bir sonraki toplantı daha nitelikli olabilecektir.

Ben sözlerimi çok fazla uzatmak istemiyorum. Çünkü çok kıymetli enerji uzmanları aramızda ve onların zamanlarını almak istemiyorum. Gün boyunca gerek yemek esnasında, akşam kokteyl esnasında veya konuşmalar arasında coffee breakler esnasında daha samimi daha sıcak bir işbirliğinin gerçekleşebileceğini ümit ediyoruz. Ve bunun geleneksel hale gelmesini umuyoruz.

Sayın Taner Yıldız Enerji Bakanımız da bugün bizlerle birlikte olacaktı, fakat ne yazık ki Türkiye'nin geliştiği dönemlerde adeta gelişmesini, demokratikleşmesini, kalkınmasını engellemeye çalışan bazı güçler mi devreye giriyor diyelim veya bu işin cilvesi mi diyelim bilemiyoruz ama çok elim bir saldırı ile karşı karşıya kaldı biliyorsunuz. Sayın Bakanımız Kayseri'de şehit cenazesine katılmak için bugün bulunuyor. Kendileri gelemediler, bundan sonraki toplantılara gelmeyi büyük bir sorumluluk, hatta görev saydıklarını bizlere iletiler. Sayın Bakanın enerji güvenliği ve hatlar konusuna ne kadar büyük bir önem verdiğinin farkındayız. Zaten bu tür toplantıların yapılmasından en çok mutlu olanların başında da kendileri geliyor. Biz buradan kendilerine çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Bakanımız geleme de Sayın Müsteşarımızı Yusuf Bey'i bizlere, Yusuf Yazar'ı bizlere gönderdiler. Biraz sonra kendisi de Enerji Bakanlığı'nın perspektifini bu konuda sizlere sunacak.

Elbette bu toplantının yapılmasında emeklerini hatırlamamız gereken isimler var. Bu toplantıların gerçekleşmesini sağlayan ilk olarak tabii ki Konrad-Adenauer-Stiftung. Kendilerinin böylesine uzmanlık alanlarına yatırım yapması, bu konularda, toplantılara destek vermesini çok büyük takdirle karşılıyoruz. Aramızda bir sinerjinin oluştuğunu düşünüyorum ve daha sonraki toplantılarda da bunun daha net bir hal alacağını düşünüyorum. Ve bu toplantının gerçekleşmesinde cömert katkılarından dolayı British Petrol'a da çok teşekkür ediyorum. Yani BP'ye de. Kendilerinin katkıları sadece maddi anlamda değil. Bu tür toplantılarda mutlaka iş dünyasının olması gerekiyor. Maddi, manevi mutlaka bulunmaları gerekiyor. Çünkü bu tür konuları sadece akademik dünya ile ele almak eksik olur. Mutlaka uygulayıcılarla, karar alıcılarla özel sektörün de buralarda olması gerekiyor. Türkiye'nin de artık kuramcılarla uygulayıcıları bir araya getirmeyi öğrenmesi gerekiyor.

Düşüncenin finansmanı elbette bu tür toplantıları gerçekleştirebilmek için hayati önemde. Bundan dolayı da BP'ye çok teşekkürler.

Son olarak medya sponsorlarımız Habertürk Gazetesi'ne, TRT'ye ve Hürriyet Daily News'a da bizleri kamuoyu ile buluşturmaları nedeniyle çok çok teşekkür ediyoruz. Ve elbette buraya gelerek bu toplantının gerçekleşmesini sağlayan uzman isimlere ve siz konuklarımıza da ayrıca teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Daha sonraki USAK toplantılarında buluşabilmek umuduyla sağ olunuz, var olunuz.

AÇILIŞ VE SELAMLAMA

Yusuf Yazar

Enerji kaynakları açısından bakıldığında Türkiye belli imkanlara sahip olmakla birlikte, özellikle hidrokarbon kaynakları dikkate alındığında halihazırda var olan talebi tümüyle karşılayabilme noktasından uzakta bulunmaktadır.

İstatistiki veriler Türkiye'nin, toplam birincil enerji talebinin ancak küçük bir bölümünü yerli kaynaklarla karşılayabildiğini göstermektedir. Bu demektir ki, Türkiye potansiyel olarak ciddi bir enerji güvenliği tehdidi altındadır.

Ama, resmin kendisi tabii ki bu kadar yalın ve basit değildir. Yerli hidrokarbon kaynakların halihazırdaki talebi karşılayıp karşılayamaması dikkate alınması gereken parametrelerden yalnızca bir tanesidir. Resmin tümüne dair bir yorum için başka parametrelerin de dikkate alınması gerekir.

Öncelikle vurgulamak istediğim bir nokta, Türkiye'nin kendi enerji güvenliğini komşularının ve işbirliği içinde olduğu ülkelerin enerji güvenliklerinden ayrı değerlendirmedeği hususudur.

Aslında bu tutum, Türkiye'nin enerji politikası içerisine "enerji koridoru" olma konseptini yerleştirisiyle yakından

ilgilidir. Enerji koridoru olma hedefi ve enerji güvenliğini aynı oyun içinde yer alan diğer ülkelerin enerji güvenliğiyle birlikte değerlendirme tutumu birbirini tamamlayan iki yaklaşımdır.

Bu yaklaşımlarla bütünleşen üçüncü bir yaklaşımsa dış politikada karşılıklı bağımlılığa verdiğimiz önemdir.

“Enerji arz güvenliği” bağlamında en önemli parametrelerden birisi kuşku yok ki **enerji talebindeki artıştır.**

Türkiye enerji talebinde artış oranının en yüksek olarak gerçekleştiği ülkelerden birisidir: son yıllarda dünya sıralamasında Çin’den sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Detaya girmeden yalnızca iki rakamla geçeceğim: Bu oran uzun yıllar ortalaması olarak birincil enerji talebi için %5 dolayında, elektrik enerjisi talebi içinse %7 dolayındadır.

Yerli kaynaklarımız artan enerji talebini karşılamada yetersiz kalmakta ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak **enerjide dışa bağımlılık** ortaya çıkmaktadır.

Bu bağımlılık genel enerji ihtiyacının karşılanması bağlamında %73’ler dolayındadır. Enerji güvenliği stratejimizin en önemli unsurlarından birisi yerli enerji kaynaklarının keşfine, ve devreye alınıp ülke ihtiyacının karşılanması için kullanılmasına öncelik vermektir.

Şu an itibariyle bilinen rezervlerimiz – özellikle hidrokarbon rezervlerimiz – Türkiye’nin ihtiyacını karşılamaktan çok uzak bir durumdadır.

Tüketmekte olduğumuz petrolün yaklaşık %90’ını, tükettiğimiz doğalgazın yaklaşık %97’sini ithal ediyoruz.

Ancak, bu durum dikkate alınarak son yıllarda **yerli kaynaklarımızın aranmasına** büyük bir önem verilmiştir.

Enerji arz güvenliğimizi artırma bağlamında zikredebileceğimiz bir diğer çabamızsa enerji kaynaklarının ve tedarik kaynak ve güzergahlarının çeşitlendirilmesi çabasıdır.

Türkiye bu konuda doğru politikalar geliştirmiş ve belli tedbirler almış durumdadır ve başka bazı girişimler için de adım atmış durumdadır. Örneğin, Türkiye hem ham petrol ve hem de doğalgaz ithalatında **kaynak ülke** çeşitliliğini büyük ölçüde sağlayabilmiştir.

Ham petrolde Rusya, İran, Irak ve Suudi Arabistan'ın yanı sıra daha küçük miktarlarda ithalatın gerçekleştirildiği başka ülkeler de vardır. **Doğalgazda** toplam ithalatımızın yaklaşık %62'si Rusya Federasyonu'ndan yapılıyor olmakla birlikte İran'dan, Azerbaycan'dan, Cezayir'den ve Nijerya'dan da doğalgaz ithalatı (boru gazı olarak ya da LNG olarak tankerlerle) yapılmaktadır.

Ayrıca, gerekli olduğunda ve uygun düştüğünde spot market alımlarından da yararlanılmaktadır. Türkiye kaynak ülke çeşitliliğini Katar'la yapmayı planladığı uzun dönemli LNG kontratlarıyla daha da zenginleştirmek istemektedir.

Kaynak ülke ve güzergah çeşitliliğini artırma çabaları içerisinde Bakü Tiflis Erzurum (BTE) doğalgaz boru hattının gerçekleştirilmiş olmasının özel ve büyük bir önemi vardır.

BTE boru hattı projesi, bir taraftan Türkiye'nin kendi doğalgaz arz güvenliğini artırırken, bir yandan da Avrupa'nın doğalgaz arz güvenliğinin (Türkiye-Yunanistan doğalgaz konektörü projesiyle birlikte) güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Nitekim, BTE projesinin 2007 yılında devreye alınmış olması sonraki yıllarda yaşanılmış olan doğalgaz tedarik problem ya da krizlerinde Türkiye'nin bu problem ya da krizi en düşük düzeylerde etkilenecek geçiş-tirebilmesine katkı sağlamıştır.

Türkiye Türkiye-Yunanistan-İtalya doğalgaz boru hattı projesinde yer alarak Yunanistan ve İtalya'nın, Nabucco projesinde yer alarak da kendi arz güvenliğine olduğu kadar AB ülkelerinin doğalgaz arz güvenliğine de katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Türkiye **Yenilenebilir enerji kaynaklarının** elektrik enerjisi üretiminde kullanılmasını teşvik ederek ve nükleer elektrik santrali girişimiyle **kaynak çeşitlendirmesini** hedeflemiştir.

Şimdiden devreye alınmış olan rüzgar santralı kurulu gücümüz 1000 MW'ı aşmış bulunmaktadır.

Bu kurulu gücün 2-3 yıl içerisinde 2000 MW'ı aşması, ve benzeri gelişmelerin önümüzdeki on yıl içerisinde güneş enerjisinden elektrik üretiminde de gerçekleşmesini bekliyoruz.

Yürürlükte olan **Strateji Belgesi** Türkiye'nin 2023 yılı itibarıyla elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının payının en az %30 olmasını öngörmektedir.

Elektrik talebinin her yıl büyük bir artış (bazı yıllar %9'lara yaklaşacak şekilde) gösterdiği düşünüldüğünde bu oranın oldukça iddialı bir hedefi ifade ettiği anlaşılır.

(Önceki yıllara göre 2009 yılı su kaynaklarının elektrik üretiminde kullanılabilmesi açısından çok daha elverişli şartlar sunmuş olmasına rağmen bu oran – yenilenebilir kaynakların toplam elektrik üretimindeki payı – ancak %19,5 olabildi; 2008 yılında bu oran %17,3 olarak gerçekleşmişti).

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını ve enerji verimliliğini arttırmayı teşvik eden tutum enerji bağımsızlığını arttırmayı ve iklim değişikliği konusundaki hassasiyeti arttırmayı hedefleyen tutumla uyum içindedir.

Yatırım gereksiniminin azaltılmasının yanısıra iklim değişikliği açısından emisyon miktarının düşmesini de sağlayan **enerji verimliliğini** arttırmanın önemi giderek artmaktadır.

Enerji verimliliğini arttırmak "enerji güvenliği"nin arttırılmasına da yapılan bir katkı olarak değerlendirilmelidir.

Sanayide, konutlarda ve konut sektöründe ilave enerji yatırım gereksiniminin önemli ölçüde azalmasını sağlayabilecek bir enerji tasarrufu potansiyeli bulunduğunu görmek zor değildir.

Enerjinin hem üretim ve hem de tüketim safhalarında her düzeyde verimliliği arttırmak için yasal bir zemin oluşturularak bilgi ve bilinç düzeyini yükseltmeyi de hedefleyen çaba ve çalışmaları bir Koordinasyon Kurulu aracılığıyla sürdürmekteyiz.

Kaynak çeşitlendirme yaklaşımının bir doğal ve doğru sonucu da elektrik üretimi amacıyla **nükleer santral** kurulması konusundaki kararlılığın oluşturulması oldu.

Bu amaçla ETKB tarafından Mersin ve Sinop'ta nükleer santraller kurulmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir.

2009 yılı Strateji Belgesi'nde de ifade edildiği üzere Türkiye 2020 yılına kadar kurulu gücünün en az %5'ine karşılık gelecek bir nükleer santral kurulu gücünü devreye almayı hedeflemiş bulunmaktadır.

Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması bağlamında **doğal gazın elektrik üretiminde kullanımından** çok, sanayide, ev ve işyerlerinde (ısıtma ve ısıtma amaçlı) kullanımının artırılmasını hedefliyoruz.

Ve bu hedef de önemli ölçüde gerçekleşmiş durumdadır. Bugün itibarıyla 66 il merkezinde ve çevresinde doğalgaz arzı gerçekleşmiştir.

Türkiye, "global enerji arz güvenliği" kapsamında ve paralelinde "**enerji koridoru**" ve "enerji terminali" konseptlerini geliştirmiş, ve bu konseptlerle uyumlu uluslararası boru hatları projelerinde güvenilir bir ortak olarak yer almıştır.

Bu projelerin her birisi Türkiye'nin enerji arz güvenliğine olduğu kadar, üretici ülkeler açısından önem arz eden "pazar güvenliği"ne, ve tüketici ülkeler (esas itibarıyla AB ülkeleri) açısından da arz güvenliğinin sağlanmasına büyük katkı yapmaktadır, ya da yapması beklenmektedir. Tamamlanmış projeler arasında **Bakü-Tiflis-Ceyhan** ham petrol boru hattı, **BTE** doğalgaz boru hattı ve Türkiye-Yunanistan-İtalya doğalgaz boru hattı projeleri özel olarak zikretmeye değer büyük projelerdir. Önümüzde gerçekleştirilmek üzere çalışmalarını sürdürülmekte olan projelerden en önemlisiyse kuşku yok ki **NABUCCO** doğalgaz boru hattı projesidir.

NABUCCO projesinin AB ülkelerinin enerji arz güvenliği açısından taşıdığı önem açıktır. Son yıllarda doğalgaz akışında yaşanılmış olan krizler başka bir argüman geliştirmeye ihtiyaç bırakmamaktadır. Hükümetler Arası Antlaşma'sı imzalanmış ve parlamento onaylarını da almış olan Nabucco projesinin inşası ve hayata geçmesi bağlamında 2010 yılında hayati öneme sahip adımların atılması beklenmektedir.

Henüz heyetler arası görüşmelerin konusu olan iki projeyse Irak-Türkiye-Avrupa doğal gaz koridoru projesi ve, biraz da bir "gelecek projesi" olarak düşünülen, Katar gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşımayı hedefleyen boru hattı projesidir. Her iki proje de Nabucco projesine hitap edecek oldukları kadar Türkiye'nin kendi arz güvenliğinin temininde de bir rol oynayabilecek niteliktedir.

Zikretmemiz gereken bir diğer projeyse Samsun-Ceyhan ham petrol boru hattı projesidir. Türk boğazlarının güvenliği açısından da önem atfedilen bu by-pass projesine Türkiye açık siyasi destek vermektedir.

Aslında Türkiye komşu ülkelerle gerçekleştirmiş olduğu elektrik iletim hattı bağlantılarıyla da "koridor" konseptine uyumlu projeler gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Bu bağlamda tüm komşu ülkelerle bağlantımız, ve elektrik alışverişimiz bulunmaktadır. UCTE ile uyumlu bağlantı için olan teknik çalışmalar önemli ölçüde tamamlanmıştır.

Doğalgaz arzıyla ilgili olarak iletim hatlarının yanı sıra **doğalgaz depolama tesisleri** de büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin ilk doğalgaz depolama tesisi olan Silivri doğal gaz deposu 2007 yılında tamamlanarak devreye alınmıştır. (ilk orijinal depolama kapasitesi 1,6 milyar metreküp; son yapılan çalışmalarla kapasite 2,2 milyar metreküpe çıkarılmıştır; ve şu an itibarıyla sürdürülmekte olan ilave çalışmalarla kapasitenin 3,2 milyar metreküpe çıkarılması hedeflenmiştir).

Şimdi ikinci depolama tesisi olarak Tuz Gölü tesislerinin inşası için ihale süreci devam etmektedir.

Son yıllarda izlemiş olduğu enerji politikaları ve şu ana kadar içinde yer aldığı gerçekleşmiş projelerle güvenilir ortak kimliğiyle Türkiye Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanışında ve sağlamlaştırılmasında belli ve önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymuş durumdadır.

Türkiye bu rolü oynama güç ve potansiyeline sahiptir; Türkiye bu rolü oynamaya istekli ve kararlıdır.

ENERJİ GÜVENLİĞİ – İŞBİRLİĞİ VE ÇEŞİT- LENDİRME

Thomas Bareiss

I- GİRİŞ

Federal Alman Meclisindeki CDU/CSU Parti grubunun Enerji Koordinatörü olarak bu uluslararası çalışmaya katılarak, Almanya ve bütün Avrupa için olağanüstü derecede önem arz eden bu konu hakkında konuşmak benim için son derece ilgi çekicidir.

Avrupa enerji politikasına yönelik olarak benim için öncelikli üç hedef vardır:

- Sanayi, ticaret ve bireysel tüketiciler için ödenebilir enerji fiyatları.
- Bütün üye devletlerin enerji ihtiyaçlarının güvenli ve olabildiğince bağımsız bir şekilde karşılanması.
- Enerjinin verimli ve çevreye zarar vermeyecek şekilde üretilmesi ve kullanılması.

Enerji teminin güvence altına alınması, tükenmekte olan hammadde kaynakları ve dünya çapında artmakta olan enerji ihtiyacı düşünüldüğünde, önümüzdeki yıllarda bizi AB çapında meşgul edecek olan temel bir konudur. Bu konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele almak istiyorum.

II- MEVCUT DURUM: ENERJİ TEMİNİNİN GÜVENCE ALTINA ALINMASI

Enerji teminiyle ilgili olarak Almanya ve Avrupa'nın içerisinde bulunduğu durum son yıllarda önemli ölçüde kötüleşmiştir.

“World Energy Council” tarafından kısa bir süre önce yayımlanan ve bu soruna ışık tutan bir araştırmadan çıkan sonuca göre, Almanya'daki birincil enerji temin riski son yıllarda hissedilebilir ölçüde artmıştır. Tam olarak ifade etmek gerekirse, 1990 ile 2008 yılları arasında Almanya'daki enerji temin riski %100'ü aşkın bir artış göstermiştir.

AB'de, özellikle de nükleer enerji vasıtasıyla elektrik üretmeyen veya az miktarda üreten ülkelerde benzer bir eğilim mevcuttur.

Bu durum bir yandan yerli, daha doğrusu Avrupa'daki enerji kaynaklarının tükenmesinden, diğer yandan da Avrupa'daki enerji karışımının uğradığı değişimden kaynaklanmaktadır. Riskli üretim bölgelerinden yapılacak hammadde ithalatına olan ve giderek artan bağımlılık bu gelişmenin bir sonucudur.

Almanya'daki yabancı enerji kaynağı oranı 1990 yılında %13 iken, bu oran 2007 yılında toplam olarak %74'e yükselmiş olup, artış eğilimi gözlemlenmektedir.

Petrol yine en önemli birincil enerji kaynağı durumundadır. Petrol ithalatı eskiden birkaç ülkeden gerçekleştirilirken, günümüzde Rus petrolüne olan bağımlılık giderek artmaktadır. Sırf bu sebepten dolayı bile enerji temininin güvence altına alınması yüksek risk altında bulunmaktadır.

Bağımlılığı daha da sorunlu hale getiren ve konuyla ilgili olan başka bir husus ise, söz konusu ithalatların jeolojik ve siyasi bakımdan riskli bölgelerden temin edilmesidir.

Enerji kaynakları ve enerjinin kaynaklarının ithal edildiği ülkeler kısa sürede ve Avrupa çapında doğrudan doğruya çeşitlendirilemeyeceği için, söz konusu araştırmada, enerji temin riskinin gelecekte de artacağı varsayılmaktadır.

III- DOĞALGAZIN ÖNEMİ

Almanya'da petrolden sonra ikinci önemli enerji hammaddesi doğalgazdır. Bugün bu konu üzerinde yoğunlaşmak istiyorum.

a) Doğalgaz Tüketimi ve Temini

Sadece Almanya 2007 yılında 90 milyar m³ doğalgaz tüketmiştir. Bunun %83'ü ithal edilmiş olup, en büyük kısmı olan % 34'ü Rusya'dan, %29'u Norveç'ten ve %20'si Hollanda'dan temin edilmiştir.

AB 2007 yılında yaklaşık olarak 485 milyar m³ doğalgaz tüketmiştir. AB en çok doğalgazı %44 oranında Rusya'dan almakta olup, Rusya'yı %24 ile Hollanda ve %21 ile Cezayir takip etmektedir. Geriye kalan %11'lik kısım ise Nijerya, Libya, Mısır, Katar ve Oman arasında dağılmıştır.

Demek ki AB ihtiyaç duyduğu doğalgazın sadece yaklaşık olarak dörtte birini kendi üretimiyle karşılamakta olup, ihtiyacının yaklaşık olarak dörtte üçünü ithal etmek zorunda kalmaktadır. Bazı AB ülkelerinde, bilhassa Doğu Avrupa'da, Rus doğalgazının ithal oranı %100'dür.

Avrupa Komisyonu'nun tahminlerine göre 2030 yılına kadar doğalgaz ihtiyacı en kötü durumda yaklaşık olarak 575 milyar m³'e kadar çıkarak, takriben %20'lik bir artış gösterebilir. Norveç ve Hollanda gibi ülkelerin rezervleri çok hızlı bir şekilde azalmaktadır. AB'nin ithalat ihtiyacı bundan dolayı aynı zaman dilimi içerisinde muhtemelen önemli ölçüde artacaktır.

b) Doğalgazın Avantajları

Gaz gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Bir taraftan ısınma ve benzeri kişisel kullanım alanları için, diğer taraftan da elektrik üretiminde enerji santrallerine yönelik esnek bir yakıt olarak. Kanımca Avrupa çapında daha fazla doğalgaz kullanımına yönelik bir gelişim temayülü söz konusu olacaktır.

AB'nin yenilenebilir enerjinin yaygınlaştırılmasına yönelik olarak kendisine koyduğu iddialı hedefler düşünüldüğünde, gelecekte temel elektrik ihtiyacının nasıl güvence altına alınacağı sorusu akla geliyor.

Yenilenebilir Enerjiler konulu AB normuyla birlikte AB için iddialı ve bağlayıcı hedefler saptanmıştır: 2020 yılı itibariyle nihai enerji tüketiminin %20' sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması hedeflenmektedir. Yani enerji üretimindeki yenilenebilir enerji oranı muhtemelen daha da yüksek olacaktır.

Almanya'daki elektrik üretimindeki yenilenebilir enerji oranı daha bugünden %18 düzeyindedir. Almanya, 2020 yılına kadar elektrik tüketiminin %30'unu yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamayı hedeflemektedir. 2020 yılından sonra bu oranın mütemadiyen arttırılması ve 2030 yılı itibariyle böylece %50'nin üzerinde bir düzeye ulaşılması öngörülmektedir.

Gördüğümüz gibi AB uzun vadede yenilenebilir enerjiye geçmeyi hedeflemektedir.

Ancak bu hedef sorunlara da yol açmaktadır.

Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin şebekeye düzensiz bir şekilde dâhil edilebiliyor olmasından dolayı, kesintisiz temel elektrik ihtiyacının sadece yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması mümkün olmayacaktır. Temel elektrik ihtiyacının karşılanmasının güvence altına alınması amacıyla doğalgaz santrallerinin kullanılması, nükleer enerjiye sahip olmayan (örneğin Polonya) veya uzun vadede kullanmaya devam etmek istemeyen (örneğin Almanya) AB ülkelerinin lehinedir.

Doğal gaz santralleri, gerektiğinde kolayca devreye sokulup devreden çıkarılabilmeleri bakımından teknik bir avantaja sahipler. Böylece, verimli ve ekonomik olma bakımından, yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretimine yönelik en uygun bütünleyici unsuru teşkil etmekte. Azami elektrik ihtiyacını da sorunsuz bir şekilde doğal gaz santralleri tarafından karşılanabilir.

İklimle ilgili sebeplerden dolayı da doğal gaz lehine verilecek olan bir karar avantaj sağlamaktadır. En çok kullanılan fosil enerji kaynaklarının gerek doğrudan gerekse dolaylı sera gazı emisyonları dikkate alındığında, doğalgaz, düşük seviyedeki doğrudan emisyonları sayesinde en uygun çevre bilançosuna sahiptir.

Doğalgazın sera gazı emisyon faktörü petrole kıyasla %25 daha düşüktür. Hatta taş kömürüne ve linyit kömürüne kıyasla daha çok avantaj söz

konusudur. Ayrıca doğalgazın, kömür ve petrole kıyasla birçok uygulamada daha yüksek bir etki derecesiyle dönüştürüldüğü hesaba katılırsa, sera gazı bilançosu bakımından rakip enerji kaynaklarıyla arasındaki farkı çok daha belirgin bir şekilde açmış bulunmaktadır. AB'nin, 2020 yılına kadar CO2 emisyonlarını 1990 yılına kıyasla %20 oranında düşürme şeklindeki, iklimi korumaya yönelik iddialı hedefleri göz önüne alındığında, doğal gaz kaynaklı elektrik üretimi son derece mantıklıdır. Sayılan bu avantajlar ve AB'nin enerji tedarik stratejisi karşısında doğalgazın daha yoğun kullanılması kaçınılmazdır.

c) Sıvılaştırılmış Doğalgaz Fiyatları Daha Düşük

Hâlihazırda düşük seviyelerde seyreden gaz fiyatları, özellikle de LNG fiyatları düşünüldüğünde, gaz konusu bir an önce ele alınarak şimdiden uygun fiyatlara tedarik anlaşmaları imzalama fırsatı kaçırılmamalıdır.

d) Sorunlar

Gaz kullanımının sağladığı birçok ekonomik, teknik ve iklimsel avantajın yanında, ihtiyaç artışından ve Avrupa'daki doğal gaz kaynaklarının tükenmesinden dolayı, AB ülkelerinde üretilmeyen doğalgazın ithalatına yönelik bağımlılık giderek artmaktadır.

Bu bağımlılık AB'de huzursuzluk yaratmaktadır. Polonya, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerin Rusya ve Ukrayna arasında son olarak yaşanan gaz ihtilafı esnasında yaşadıkları sorunları hepimiz hatırlıyoruz.

Giderek artan bu bağımlılık hali karşımıza çok sayıda aşılması gereken engel çıkarmaktadır.

III- AŞILMASI GEREKEN ENGELLER

1. Yeni doğalgaz kaynaklarının kazanılması, Avrupa'nın enerji temininin güvence altına alınmasına yönelik önemli bir katkıdır. Doğalgaz kaynaklarının çeşitlendirilmesi başlıca bir görev haline gelmek zorundadır. Avrupa, Enerji teminini güvence altına alabilmek için bu hedefe yönelik çalışmalarını yoğunlaştırmalıdır.
2. Kaynak ülkelerin çeşitlendirilebilmesi bakımından Türkiye bizim için önemli bir ortaktır. Zaten son derece verimli haldeki işbirliğini daha da yoğunlaştırmalıyız.

3. Doğalgaz ithal edilen ülkelerin çeşitlendirilmesinin yanında, nakil hatlarının çeşitlendirilmesi de önemlidir. Bunun için nakil şebeke ve alt-yapılarına çok sayıda yatırım yapılmalıdır. Doğalgaz depolama tesisleri bu çerçevede yer almaktadır. AB ülkeleri, ülkeniz ve üretici devletler bu konuya ilişkin olarak da daha yoğun bir işbirliği ve diyalog ortamı oluşturmalıdır.

IV- ULUSLARARASI PROJELERİN TEŞVİK EDİLMESİ

AB için en önemli ve en ümit verici proje Nabucco boru hattı projesi olsa gerek.

Projenin temel fikri, bilhassa ana tedarikçi olan Gazprom'a olan bağımlılığın azaltması için doğalgaz kaynaklarının çeşitlendirilmesidir.

AB'nin avantajı, doğalgaz kaynakları bakımından zengin olan üç büyük coğrafi bölge (Kuzey Afrika, Yakın Doğu, Hazar Denizi) arasında bulunmasıdır.

Nabucco, bu iki devasa doğalgaz kaynağıyla Avrupa arasında bir bağlantı kurma imkânı sunmaktadır. Nabucco, gerek, bol miktarda mevcut olan doğalgazı ihraç edebilen üretici ülkeler, gerekse de doğalgaz temin pazarını daha fazla çeşitlendirme hedefine yaklaşabilecek olan AB için sadece avantaj sağlamaktadır.

Bundan dolayı Nabucco projesi birinci dereceden önceliğe sahiptir.

Temmuz 2009 tarihli hükümetler arası anlaşmayla ve bu anlaşmanın taraf ülkelerin parlamentoları tarafından onaylanmasıyla birlikte, başlıca yasal şartlar oluşturulmuştur. Yine de projenin finansmanına, teslimat ve servis sözleşmelerine yönelik bağlayıcı taahhütler eksiktir.

Bu konuyu süratle ele almalıyız.

Nabucco boru hattının bizim için yaratacağı olanakları da düşünerek, inşaatın bir an önce başlatılmasından yana görüş belirtmek istiyorum.

Ayrıca, Hazar denizinde kıyısı bulunan bütün devletlerin, Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın projeye dâhil edilmesinde yarar görü-

yorum. İnan'da bir seçenek teşkil etmekle birlikte, mevcut siyasi durum sebebiyle İnan'ın projeye dâhil edilmesinin mümkün olup olmayacağı hususu beklenip görülmelidir.

V- TÜRKİYE'NİN ÖNEMİ

Doğalgaz nakil yollarını ve tedarikçi ülkeleri çeşitlendirme hedefimiz bağlamında Türkiye bizim için son derece önemli bir ortak konumundadır. Bir kere ülkeniz çok önemli bir transit ülkesidir. Ancak bundan daha da önemli olan, Hazar denizindeki devletlerle ve Yakın Doğu'yla olan siyasi ilişkilerinizdir.

Türkiye'nin yardım ve desteği bilhassa Hazar devletleriyle yapılacak olan müzakerelerde, Sovyetler döneminden kalma nakil tekelini yumuşatmak bakımından önemlidir.

Söz konusu ülkelerle yürütölen müzakereler son derece siyasi niteliklidir. Rusya, güçlü nüfuzunu kullanmaya devam etmekte olup, bölgeden doğal gaz alımına başlamış bulunmaktadır. Yakın zamanda tepki göstermeyerek, Nabucco'nun planlama aşamasından gerçekleştirme aşamasına geçmezsek çok geç olabilir. Zira Çin de Hazar bölgesinin doğalgazıyla ilgilenmekte olup, Kazakistan'ın komşusu olarak sorunsuzca projeler gerçekleştirebilir.

Türkiye, Avrupa'nın enerji politikası için önemli bir oyuncu, merkezi bir enerji koridoru ve önemli bir müzakere ortağıdır.

AVRUPA'NIN ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMIN- DA TÜRKİYE'NİN KONUMU

Sami Demirbilek

Ben aslında ekopolitik olarak algılanabilecek konferanslarda konuşmuyorum ama teknik olarak ve elektrik piyasasının, enerji piyasasının liberalizasyonu konusunda, mevzuatın geliştirilmesi konusunda konuşuyorum, yazıyorum. Bu konferansı arkadaşlarım benim yokluğumda kabul etmişler. Dolayısıyla şimdi bu işin altından nasıl kalkarım diye düşünürken kendimce bir yol buldum. Avrupa'nın Enerji Güvenliğinde Türkiye'nin konumu dememize rağmen ben karşı tarafı yansıtacağım ve Türkiye'nin konumunu kızım sana söylüyorum gelinim sen anla şeklinde hem de hepinizi birer müzakereci olarak düşünerek, kendinizin tespit etmesi hususunda sizin yardımınızı isteyeceğim.

Avrupa Birliği'nin konumunu anlatmak için ben iki konuya değineceğim. Bir tanesi "Energy Charter Treaty". Şimdi Avrupa Birliği'nin enerji konusunda en önemli unsurlarından bir tanesidir "Energy Charter Treaty". İkinci olarak da "Energy Community treaty South East Europe" veya imzalanmış şekli Güney-Doğu Avrupa'da üye ve üye olmayan ülkeleri kapsayan "Treaty Establishing Energy Community" den bahseceğim. Slaytlarımı, yani bunlar konuşmada kullanacağım slaytlar değil ama hiç olmazsa bu iki "Treaty"den sizlere alıntılar yaparak hazırladım ki hiç olmazsa beni

dinlerken bu Treaty'lerde nerelere dikkat etmeniz hususunda göz aşinalığı sağlayabilirsiniz ve daha sonra da bu maddeler konusunda gerekli şekilde okuyup ne demek istediğimi siz de daha rahatlıkla değerlendirebilirsiniz.

Şimdi 1990'lı yıllarda Rusya'daki değişim başladığında Avrupa'da da Rusya'daki bu değişimle birlikte net ithalatçılarla net ihracatçılar arasında, Avrupa Birliği'nin 50'lili yıllardan beri kendi içinde geliştirmiş olduğu şekilde bağlayıcı birtakım kuralların geliştirilip geliştirilemeyeceği fikri ortaya atılmıştır. Birinci slaytta gördüğünüz üzere bu fikir "In a world of increasing globalisation and interdependence between net exporters of energy and net importers, it was required that there should be multilateral rules in legally binding form (ECT) (to foster international cooperation)" şeklinde ifade edilmiştir.

Şimdi Sayın Başkan enerji güvenliğinden bahsedince buraya sıkıştırmam gerekiyor. Enerji güvenliği bir can veya mal güvenliği şeklinde değil. Aslında enerji güvenliği bir tahmin edilebilirlik meselesidir. Örneğin parasını ödediğiniz bir gazın zamanında ve yeterli olarak gelip gelmemesini öngörebilmek enerji güvenliğidir. Eğer parasını ödediğiniz gazın borudan zamanında ve ihtiyacınız olduğu kadar gelip gelmeyeceğini bilemiyorsanız işte arz güvenliği konusunda siz sıkıntıda-sınız demektir. Bu açıdan baktığımızda Rusya'daki gelişmeler ve Avrupa Birliği'nin net ithalatçı olarak kendi enerji arz güvenliği yani enerjinin zamanında ve yeterli olarak gelmesini sağlamak üzere öngörülebilirliği geliştirmek üzere birtakım tartışmalar, konferanslar yapıldı. Ve netice itibarıyla de 94 yılı sonunda "Energy Charter Treaty" ortaya çıktı ve "Energy Charter Treaty" de 98 yılından sonra ilgili imzalayıcı tarafların meclislerinde onaylanmasından sonra yürürlüğe girdi. Zannediyorum biz de bunu 2000 veya 2001 yılında imzalamışız. Dolayısıyla Türkiye "Energy Charter Treaty"nin bir tarafıdır.

Şimdi, "Energy Charter Treaty" anlaşmasının ana konularına baktığımızda birincisi yabancı yatırımların yatırım yapılan ülkede güvenliğini sağlamak (the protection of foreign investments, based on the extension of national treatment, or most-favoured nation treatment (whichever is more favourable) and protection against key non-commercial risks;), ve ikincisi de ülkeler arasında yani anlaşmaya taraf ülkelerde ticaret yapılırken veya taşıma yapılırken ayrımcılığın önüne geçmek, ayrımcılık yapılmasını önlemek (non-discriminatory conditions for trade in energy materials, products and energy-related equipment based on WTO rules, and provis-

ons to ensure reliable cross-border energy transit flows through pipelines, grids and other means of transportation;). Bunu kendi yatırımcısının yatırımları veya AB'ye giden enerji materyalini (gaz, petrol veya elektrik) göz önüne alırsak daha iyi anlarız.

Üçüncüsü ihtilafların halli için bir mekanizma getirmek. Dördüncüsü de yenilenebilir enerji konusunda birtakım hükümler. Ben anlamayı ikiye ayırıyorum. İlk iki maddesi aslında Avrupa Birliği'nin veyahut da Avrupa'nın enerji arz güvenliği bağlamında önemli. Üçüncüsü ise AB yatırımcısının ilk iki madde ile sağlanan güvenliğinin teyidi şeklinde algılanmalı, Avrupa'da hiçbir ülke fayda getirdi mi ihtilafların halli konusunda bilmiyorum ama bize ilk faydası Uzan tahkimi olmuştur çünkü Uzan ailesi Türkiye'yi tahkime "Energy Charter Treaty"nin bu maddesine göre götürmüştür. Buradan dolayı Türkiye "Charter" arz güvenliğinden önce ihtilaf çözümünde bir fayda sağlamıştır diyebiliriz.

Şimdi yatırım açısından baktığımızda yatırımda en önemli unsur "non commercial" (ticari olmayan) risklerin önlenmesi olarak adlandırılır. Nedir bu "non commercial" riskler? İşte ülkelerin kendi topraklarından başkalarının enerji konusunda boru hattı geçirmesi veya o ülkeye ait boru hattından başka birinin (AB yatırımcısı) gaz geçirebilmesi konusunda geçilen ülkenin politik birtakım mülahazaları veya istekleri ile fiyatların artmasından önlenmesi, miktarların kısıtlanmasının önlenmesi veya miktarların zamanında harekete geçirilmesinin önlenmesi şeklindedir. Yani ülkelerin kendi alanlarından gaz geçerken veya petrol geçerken veya elektrik geçerken ek tarifeler, ek maliyetler veya kendisi için bazı avantajlar istemesinin önüne geçmek gibi bir meseledir.

"Non commercial" risk yani ticari olmayan risklerin önlenmesini kabul ederseniz o zaman kendi ülkenizde uyguladığınız tarife benzeri uygulamaların üzerinde ülkenizden geçiş için isteyebileceğiniz argümanları bırakmanız gerekecektir. Yani Avrupa Birliği'ni biz tek bir ülke kabul ediyoruz (tek bütçe var diyoruz), dolayısıyla ülkelerin birbirlerinin alanlarından geçerken nakliyat konusunda ülke geçiş veya ayak bastı parası alması gibi kuralların ortadan kaldırılması gerekiyor. Dolayısıyla bu anlaşmayı kabul ettiğinizde ülkenizde artık kendi ihtiyacınız için aldığınız enerjiye uyguladığınız geçiş tarifeleri, iletim tarifeleri, uyguladığınız ayak bastı paraları, uyguladığınız diğer ticareti etkileyen mevzuat gereklerini aynen bir başka anlaşmanın tarafı olarak bir başka ülkenin faaliyetleri içinde uygulamak zorunda kalacaksınız.

Anlaşmanın 7.maddesine baktığınızda en önemli unsur olarak transite yani transit geçişe konsantre olduğunu görüyorsunuz ve burada da diyor ki yani sizden geçen bir gaz nereye ulaşırsa ulaşsın size gelen bir gaza uyguladığınız uygulamaları uygulayacaksınız. (Each Contracting Party shall take the necessary measures to facilitate the Transit of Energy Materials and Products consistent with the principle of freedom of transit and without distinction as to the origin, destination or ownership of such Energy Materials and Products or discrimination as to pricing on the basis of such distinctions, and without imposing any unreasonable delays, restrictions or charges.)

Bunun dışında ayrımcılık yapamazsınız ve hatta daha da ileri gidiyor diyor ki eğer sizden geçen transit bu madde 7'nin 4. bendinde kapasite olarak sizi zorluyorsa, sizdeki imkanları zorluyorsa, sizden transit gaz geçiren tarafın kapasite artırma yatırımlarına müsaade etmek zorundasınız. ((4) In the event that Transit of Energy Materials and Products cannot be achieved on commercial terms by means of Energy Transport Facilities the Contracting Parties shall not place obstacles in the way of new capacity being established, except as may be otherwise provided in applicable legislation which is consistent with paragraph (With respect to Article 7 (4) The applicable legislation would include provisions on environmental protection, land use, safety, or technical standards.)). Onlara ancak çevresel, teknik veya arazi kullanımı şeklinde birtakım tedbirler koyabilirsiniz aksi takdirde onların yapmak istediği yatırımlarda, kapasite artırıcı yatırımlarda herhangi bir şekilde kısıtlama koyamazsınız.

Şimdi bunu (anlaşmanın müzakere sürecini) Dışişleri mensubu arkadaşlarımız çok daha iyi bilirler. Bu transit konusunda 2000 yılından sonra yeni komisyonlar kurulup, yeni protokoller imzalanmaya çalışıldı fakat "Energy Charter" anlaşmasından da Rusya 2010 itibarıyla 2010'a kadar observer olarak kendilerini oyaladılar çünkü şu transit konusunda söylediğim hiçbir şartı veyahut ayrımcılık yapmama konusunda anlaşmanın getirdiği hiçbir şartı Rusya kabul etmiyordu. 2010 başında bu Charter anlaşmasının gözlemci konumundan da Rusya ayrılmış durumda. Dolayısıyla transit konusunda Dışişleri Bakanlığı arkadaşlarımızın yürüttüğü protokol çalışmaları ne durumdadır bilmiyorum.

Şimdi ikinci nokta da bu Güneydoğu Avrupa enerji birliği meselesi. Güneydoğu Avrupa enerji birliği konusunda bir tane anlaşma var. Bu anlaş-

mayı biz Atina'da imzalamadık. Hala bu anlaşmada gözlemci durumundayız. Anlaşmanın 2. maddesine bakarsanız bir hukuki ve ekonomik enerji network'ünün oluşturulmasını sağlamak istiyor ve buradaki amaçlardan en önemlisi de mevzuat ve çalışma açısından, işleyiş açısından sağlam, öngörülebilir bir pazar oluşturmak ve bunun içeriğine bakarsanız esas amaçlarından bir tanesi "single regulatory space" yani bu da aynı charter anlaşması gibi enerji konusunda, anlaşmaya taraf üye ülkelerde (imzalarsa Türkiye'de) tek bir mevzuat alt yapısı veyahut mevzuat çatısı altında pazar işleyişini amaçlıyor. (Article 2; 1. The task of the Energy Community shall be to organise the relations between the Parties and create a legal and economic framework in relation to Network Energy, in order to: (a) create a stable regulatory and market framework capable of attracting investment in gas networks, power generation, and transmission and distribution networks, (b) create a single regulatory space for trade in Network Energy, (c) enhance the security of supply of the single regulatory space by providing a stable investment climate in which connections to Caspian, North African and Middle East gas reserves can be developed, and indigenous sources of energy such as natural gas, coal and hydro-power can be exploited, (d), and set out the conditions for energy trade in the single regulatory space, ("Network Energy" shall include the electricity and gas sectors falling within the scope of the European Community Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC1.))

Ve yine burada bakarsanız anlaşmada yani aslında mevzuat alt yapısı, mevzuat çatısı oluştururken bu sefer de diyor ki işte Hazar'dan, Kuzey Afrika'dan, Ortadoğu'dan gelebilecek enerjinin gelişi konusunda da bir düzenleme getirmek, düzenleyici bir alan oluşturmak ve en sonunda da diyor ki (bunu enerji ticaretinde tekrar perçinliyor) tek bir yönetsel düzenleyici mevzuat alanı oluşturmak (kim yönetecek, kim oluşturacak, kimin mevzuatı kabullenilecek).

Şimdi, enerji topluluğu anlaşmasının 3. maddesine bakarsanız, burada da diyor ki bunu nasıl gerçekleştireceğiz bu tek mevzuat çatısını veya tek mevzuat alt yapısını, yani enerjinin ticaretinin yapılmasında, enerjinin taşınması konusunda. Diyor ki bu anlaşmaya taraf partiler bir kere "acquis communautaire" yani enerji konusunda, çevre konusunda, rekabet konusunda, yenilenebilir konusunda *acquis communautaire*, biliyorsunuz Avrupa Birliği mevzuatıdır. Onu yerine getirecek, yani bu şart, yani bu anlaşmaya girdiğinizde bunu yerine getireceksiniz. Hangi konularda? Enerji, çevre, rekabet ve yenilenebilir konularında. ((Article 3 For the purposes

of Article 2, the activities of the Energy Community shall include, (a) the implementation by the Contracting Parties of the *acquis communautaire* on energy, environment, competition and renewables, as described in Title II below, (b) the setting up of a specific regulatory framework permitting the efficient operation of Network Energy markets across the territories of the Contracting Parties and part of the territory of the European Community, and including the creation of a single mechanism for the cross-border transmission and/or transportation of Network Energy, and the supervision of unilateral safeguard measures (hereinafter referred to as "the mechanism for operation of Network Energy markets"), as further described in Title III;))

Yenilenebilir dediğim gibi, aynı charter anlaşmasında 3. ve 4.'nün tamamlayıcı olarak konduğu gibi yenilenebilir de burada bir tamamlayıcı manada. Önemli olan ilk üçüdür. B maddesinde de diyor ki, dikkatinizi burada çekmek istiyorum, "across the territories of the contractor parties and part of the territory of the European Community" yani European Community'yi tek başına koymuyor "part of the European Community" koyuyor. Yani bu da ne demektir? Güneydoğu Avrupa Enerji topluluğunu oluşturan kısımda oluşturuyorlar bunu. Orayı sokuyorlar. Siz Türkiye olarak giriyorsunuz veya Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkeler giriyor ama öbür tarafta "part of the European Community" giriyor ve bu "part of the European Community" içerisinde de "crossborder transmission, transportation of the network energy" yani netice itibarıyla bu kısımda Türkiye de dahil olmak üzere transit konusunda, taşıma konusunda biz network enerji uygulamasını geliştirmiş olacağız diyor.

Anlaşmada devam ettiğimizde 5. maddeye baktığımızda (Article 5 The Energy Community shall follow the *acquis communautaire* described in Title II, adapted to both the institutional framework of this Treaty and the specific situation of each of the Contracting Parties, with a view to ensuring high levels of investment security and optimal investments.) ise tekrar *acquis communautaire*'in title 2'de olduğu gibi takip edileceğini söylüyor.

Daha sonra 24. ve 25. maddeyle Avrupa Birliği *acquis communautaire*'in uygulanmasının ne kadar gerekli olduğunu söylüyor (Article 24 For the implementation of this Title, the Energy Community shall adopt Measures adapting the *acquis communautaire* described in this Title, taking into

account both the institutional framework of this Treaty and the specific situation of each of the Contracting Parties. Article 25 The Energy Community may take Measures to implement amendments to the *acquis communautaire* described in this Title, in line with the evolution of European Community law.)

Ve *acquis communautaire*'in enerji konusundaki kısmını uygulamaya alacağımız noktaya geldiğimizde diyor ki, bunu diyor anlaşmayı imzaladıktan 1 yıl sonra yani 12 ay içerisinde uygulayacaksınız. (Article 10 Each Contracting Party shall implement the *acquis communautaire* on energy in compliance with the timetable for the implementation of those measures set out in Annex I. which is: (Subject to paragraph 2 below and Article 24 of this Treaty, each Contracting Party shall implement within twelve months of the entry into force of this Treaty:)

Şimdi bu anlaşmayı imzalarsanız sizin enerji konusundaki Fasil'ı (chapter'ı) artık üyelik çerçevesinde müzakere etmenize gerek kalmıyor çünkü anlaşmayı imzaladığınız takdirde enerji chapter'ını 12 ay içerisinde ne yapmış oluyorsunuz? Yürürlüğe almış oluyorsunuz.

Ondan sonra çevre konusunda ise hemen diyor, (Article 12 Each Contracting Party shall implement the *acquis communautaire* on Environment in compliance with the timetable for the implementation of those measures set out in Annex II. which is; Each Contracting Party shall implement Council Directive 85/337/EEC of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment, as amended by Council Directives 97/11/EC of 3 March 1997 and Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003, on the entry into force of this Treaty) çevre konusunda hemen yürürlüğe almak zorundasın "on the entry into force of this Treaty" yani bu anlaşma imzalanıp yürürlüğe girdiği takdirde çevre konusundaki *acquis communautaire* hemen uygulamaya, transpose etmeye başlayacaksınız diyor.

Şimdi esas sizin dikkatinizi çekmeye çalıştığım, çalışacağım noktaya geleceğim. Burada 79. madde, 80 ve 81. maddelerde daha sonra da 82. ve 83. maddelerle de eğer enerji topluluğunu oluşturursanız, anlaşmaya imza atar girerseniz enerji topluluğunda karar alma mekanizmalarının nasıl olacağını ortaya koyuyor. 79. maddede diyor ki yani Avrupa Birliği *acquis communautaire*'in yürürlüğe girmesi konusunda öneriler komisyon

tarafından (Topluluğa Üye ülkeler tarafından değil) yapılır diyor. 80. maddede ise diyor ki, anlaşmaya taraf olan her ülke 1 oya sahiptir diyor. Bakan mesela Türkiye getiremiyor öneri yahut diğer üyeler getiremiyor. 79. maddeye göre üyeler öneri getiremiyor. Sadece Avrupa Birliği Komisyonu *acquis communautaire*'in Güneydoğu Avrupa Enerji Topluluğu içerisindeki uygulanması konusunda öneri getirir, herkesin de 1 oyu var diyor. Sonra da diyor ki 81. maddede burada basit çoğunlukla karar alınır, yani basit çoğunluk öne çıkarılıyor.

Geçiyoruz Title 3 dedikleri yani enerji alanının oluşturulması (TITLE III – MECHANISM FOR OPERATION OF NETWORK ENERGY MARKETS) konusundaki konularda. 82. maddeyle diyor ki bu konuda herkes "from a party or a secretary" yani anlaşmaya taraf olan herkes öneri getirebilir veya topluluk sekreteryası da öneri getirebilir. Ancak, 83. maddede diyor ki bu konudaki oylamada, diyor ki, hani *acquis communautaire*'in uygulamasında herkesin 1 oyu vardı ya deminki maddeye göre ve karar basit çoğunlukla alınıyordu, burada karar 2/3 çoğunlukla alınır diyor. 2/3 çoğunlukla "by a 2/3 majority of the votes cast." Sonra devam ediyor, virgülden sonra diyor ki "including a positive vote of the European Community." yani 2/3 çoğunluğu sağlamanız bile önemli değil, "including positive vote of the European Community." olmazsa karar alınamıyor.

Ben Brüksel'de dedim ki bu maddeyi silerseniz biz bu anlaşmayı imzalarız veya şöyle değiştirirseniz imzalarız. Dedim ki bu maddeyi ya silin yani o son şık kısmı burada da "majority" (çoğunluk) olsun, "simple majority" (basit çoğunluk) olsun ya da maddeyi şöyle değiştiririm: Avrupa Birliği iyi bir ağabeydir, bizim için en iyisini düşünür burada oylamaya gerek yoktur. Öyle yazalım öyle imzalarız. Ondan sonra da kaldı bizim Avrupa Güneydoğu Avrupa Birliği anlaşmasına imza koymamız. Son durum nedir bilmiyorum.

2006 yılında bir de Avrupa Birliği Başkanının katılımıyla yüksek düzeyli bir konferans düzenlendi, Brüksel'de 20-21 Kasım 2006 tarihinde. Şimdi oradan size anekdotlar vermeye çalışacağım yine kendi müzakere pozisyonunuzu başta da söylediğim gibi Türkiye'nin konumu açısından sizin tespit etmenize yardımcı olmak açısından. Mr. Barosso diyor ki, bizim dış enerji politikası konusundaki görüşlerimiz veya düşüncelerimiz, iç düşüncelerimizle veya iç beklentilerimizle birlikte olmalıdır. Yani hala iç beklentileriyle yani Avrupa Birliği'nde internal market'in oluşturulmasıyla

bir paralellik sağlamadığını ifade ediyor, ve şunu söylüyor. Açık piyasalar, dar milliyetçiliğe nazaran enerji güvenliğinin sürdürülmesinde daha faydalıdır. Buna katılıyorum. Gerçekten enerji konusunda artık dünyada dar milliyetçilikten çıkmak lazımdır. Ve Barosso şunu da ekliyor. Biz diyor toparlıyorum, biz diyor kağıt üzerinde bir tek market'e tek pazara sahibiz ama pratikte henüz değil ve sonuç olarak da, işte bu uluslararası projelerden bahsederek Türkiye ve Güneydoğu Avrupa enerji topluluğundan bahsederek Türkiye'nin de buna ilgiyle yaklaştığını ifade ediyor. Bundan da memnuniyetini belirtiyor.

Daha sonra Solana'nın ortaya koyduklarından birtakım şeyler aktarmaya çalışacağım. Solana diyor ki yani liberalizasyon talep tarafında bir şey ama "supply" tarafında liberalizasyon yoksa bizim enerji piyasalarında liberalizasyon yaratmamızın etkileri sınırlı kalacaktır diyor ve arkasından diyor ki biz bağlantıları, uluslararası bağlantıları geliştirmek zorundayız ve kendi iç enerji politikamızda şu anda tam olarak uygulamada değil ve en sonunda şunu soruyor, diyor ki biz Avrupa Birliği olarak başta dayanışmaya hazır mıyız? Orada Oxford Üniversitesi'nden Dieter Helm vardı. Ben bu arkadaşı çok seviyorum yani aykırı görüşleriyle çünkü bende aykırı bir insanım herhalde. Kontra olarak ikimiz her konferansta biribirimizle müttefik olarak kaldığımızı görüyordum. Diyor ki, sizin iç pazar kurallarınızı uygulamak Rusya'nın istediği bir şey değil ki, yani Rusya'ya bunları uygulama diye ikna edemezsiniz ki. Sonrasında üye ülke temsilcileri bir şeyler söyledi ve arkasından da söz bize gelmişti. O zaman ben dedim ki bizim için önemli olan Avrupa Birliği üyelik sürecinin bizim için "predictable" (tahmin edilebilir) olması önemli, çünkü bu üyelik sürecini biz öngörebilsek o zaman kendimizi Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliğinin içerisinde göreceğiz ama Avrupa Birliği'ne üye olmayacaksa Avrupa Birliği de kendi birlik enerji arz güvenliği içerisinde Türkiye'nin enerji arz güvenliğini öngörmeyecekse bizim ona göre davranmamız gerekir. Ve dedim ki yani siz net ithalatçılar ve net ihracatçılar arasında bağlayıcı kurallar oluşturup enerji arz güvenliğini sağlamaya çalışıyorsunuz. Peki transit ülkeler için ne olacak? Yani transit ülkeler enerji arz güvenliğini nasıl sağlayacak? Sonuç itibari ile sizin Türkiye'nin konumunu anlama konusunda yardım edebileceğim nokta buraya kadar.

AVRUPA'NIN ENERJİ GÜVENLİĞİNDE HAZAR'DAKİ DOĞALGAZ PROJELERİNİN ROLÜ

Djan Suphi

Dünyanın enerji iştahı durmaksızın artıyor ve bugünün belirsiz dünyasında güvenli enerji arzı giderek artan bir güçlük haline geliyor.

BP'de bizler doğal gazın Avrupa'nın bu güçlüğü göğüslemede önemli bir rol oynayacağı kanaatindeyiz. Neden mi bu kanaatteyiz? Öncelikle gaz, enerji üretiminde kömüre oranla %50 civarında daha düşük CO2 salımına sahip en temiz fosil yakıt. Ayrıca çok da verimli; dönüştürme verimlilikleri kömürden yaklaşık %35 daha iyi. Buna ek olarak doğal gazla çalışan kombine çevrim türbinlerinin yapımı hızlı ve görece ucuz.

Avrupa'nın Norveç ile Kuzey Denizi'nden Kuzeydoğu'ya, Rusya'dan Kuzeye ve Afrika'dan Güneye hazır bir gaz arzı bulunmasına karşın, bugün üzerinde durmak istediğim konu Hazar havzasının Doğuya yönelik gaz potansiyeli ve özellikle de muazzam Şah Deniz gaz kaynağıdır.

Enerji güvenliği söz konusu olduğunda iki özel bileşen söz konusudur. Bunlardan biri kaynak çeşitliliği, diğeri de kaynak güvenilirliği.

Şah Deniz Projesinin birinci aşaması 2007'de Türkiye'ye gaz arzına başladı ve kaynakta ilk keşiften sonra tam olarak 8 yıllık ve 4 milyar dolarlık kuyu bulundu. Şimdi Türkiye'ye yılda 6,6 milyar metreküp gaz sağlıyor. Şah Deniz devasa bir proje; 1 trilyon metreküp gaz rezerviyle dünyanın en büyük gaz sahalarından biri ve BP'nin şimdiye kadarki en büyük gaz keşfi. Şah Deniz projesinin 2. aşamasının Türkiye ve Avrupa'ya 2016 sonrasında yılda 16 milyon metreküp gaz daha sağlayacağı tahmin ediliyor. Bu müthiş bir girişim olacak ve sizleri bunu açıklarken beni dinlemek yerine Şah Deniz Projesi için hazırladığımız 5 dakikalık kısa filmi izlemeye davet ediyorum.

Bir resim bin sözcüğe bedeldir derler ve bence bu film bu sözün doğruluğunu gözler önüne serdi. Bence bundan almamız gereken ana mesaj, Türkiye'ye ve Avrupa'ya enerji güvenliği sağlanması hakkında filmin sonundaki yazıdır.

Şah Deniz konsorsiyumunun bir üyesi olarak BP, Azeri gazının Türkiye'ye ve Avrupa'ya satışının çerçevesini çizen Mutabakat Zaptının Azerbaycan ile Türkiye arasında bir süre önce imzalanmış olmasını memnuniyetle karışılmaktadır ve bizler başarılarından dolayı iki ülkeyi tebrik edebiliriz.

Konuşmamda daha önce enerji güvenliğinin çeşitlilik ve güvenilirlikle ilgili olduğunu belirtmiştim.

Çeşitlilik açısından Türkiye'de Şah Deniz halihazırda gaz karmasını %18 ile 20'si arasını oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye bu kaynak aracılığıyla portföyünü çeşitlendirebilmektedir. Gelecekte daha da ileriye, diyelim 2016'ya, Şah Deniz 2. Aşamasının devreye girmesi beklenen tarihe bakalım olursak, Şah Deniz gazı Türkiye'nin gaz tüketiminin, Türkiye'nin gaz karmasını yüzde 30'una kadarını temsil edebilir.

Ancak gelin biraz batıya, Avrupa'nın içine doğru gidelim ve bu gazın doğal arz kapsamına bakalım.

Güney Avrupa'yı, diğer bir deyişle İtalya ve Yunanistan'ı ele alacak olursak, bu gaz kaynağı bölgenin portföyünü yüzde 10'a kadar çeşitlendirebilir. Alternatif olarak Doğu Avrupa'ya, yani Macaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Avusturya'ya gidecek olursanız, bu kaynak o bölgenin yüzde 20'sini oluşturabilir. Dolayısıyla çeşitliliğe önemli bir katkı sağlamaktadır.

Ancak güvenilirliğin de önemli bir bileşen olduğunu ifade ettik. Rusya – Ukrayna arasında 2006 ve yine 2009’da gaz üzerinde yaşanan şiddetli rekabetin hepimiz farkındayız. Avrupalı müşteriler kaynak güvenilirliğindeki eksiklik nedeniyle arz açığından mağdur oldular. Türk arz-talep dinamiğini yakından tanıyanlar İran’ın özellikle en yüksek talebin olduğu kış mevsiminde Türkiye için güvenilir bir tedarikçi olmadığını kanıtladığını bilirler. Ancak Şah Deniz’in güvenilirliğine bakacak olursanız, Şah Deniz Konsorsiyumu tarafından yerine getirilen Türk gaz talepleri üzerinden ölçüldüğünde arz verimliliği tutarlı bir şekilde yüksek ve yüzde 99,9 civarlarında olmuştur.

Doğasıyla burada çeşitlilik ve güvenilirlik yoluyla arz güvenliğinin hem lehtar, hem de Avrupa’ya yönelik potansiyel Şah Deniz gaz arzında önemli bir kilit oyuncu olarak Türkiye tarafından nasıl elde edilebileceğini açıkça gösteren bir projeden söz ediyoruz. Şah Deniz 2 gazının Avrupa’nın gelecekteki enerji güvenliği açısından önemli bir bileşeni olacağı kanaatindeyiz. SD2 ile adından çok söz edilen Avrupa’ya arzda “dördüncü koridor” nihayet gerçeğe dönüşmeye başlayacak.

Türkiye’nin doğusunda, birkaçını sayacak olursak Türkmenistan, İran, Irak ve Mısır’da da birkaç başka gaz kaynağı olduğu kuşkusuzdur. Türkiye’nin enerji stratejisi zaman içinde bir noktada bu kaynaklardan gelen gazın da Türkiye’den Avrupa’ya geçeceğini öngörmektedir. Bu nedenle çeşitliliğe yönelik başka bir fırsat olarak işin püf noktası, daha önce belirttiğimiz gibi, güvenilirliği sağlamaktır.

Arz güvenliğine yönelik iki unsur olduğunu söylemiştim. Şimdi bir üçüncüsünü dile getirmek isterim:

KRİTİK ENERJİ ALTYAPISI GÜVENLİĞİ

Bu, son derece bağımlı olduğumuz boru hatlarının, terminallerin, elektrik üretim tesislerinin fiziksel güvenliğiyle ilgilidir. Bu konu enerji güvenliği gündeminde giderek daha ön sıralara ilerleyecektir. Bunun beklenmesinin nedeni, enerjinin ekonomik ve siyasi istikrara ulaşılmasındaki bütüncül rolüdür. Bu nedenle istikrarsızlıktan fayda gören örgütler kritik enerji altyapılarını hedef alacaklardır. Bunun pek çok örneğini yaşadık da: Irak’ta örneklerini yaşadık, Kolombiya’da, Nijerya’da ve ne yazık ki burada, Türkiye’de, bunun örneklerini yaşadık. Bu konu, hükümetleri, şirketleri ve halkları ayırım yapmadan etkileyen bir konudur ve enerjiyle ilgili tüm kapsamlı görüşmelerde ele alınmalıdır.

TÜRKİYE-AVRUPA ORTAK ENERJİ POLİTİKASI: HEDEFLERDE UYUM, ÇATIŞMA VEYA SİYASİ BLOKAJ?

Dr. Heiko Schuß

AET, AT ya da AB'nin Türkiye ile siyasi ilişkileri uzun bir geçmişe sahip. 1963 tarihli birlik anlaşmasından bu yana bir üyelik hedeflenmişti. Ancak katılım uzun süre, somut bir gerçekleşme umudu olmayan uzak bir ihtimal olarak kalmıştı. Türkiye 1996'da AB ile gümrük birliği yoluyla, ekonomik açıdan kesinlikle AB'nin rekabet baskısına dayanabileceğini kanıtladı. Demokratikleşme ve insan hakları alanlarındaki bir siyasi reform dalgasıyla, üyelik müzakerelerinin başlatılmasıyla ilgili önkoşullar yaratıldı ve müzakereler 3 Ekim 2005'te başladı. Türkiye'nin olası katılımı üye ülkeler arasında yoğun tartışmalara yol açtığı için kabul şartları ağırlaştırıldı. Böylece AB'nin hukuk mevzuatına (Acquis Communautaire) gerekli uyum, müzakerelerde öne alındı. Bu, enerji başlığının 15. sırada olduğu 35 başlık altında görüşülüyor.¹ Tek tek başlıkların müzakereye açılması konseydeki AB üyesi ülkelerin onayına bağlı, bu da söz konusu devletlerden her birine müzakerelerin seyrine ciddi bir etkide bulunma olanağı veriyor. Bunun yanında Türkiye'nin gelecekteki üyeliği AB'nin ekonomik ve siyasi genişleme yeteneğine bağlı kınıyor. Müzakere yöntemleri çok çeşitli siyasi çıkarlar arasında karmaşık bir bağlantıya yol açıyor. Örneğin enerji başlığının açılması yalnızca Avrupa-Türkiye enerji politikasını değil, genel olarak Türkiye'nin üyeliğine kadar varan başka siyasi alanları da ilgilendiriyor.

AB enerji politikasının hedefleri hem ie, hem de dışa donuktur. İte hedef, hatlara bağlı enerji kaynakları olan elektrik ve gaz için bir AB i pazarının yanı sıra AB'nin henüz hayata geçirmekten uzak olduğu ortak bir kriz önlemi yaratılmasıdır. AB içerisinde bir enerji pazarı entegrasyonu sayesinde rekabetin güçlendirilmesi, boylese Avrupa içindeki enerji ticaretinin hiçbir kısıtlama olmadan mümkün olması ve enerji tedarikçilerin tüketicilere eşit bir Şekilde ulaşabilmesi isteniyor. Bunun için dikey entegrasyonlu ikmal kuruluşlarının tekelinin ortadan kaldırılması ve uuncu kişilerin ayrımcılık olmadan Őebekelerden elektrik ve gaz aktarımını denetleyen enerji düzenleme kurumunun oluşturulması gerekiyor. Ancak bu hedefler yavaş bir Şekilde hayata geçiriliyor, unku tam da bu dikey entegrasyonlu kuruluşlar hakim rollerini doğal olarak savunmak istiyorlar, bazı devletler tekellerin kaldırılmasını ancak hafifletilmiş bir Şekilde savunuyor ve bunların yanında Şebeke alt yapısında boşlukların kapatılması gerekiyor.²

Dışta büyük ve gelecekte daha çok artacak olan enerji ithalatına bağımlılık bir tehdit olarak fark edildi ve yeni bir enerji dış politikasının formüle edilmesine yol açtı. Hedef enerji temininin güvenceye alınması, burada çıkarların odak noktasını gaz temininin güvenceye alınması oluşturuyor. Buna hedef olarak iklim değişikliyle mücadele ekleniyor. önemli bir araç olarak AB'nin enerji piyasalarıyla ilgili kurallarının ihracı kullanılıyor. Türkiye ve başka üyelik adayları için bu kuralların devralınması üyelik müzakerelerinin bir parçasını oluşturuyor. Ancak bir dizi araç ve diyalog yoluyla, bu kuralların katılım perspektifi olmadan daha geniş bir tedarikçi ve transit ülkeler çevresine kabul ettirilmeye çalışılıyor.³

AB'nin enerji dış politikasının hedeflerinde elbette üye ülkelerin ortak çıkarları ifadesini bulurken, AB'yi yalnızca bütünsel, monolitik bir aktör olarak tahlil etmek yanlış olacaktır. üye ülkelerin enerji karışımı büyük oranda farklılık gösterdiği için, farklı tedarikçi ülkelere bağımlılık var olduğundan ve Şebeke alt yapısı nedeniyle bu ilişkiler hızla değiştirilemeyeceği için her bir AB ülkesinin ulusal enerji güvenliğinin korunmasıyla ilgili farklı, kısmen birbirleriyle çelişen çıkarları bulunuyor. Bu durum ifadesini yeni gaz boru hatlarının yapımı ve rotalarıyla ilgili ihtilafli tartışmalarda buluyor.⁴

AB'nin enerji dış politikası için olduğu gibi çok sayıda üye ülkenin enerji politikası açısından enerji transit ülkesi olarak Türkiye önemli bir

rol oynuyor, çünkü Karadeniz bölgesinden, Hazar Denizi'nden ve Orta Doğu'dan gelen boru hatları bu ülkenin topraklarından geçerek Avrupa'ya ulaşıyor. Bu rotaları AB'nin enerji temininde kullanabilmek için ulusal enerji şebekelerini birbirine bağlamak hala önemlidir. Bu nedenle Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'yle ilgili yıllık ilerleme raporlarında aşağıdaki noktalar tartışılıyor. İkmal güvenliği maddesi altında, tedarikçi ülkeleri, Türkiye'yi ve AB'yi birbirine bağlayan boru hattı projelerinin ilerleyişine değiniliyor. Enerji piyasası başlığı altında her şeyden önce Türk elektrik ve doğalgaz piyasasındaki liberalleşme adımları tartışılıyor. Kömür sanayiine devlet yardımları, yenilenebilir enerjilerin ve enerji verimliliğinin teşvikinin yanı sıra atom enerjisi, nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konuları diğer önemli konuları oluşturuyor. Daha 2005 yılının ilerleme raporunda, Türk enerji piyasası kanunlarının büyük ölçüde AB mevzuatına uygun olduğu, ancak henüz işler durumda bir rekabet piyasasının oluşmadığı tespiti yapılıyordu.⁵ Sonraki yılların ilerleme raporlarında bazı ilerlemeler ve henüz eksik kalan adımlar öne çıkarıldı. Örneğin 2009 yılının ilerleme raporunda ikmal güvenliği başlığı altında, Temmuz 2009'da Nabucco boru hattının yapımıyla ilgili sözleşmenin imzalanmasına olumlu olarak işaret ediliyordu. Elektrik piyasasında rekabete açılmakla ilgili belirgin ilerlemeler görüldü. Yenilenebilir enerjiler alanında da iyi ilerlemeler kaydedildi. Önceki raporlarda tekrar tekrar elektrik üretiminde yenilenebilir enerjilerin payıyla ilgili hedef belirlenmemesi konusunda uyarı yapılırken, 2009 ilerleme raporunda 2020 yılına kadar %25'lik bir pay ve 20.000 MW gücünde rüzgar gücü kapasitesinin kurulmasını öngören, elektrik sektörüne yönelik bir strateji belgesine işaret ediliyordu. Enerji verimliliği alanında yine bazı ilerlemeler anılıyordu. Doğalgaz piyasasıyla ilgili mevzuat ile bu piyasadaki gerçek gelişmeler arasındaki tutarsızlıklara eleştirel bir şekilde değiniliyordu. Aynı şekilde raporlarda sürekli olarak kömür sanayine yapılan devlet yardımları sorununa işaret ediliyordu.⁶

Peki bu konular Türkiye'nin bakış açısından nasıl görünüyor? AB'ye benzer şekilde Türkiye de petrol ve doğalgaz konusunda büyük oranda ithalata muhtaç durumda. Türkiye doğalgazda da yine az sayıda tedarikçi ülkeye, özellikle Rusya ve İran'a bağımlı.⁷ Bunun sonucunda ikmal güvenliğini artırmak için tedarikçi ülkelerin çeşitlendirilmesi ve altyapının geliştirilmesi yönünde bağımsız bir ulusal çıkar ortaya çıkıyor. Aynı zamanda Türkiye transit ülke ve enerji döner platformu olarak bölgenin AB, ABD ve Rusya karşısında siyasi ağırlığını artıran jeostratejik öneminin bilincinde. Türkiye'nin bu noktada yalnızca AB çıkarlarının hizmet tedarikçisi olarak

göremeyeceği, kendi ülkesinde dinamik bir ekonomik gelişimin işareti olan, hızla artan enerji ihtiyacından anlaşılıyor. Buna göre genelde AB ve Türkiye arasında bir hedef uyumluluğu olacağı varsayılabilir olan Nabucco projesinde, nakledilen kapasitenin ne kadarının Türkiye'nin kendi ihtiyaçları için alabileceği konusunda anlaşmazlık ortaya çıktı. Türkiye Nabucco ile AB'nin Rusya'dan daha bağımsız olmasına katkı sağlayacak olan bir projeyi desteklerken bu, Türkiye'nin Rusya'yla çatışma çizgisine kaydığı anlamına gelmiyor – zaten bu da Rusya'dan gelen kendi bağımlılığı düşünülduğünde hiç tavsiye edilmeyecek bir girişim olurdu. Bunun yerine Türkiye Rus şirketi Gazprom'a kendi deniz bölgesinde Nabucco ile rekabet eden South-Stream boru hattı için araştırmalar yapma izni veriyor.⁸ Ancak ana doğalgaz tedarikçisi olan Rusya'ya karşı benzer bir çifte standart AB ülkelerinde de bulunuyor. AB ülkeleri İran'la ilgili olarak nükleer anlaşmazlık gibi siyasi nedenlerle Nabucco için İran doğalgazına başvuramaz. Oysa Türkiye bu siyasi çatışmada ortada bir rol oynuyor ve ihtiyacı için İran'dan doğalgaz ithal ediyor. Bu aracı, İran'ı entegre eden pozisyon uzun vadede Avrupa'nın da çıkarına olacaktır.

İklimin korunması sorununda başta, Türkiye'nin yenilenebilir enerjilerin üretimi konusunda neden iddialı hedeflerinin olması gerektiği çok açık değildir, çünkü bunlar genelde daha pahalıdır. Sonuçta dünya devletleri burada bir esir ikilemi durumunda bulunuyor. Yalnızca tüm büyük CO2 üreticilerinin bir çözüm üzerinde çalışmaya katkıda bulunursa, iklim hedefine ulaşılabilir. Ancak bu yapılmış olsa, her bir orta büyüklükteki ülkenin katkısı önemli olmazdı. Ancak Türkiye'yi AB iklim politikasına bağlayan AB'ye katılım hedefinin dışında, yenilenebilir enerjilerin Türkiye açısından başka avantajları da vardır. Elektrik ihtiyacı artacak ve daha şimdiden önemli bir bölümü gaz santralleri tarafından üretiliyor. Bu tek taraflı doğalgaz ve tedarikçi bağımlılığını daha da güçlendirmemek yönündeki ulusal çıkarlar olduğunda, yenilenebilir enerjilerin geliştirilmesi kullanılabilir bir yol olacaktır, ne de olsa Türkiye su gücünün kullanımı konusunda uzun yıllara dayanan deneyime sahip ve rüzgar gücü, jeotermi ve güneş enerjisi konusunda doğal bir potansiyele sahip.⁹

Türkiye'nin enerji piyasalarının açılması ve liberalleşmesi konusunda da yine bunların uygulanmasıyla ilgili çıkarları var. Gelecekte enerji ihtiyacı artmaya devam edeceği ve bu ihtiyacı karşılamak için büyük yatırımlar gerekli olacağı için Türkiye özel yatırımcılara ve sağlayıcılara güveniyor.¹⁰ Bu, devletin ekonomideki rolünü düzenleyici görevlerle sınırlayan ve

devlet bütçesinin yükünü hafifleten başarılı bir özelleştirme politikası çerçevesinde gerçekleşiyor. Şimdi devlet tekellerinin yerini özel tekellerin almaması için tabii rekabet şartlarının yaratılması gerekiyor. Böylece enerji piyasasını liberalleştirme hedefinde genel olarak Türkiye'nin ve AB'nin hedefleri arasında bir uyumluluk tespit edilebiliyor.¹¹ Bu tespit enerji verimliliğinin artırılması sorunları için de geçerlidir. Enerji fiyatlarındaki artış eğiliminde, hem tüketimde, hem de üretimde enerjinin tasarruflu kullanımını yalnızca iklimin korunması için istenen bir durum değil, aynı zamanda ekonomik bir zorunluluktur.

İlerleme raporlarında sürekli olarak uyarı yapılan devlet sübvansiyonlarında AB'nin düzenleme politikası talepleri ile Türk hükümetinin muhtemelen iç politika koşullarına göre yönlendirdiği hesapları arasında bir çelişki fark ediliyor. Ancak bunlar şaşırtmamalı, çünkü Almanya gibi eski madencilik geleneğine sahip AB ülkeleri de bu sübvansiyonları ortadan kaldırmakta zorlanıyor.

Şimdi enerji başlığının çeşitli alanlarına bakıldığında, tüm sorularda olmasa da çoğunda AB ve Türkiye arasında bir hedef uyumu fark ediliyor. Bu uyumlar daha şimdiden düzenlemelerin ve altyapının gittikçe artan oranda entegre olmasını sağlıyor. Bundan dolayı enerji başlığının açılmasının ertelenmesini anlamak güç. Ancak daha yukarıda belirttiğim gibi enerji sorunlarıyla ilgili müzakere yöntemleri başka siyasi alanlarla ve çıkarlarla bağlantılıdır. Dolayısıyla AB üyesi Kıbrıs'ın ulusal çıkarlarının ve dolayısıyla tüm Kıbrıs sorunsalının katılım müzakerelerinin ilerleyişinde bir rol oynadığı açıktır. bir zorunluluktur.

İlerleme raporlarında sürekli olarak uyarı yapılan devlet sübvansiyonlarında AB'nin düzenleme politikası talepleri ile Türk hükümetinin muhtemelen iç politika koşullarına göre yönlendirdiği hesapları arasında bir çelişki fark ediliyor. Ancak bunlar şaşırtmamalı, çünkü Almanya gibi eski madencilik geleneğine sahip AB ülkeleri de bu sübvansiyonları ortadan kaldırmakta zorlanıyor.

Şimdi enerji başlığının çeşitli alanlarına bakıldığında, tüm sorularda olmasa da çoğunda AB ve Türkiye arasında bir hedef uyumu fark ediliyor. Bu uyumlar daha şimdiden düzenlemelerin ve altyapının gittikçe artan oranda entegre olmasını sağlıyor. Bundan dolayı enerji başlığının açılmasının ertelenmesini anlamak güç. Ancak daha yukarıda belirttiğim gibi enerji

sorunlarıyla ilgili müzakere yöntemleri başka siyasi alanlarla ve çıkarlarla bağlantılıdır. Dolayısıyla AB üyesi Kıbrıs'ın ulusal çıkarlarının ve dolayısıyla tüm Kıbrıs sorunsalının katılım müzakerelerinin ilerleyişinde bir rol oynadığı açıktır. Türk kökenli bir yerleşik nüfusu olan Avrupa ülkelerinde ek olarak iç siyaset çıkarları ve baştaki hükümetlerin hesapları, bunların katılım müzakerelerinin ilerleyişi ve başarısıyla ilgili tavırlarında önemli bir rol oynuyor. Ancak bu iç siyaset yapıları orta vadede değişebilir ve böylece ilerlemeyi hızlandırabilir ya da frenleyebilir. Bu noktada müzakerelerin engellenmesinin ya da yavaşlatılmasının ilgili aktör için ulusal ya da iç siyaset avantajının büyük olabileceği ve kendisine doğrudan yarar sağlayabileceği, Türkiye'nin entegrasyon sürecinin başarısızlığının ya da yavaşlamasının maliyetinin büyük oranda kamuoyu tarafından taşınmak zorunda kalacağı dikkate alınmalıdır. Bu yapısal sorunda temelde hiçbir değişiklik olmayacağı halde, Türkiye'nin yükselen bir ekonomik güç olarak bölgede siyasi arabulucu ve AB'nin enerji naklinin döner platformu olarak da birçok fırsat sunduğu ve müzakerelerde bunu terazinin kefesine atabileceği düşünülmelidir. Bu, katılım sürecinin duraklamasına karşı koyacak olan, AB katılımının destekçilerinin de her zaman var olmasına yol açıyor.¹² Türk kökenli bir yerleşik nüfusu olan Avrupa ülkelerinde ek olarak iç siyaset çıkarları ve baştaki hükümetlerin hesapları, bunların katılım müzakerelerinin ilerleyişi ve başarısıyla ilgili tavırlarında önemli bir rol oynuyor. Ancak bu iç siyaset yapıları orta vadede değişebilir ve böylece ilerlemeyi hızlandırabilir ya da frenleyebilir. Bu noktada müzakerelerin engellenmesinin ya da yavaşlatılmasının ilgili aktör için ulusal ya da iç siyaset avantajının büyük olabileceği ve kendisine doğrudan yarar sağlayabileceği, Türkiye'nin entegrasyon sürecinin başarısızlığının ya da yavaşlamasının maliyetinin büyük oranda kamuoyu tarafından taşınmak zorunda kalacağı dikkate alınmalıdır. Bu yapısal sorunda temelde hiçbir değişiklik olmayacağı halde, Türkiye'nin yükselen bir ekonomik güç olarak bölgede siyasi arabulucu ve AB'nin enerji naklinin döner platformu olarak da birçok fırsat sunduğu ve müzakerelerde bunu terazinin kefesine atabileceği düşünülmelidir. Bu, katılım sürecinin duraklamasına karşı koyacak olan, AB katılımının destekçilerinin de her zaman var olmasına yol açıyor.

- 1| *Müzakere çerçevesi için bkz. Negotiating Framework, Luxembourg 3. Oct. 2005, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_tr_frame-doc_en.pdf .*
- 2| *Geden, Oliver; Dröge, Susanne: Integration der europäischen Energiemärkte: Notwendige Voraussetzung für eine effektive EU-Energieaußenpolitik, SWP-Studie, Berlin 2010, s. 6 ve s. 20.*

- 3| *Gstöhl-Prange, Heiko: Enlarging the EU's internal energy market: Why would third countries accept EU rule export, in: Energy Policy, 37, 2009, s. 5296-5303, burada s. 5298 ve devam>*
- 4| *Geden, Oliver; Dröge, Susanne: Integration der europäischen Energiemärkte: Notwendige Voraussetzung für eine effektive EU-Energieaußenpolitik, SWP-Studie, Berlin 2010, s. 5 devam> ve s. 13.*
- 5| *European Commission: Turkey 2005 Progress Report, Brüksel, 09.11.2005, s. 85 - 89.*
- 6| *Commission of the European Communities: Turkey 2009 Progress Report, Commission Staff Working Document, Brüksel 14.10.2009, s. 59 ve devam>*
- 7| *Mecklenburg, Karsten: EU-Turkey relations in the field of energy, Note, European Parliament, EXPO/B/KM/2006, Brüksel 2006, s. 4 ve McKeigue, James; Da Cunha, Agostina; Severino, Daniela: Turkey Opens Electricity Markets as Demands Grows, http://www.powermag.com/print/gas/Turkey-Opens-Electricity-Markets-as-Demand-Grows_1934_p6.html .*
- 8| *Weitz, Richard: Turkey and Russia Deepen Energy Partnership, in: Turkey Analyst, Vol. 3, No. 1, 18 January 2010, s. 8-11.*
- 9| *McKeigue, James; Da Cunha, Agostina; Severino, Daniela: Turkey Opens Electricity Markets as Demands Grows, http://www.powermag.com/print/gas/Turkey-Opens-Electricity-Markets-as-Demand-Grows_1934_p6.html .*
- 10| *McKeigue, James; Da Cunha, Agostina; Severino, Daniela: Turkey Opens Electricity Markets as Demands Grows, http://www.powermag.com/print/gas/Turkey-Opens-Electricity-Markets-as-Demand-Grows_1934_p6.html .*
- 11| *Turkish Republic, Energy Market Regulatory Authority: Manual for Energy Investors, Ankara 2007, s. 3.*
- 12| *Lippert, Barbara: Die Erweiterungspolitik der Europäischen Union, in: Weidenfeld, Werner; Wessels, Wolfgang (Hrsg.): Jahrbuch der Europäischen Integration 2009, Baden-Baden 2010, s. 447-456.*

TÜRKİYE VE AVRUPA ENERJİ GÜVENLİĞİ – İMKANLAR VE GÜÇLÜKLER

Eva Tvarozkova

Türkiye genel olarak **Avrupa'ya katılım projesinde uzun süredir yer almaktadır**. Daha 1963'te Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ileriye dönük bir gümrük birliği kurulması yönünde Ankara Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır. Bu, Kasım 1970 tarihli Ek Protokol ile desteklenmiştir ve 1995 yılında Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Türkiye ile AB arasında bir gümrük birliği oluşturarak anlaşmayı sonuçlandırmıştır. Gerçek katılım görüşmeleri Ekim 2005'te tarama süreci adı verilen AB mevzuatının analitik incelemesiyle başlamıştır. Haziran 2006'da AB bir faslı, Bilim ve Araştırma faslını geçici olarak kapatmıştır. Ayrıca, yedi fasılda görüşmeler açılmıştır; şöyle ki, Girişim ve Sanayi, Mali Denetim, İstatistik, Trans-Avrupa Ağları, Tüketici ve sağlık koruması, Fikri mülkiyet ve Şirketler hukuku. Ardından 18 Şubat 2008 tarihinde Konsey Türkiye ile gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığını benimsemiştir.

Bugünkü etkinliğin başlığının da ortaya koyduğu gibi Türkiye **AB'nin enerji güvenliğinde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir**. AB'nin stratejik enerji kavramlarından biri olan Güney Koridoru, daha somut şekilde bu kavram kapsamındaki bireysel projeler için bir transit merkezi olacağına şüphe yoktur. İster Nabucco için, ister

Türkiye-Yunanistan-İtalya Bağlantısı (ITGI) için, ister Arap Gazı Boru Hattı gibi diğer altyapı projeleri için olsun, Türkiye Orta Asya'dan veya Mashreq bölgesinden Avrupa'ya kaynakların transit aktarımını güvenlik altına almalıdır.

Bu nedenle Avrupa Birliği'nin Güney Koridorunun uygulanmasına yönelik somut adımlar atıldığını görmesi ve desteklemesi memnuniyet vericidir. Çek Cumhuriyeti'nin Başkanlığında AB, 9 Mayıs 2009'da Prag'da gerçekleştirilen Güney Koridoru Zirvesiyle ve bundan kısa süre sonra da burada, Ankara'da, 13 Temmuz 2009 tarihinde Hükümetler Arası Antlaşmanın imzalanmasıyla bu girişime somut siyasi güç sağlamıştır.

Son zamanlarda tek tek projelerdeki ilerlemeleriyle her bir ülke tarafından yeni somut adımlar atılmıştır. Türkiye ile Azerbaycan arasında 7 Haziran 2010 tarihinde gaz temini üzerine bir anlaşmanın veya ITGI projesi kapsamında transit şartlar üzerine 17 Haziran 2010 tarihinde bir Mutabakat Zaptının imzalanmış olması özellikle önemlidir.

Türkiye'nin AB tarafından desteklenmekte olan bu projelerdeki rolü yalnızca siyasi seviyede kalmayıp aynı zamanda uygulamada, dolayısıyla AB'nin enerji güvenliği çerçevesindeki fırsatlar da olduğu açıktır.

Türkiye ile katılım sürecini göz önünde bulundurursak, izin verin aday ülkeler açısından bir mücadele alanı olarak da algılanabilen **AB'nin enerji sektöründeki yasal çerçevesi** konusundaki ana unsurları kısaca sunayım.

AB'deki enerji karmasının Üye Ülkelerin egemen kararlarına tabi olduğunun altının çizilmesi gerekir. Bununla birlikte, "20-20-20 hedefleri" olarak da anılan yenilenebilir enerji, sera gazı salımlarının azaltılması ve enerji verimliliğine yönelik bağlayıcı hedeflere uyulması gerekmektedir.

AB, iklim değişikliğiyle mücadele etme hedeflerinin yanı sıra, enerji piyasalarının serbest piyasa tabanlı ve sürdürülebilir işleyişini güçlü bir şekilde desteklemektedir. Tahmin edilebilirlik ve şeffaflık AB'nin iç enerji piyasası açısından temel ilkelerdir. "Üçüncü enerji paketi" olarak adlandırılan, özellikle gaz piyasalarına yönelik kurallar hakkındaki 2009/73/EC sayılı Direktif¹ ile 13 Temmuz 2009'da benimsenen elektrik piyasalarına yönelik 2009/72/EC sayılı Direktif² AB'nin enerji piyasalarının işleyişine dair temel çerçeveyi ortaya koyar. Bu direktiflerin Üye Ülkelerin ulusal mevzuatlarına aktarılması önceden Mart 2011'e yönelik olarak ayarlanmıştır ki, bu

da söz konusu ilkelerin zamanında uygulanmasına verilen önemi gözler önüne sermektedir.

AB'nin enerji politikasının bir diğer unsuru da istikrarlı ve şeffaf yatırım çerçevelerinin mevcudiyetidir. Bu, Avrupa Geri Kazanım Enerji Programı³ aracılığıyla stratejik enerji altyapısı projelerine verilen somut destekle de gösterilebilmektedir. Aynı zamanda Güney Koridoru adıyla anılan Nabucco ve ITGI çerçevesindeki projelere de AB seviyesinde somut mali destek verilmesi öngörülmektedir.

Buna rağmen AB daha da ileriye bakmakta ve politikalarını yeni küresel durumlara uygun olarak ayarlama yönünde çalışmaktadır. Daha bugünden Enerji Stratejisi 2020⁴ veya 2020 ve sonrası için Enerji Altyapısındaki Önceliklere dair Bildirim⁵ gibi birkaç stratejik belge Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmaktadır.

AB bu stratejik çerçeveye sürdürülebilir, güvenli ve şeffaf bir enerji piyasasına yönelik modeli özendirmekle kalmayıp, aynı zamanda hayata geçirmektedir.

AB'nin iç enerji piyasasında hakim olan kurallar doğal olarak AB'ye katılan tüm ülkelerde geçerli olacaktır. Bu bağlamda Komisyonun Türkiye'nin katılımını tam olarak AB gündemine aldığına kuşku yoktur ve tüm Üye Ülkeler tarafından oybirliğiyle kabul edilen 2005 Görüşme çerçevesinin uygulanmasına destek vermeye devam edecektir. Komisyon, özellikle **Enerji Faslına** yönelik olarak, 2007'de ilgili tarama raporunu sunmuş-tur ve Türkiye'nin görüşmeler açmaya yeterince hazırlanmış olduğunun düşünülebileceği görüşünü taşımaktadır. Bununla birlikte AB kurumsal kuralları bir faslın açılabilmesi için AB Üye Ülkeleri arasında oybirliğini şart koşmaktadır. Birkaç AB başkanlığının çabalarına rağmen buna henüz ulaşamamıştır.

Ancak Enerji Topluluğuna katılım şeklinde enerji sahasında koşul bir süreç bugün çoktan birkaç kez dile getirildi bile. Ekim 2005'te imzalanan Enerji Topluluğu Kuruluş Antlaşması AB'nin iç enerji piyasası modelini Güneydoğu Avrupa'yı ve ötesini kapsayacak şekilde genişletmektedir. Bu antlaşma AB sınırlarının ötesinde de hukuk devletini temel alan istikrarlı bir yatırım ortamı sağlamayı amaçlamaktadır. Halihazırda Antlaşmanın Tarafları Avrupa Birliği

ile sözleşmeyi imzalayan ülkeler olan Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, eski Makedonya Yugoslav Cumhuriyeti, Karadağ, Sırbistan ve Moldova'dır.

Dört ülke, yani Gürcistan, Norveç, Türkiye ve Ukrayna, gözlemci statüsündedir.

Türkiye'nin Enerji Topluluğu Antlaşmasına katılımının müzakeresi konusunda yetki 2008'de alınmıştır. Önemli ilerlemelerin kat edildiği ilk görüşme oturumu 9 Eylül 2009'da Viyana'da başarıyla gerçekleştirilmiştir. İlk oturumda Türk enerji sektöründeki reformların ilerleyişi ve Enerji Topluluğu Antlaşmasının uygulamaya konmasına yönelik ilgili mevzuat değişikliklerine yoğunlaşmıştır. Bu aynı zamanda Türk enerji sektörü politikasıyla ilişkili olarak karşılanacak gerekliliklerin kapsamlı şekilde incelenmesine olanak tanımış ve özellikle Türkiye'nin elektrik sektöründeki reformlarının ileri durumunu gözler önüne sermiştir.

Türkiye'nin Avrupa enerji güvenliğindeki rolünün ve Avrupa enerji piyasasına entegrasyonunun önemi son derece yüksektir. Süreç kesinlikle pek çok mücadele alanı içermektedir ancak Türkiye ve AB'nin her ikisinin de enerji güvenliğini artırması açısından da eşsiz fırsatlar doğurduğuna şüphe yoktur.

- 1) *Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2003/55/EC sayılı Direktifi hükümsüz kılan ve 13 Temmuz 2009 tarihli doğal gazda iç piyasaya yönelik ortak kurallara ilişkin 2009/73/EC sayılı Direktif.*
- 2) *Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2003/54/EC sayılı Direktifi hükümsüz kılan ve 13 Temmuz 2009 tarihli elektrikte iç piyasaya yönelik ortak kurallara ilişkin 2009/72/EC sayılı Direktif.*
- 3) *Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 13 Temmuz 2009 tarihli, enerji sahasındaki projelere Topluluk tarafından mali yardım yapılmasıyla ekonomik geri kazanıma yardımcı olunmasına yönelik bir program oluşturan 663/2009 sayılı Tüzüğü (EC).*
- 4) *Komisyon tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine gönderilen, 10.11.2010 tarihinde benimsenmiş "Enerji 2020 Rekabetçi, sürdürülebilir ve güvenli enerji" başlıklı COM (2010) 639 son belgesi.*
- 5) *Komisyon tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine gönderilen, 17.11.2010 tarihinde benimsenmiş 2020 ve sonrası için enerji altyapısı öncelikleri - Entegre Avrupa enerji ağı için bir plan başlıklı COM (2010) 677 son belgesi.*

TÜRKİYE'NİN AB DOĞALGAZ MEVZUATINA UYUMU

Mustafa Sezgin

Pek çok sunumda Türkiye doğalgaz piyasasının mevcut yapısını ve piyasanın gelişimine yönelik bilgi verildiği için, bu sunumda bu hususlara değinmek yerine daha özele inerek 2009 yılında yayınlanan Avrupa Birliği'nin yeni doğalgaz direktifi hakkında bilgi vermek istiyorum. Doğalgaz iç piyasasının Avrupa Birliği'nde beklenen düzeyde iyi işlememesi, daha sağlıklı işleyen bir iç piyasa yapısının oluşturulmasına yönelik somut önlemlerin alınması ihtiyacını doğurmuştur. AB iç piyasasında dış tedarikçi firmaların öneminin artması ve değişen piyasa ortamında ortaya çıkan fırsatların yakalanması amacıyla 2003-55 sayılı doğalgaz direktifinin yerine Avrupa Birliği komisyonu tarafından 2009-73 sayılı direktif hazırlanmıştır.

Bu direktifin kapsamında çok detaylı noktalar var. Ancak bunlardan bizim ülkemiz için neler önemli? Dikkat edici noktalar neler? Onların üzerine bazı maddeler üzerinden özellikle gitmeye çalışacağım. Bu kapsamda serbest tüketici ile ilgili Avrupa Birliği müktesebatında 1 Temmuz 2004 tarihinden itibaren evsel olmayan tüketiciler dışındaki tüm tüketicilerin 1 Temmuz 2007 tarihinden itibaren de tüm tüketicilerin serbest tüketici olması hedeflenmiştir 2003-55 sayılı direktifle bu hedef gerçekleştirildi. Ülkemizde ise

4646 sayılı kanunun 8.maddesinde Serbest tüketiciye yönelik gerekli düzenlemeler yapılmıştır ve söz konusu düzenleme çerçevesinde belirli periyotlarla Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından serbest tüketici limiti indirilmektedir ve şu anki serbest tüketici limiti 800.000 m3 doğal-gaz olarak belirlenmiştir.

Avrupa Birliği Komisyonununun 2003-55 sayılı direktifinde yer alan kamu hizmeti yükümlülüğü ve tüketicinin korunması hususu, 2009-73 sayılı yeni direktifte de tekrar yer almaktadır. Buna göre üye devletlerin nihai müşterileri korumak ve ileri seviyede tüketicinin korunmasını temin etmek için uygun önlemleri alması öngörülmektedir. Özellikle savunmasız müşterilerin bağlantılarının kesilmesini önlemeye yardımcı olacak uygun tedbirlerin alınması da dahil olmak üzere, tüketicilerin haklarının korunmasına yönelik yeterli önlemleri alırlar ifadesi yeni direktifte geçmektedir. Bununla birlikte yeni direktifte "üye devletler serbest tüketicilerin rahatlıkla yeni bir tedarikçiye geçebilmesini temin ederler" hükmü yer almaktadır.

Bu kapsamda ülkemiz mevzuatını incelediğimizde, ülkemiz mevzuatında kamu hizmet yükümlülüğü ile ilgili açık bir hüküm bulunmamakla birlikte tüketicilere yönelik kanunda ve ilgili yönetmeliklerde detaylı hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Ancak şu an için Türkiye’de tüketicilerin tedarikçilerini seçebilme veya değiştirme özgürlüğü henüz tam olarak sağlanamamıştır. Serbest tüketici limitinin Avrupa Birliği’nde olduğu şekilde henüz sıfıra indirilememiş olması bunun önündeki en büyük engeldir. Türkiye’nin bu husustaki hedefi de serbest tüketim limitinin tüm tüketiciler için sıfıra indirilmesi ve bütün tüketicilerin serbest tüketici olması yönündedir.

Avrupa Birliği doğalgaz direktifinde yer alan savunmasız müşterilerin korunmasına yönelik hususa 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanununda yer verilmemiştir. Bu kapsamda EPDK’nın görev ve sorumluluk alanı kapsamında olan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu incelendiğinde tüketicilerin desteklenmesine yönelik bir hüküm yer aldığı görülmektedir. 4628 Sayılı Kanunda elektrik piyasasında çapraz sübvansiyon şeklinde tüketicilerin korunmasına yönelik tedbirlerin alınabileceği ama bu sübvansiyonların Bakanlar Kurulu Kararına bağlı olarak tüketicilere geri ödeme şeklinde yapılabileceği hükmü yer almakta olmasına rağmen, söz konusu hususa yönelik doğalgaz piyasası kanununda herhangi bir hüküm öngörülmemiştir.

Halen Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde sektörün ve ilgili Kurum ve Kuruluşlarının görüşleri de alınarak 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanununda değişiklik yapılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Umuyoruz ki, elektrik piyasası kanununda yer alan tüketicilerin desteklenmesine yönelik bu husus, yeni doğal gaz direktifinde yer alan hükümler çerçevesinde daha da geliştirilerek doğalgaz piyasası kanununa eklenecektir.

Yeni doğal gaz direktifinde yer alan bir diğer husus ise yetkilendirme süreci hususundadır. Doğalgaz tesislerinin korunması, işletilmesi ve arzı, yani bütün doğalgaz piyasasına yönelik faaliyetlerin yetkilendirilmesinden görevli bir otoritenin varlığının olması bekleniyor. Yeni direktif ile yetkilendirme sürecinin başvuru yapanlara yönelik objektif ve ayırım gözetilmeksizin yürütülmesi ve bu sürecin kamuoyuna açık bir şekilde yürütülmesi belirleniyor ve üye devletlerden bu durumun gereğini yerine getirmeleri bekleniyor. Bunlara ek olarak, yetkilendirme için yapılan başvuruların reddinin ayırım gözetmeyecek şekilde bir gerekçeye bağlanması ve bu gerekçenin başvuru sahiplerine bildirilmesi, başvuruların reddi durumunda başvuru sahibinin kararı temyize götürebileceği mekanizmaların oluşturulmasına yönelik gerekli tedbirlerin hayata geçirilmesi yeni direktif kapsamında üye devletlerden talep ediliyor. Söz konusu hususa yönelik ülkemiz mevzuatı değerlendirildiğinde, yetkilendirme süreci kapsamında yeni AB direktifinde yazan hususların hemen hemen tamamına yakını bizim mevzuatımız ile uyumluluk göstermektedir.

Arz güvenliği yeni direktif kapsamında üzerinde durulması gereken bir diğer önemli hususu oluşturmaktadır. Arz güvenliği hususu direktifte şu kapsamda ele alınmaktadır. İç piyasada arzın ve talebin dengelenmesini, geleceğe yönelik arz talep dengesinin planlanmasını, aşırı talebin karşılanmasına ve birkaç tedarikçinin tedarik miktarındaki azalmayı karşılayacak düzeyde şebekelerinin bakımını, planlanan veya inşa halindeki ilave kapasitenin tasarlanmasını içerecek şekilde arz güvenliğine yönelik tedbirlerin alınması ve bu tedbirlerin AB Komisyonuna raporlanması direktifte yer almaktadır. AB 2009-73 sayılı direktife arz güvenliği ile ilgili sorumluluğun düzenleyici otoritelere verilmesi hususu ülkelerin takdirine bırakılmaktadır. Ülkemizde her ne kadar 4646 sayılı doğalgaz piyasası kanununun yürütülmesine yönelik yükümlülük Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'na verilmiş olsa da, arz güvenliği ile ilgili asli görevlerin hepsi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın görev ve sorumluluk alanı kapsamındadır.

Türkiye doğal gaz piyasası mevzuatında arz güvenliği ile ilgili bir çok konu düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler arasında;

- 4646 sayılı Kanunun amaç maddesinde yer alan "doğalgazın sürekli bir şekilde tüketicilere sunulması"
- İthalat şirketlerine getirilen %10 depolama zorunluluğu
- ithal edilecek doğal gazın kaynağı, rezerv miktarı, üretim tesisi vb. hakkında kesin ve garanti bilgi talep edilmesi
- İthalatçılara sistem güvenliğine yönelik getirilen yükümlülükler
- Toptan satış şirketlerine getirilen mevsimsel yoğunluğu karşılayacak dengeleme amaçlı depolamaya yönelik gerekli tedbirleri alması

gibi hususlar yer almaktadır. Bununla birlikte, arz güvenliğine yönelik ülkemiz mevzuatında birkaç noktada eksiklik bulunmaktadır. Bunlardan birisi, direktifte geçtiği şekliyle Ulusal Acil Güvenlik Önlemlerinin henüz oluşturulamamış olması ve diğeri ise yeni yatırımların teşviki ile ilgili açık mekanizmaların bulunmamasıdır. Bu sebeple birkaç eksik düzenlemenin olduğu ama pek çok konuda da mevzuatımızda gerekli düzenlemelerin yer aldığı düşünülecek olursa, arz güvenliği hususunda ülkemiz mevzuatı ile direktif arasında sınırlı bir uyumun olduğu söylenebilir.

Direktifte ele alınan bir diğer husus ise teknik kuralları içermektedir. Teknik kurallar, sisteme güvenli bağlanmaya olanak sağlayacak şekilde minimum teknik tasarımların ve operasyonel gerekliliklerin geliştirilmesi ile birlikte, bu kuralların sistemlerin ortak çalışabilirliğine olanak sağlayacak şekilde objektif ve ayırım gözetmeyecek şekilde tasarlanmasını ve kamuoyu ile paylaşılmasını içermektedir. Türkiye mevzuatında Kanun ve Kanun'a dayanılarak çıkarılan ikincil mevzuatla birlikte teknik güvenlik kriterlerinin tanımlanmasına ve sistemlerin birlikte işlerliğini temin etmeye yönelik teknik kurallar tamamlanmıştır. Bu hususta AB müktesebatı ve Türkiye mevzuatının tam olarak uyumlu olduğu söylenebilir.

Gerek 2003-55 sayılı direktifte gerek 2009-73 sayılı direktifte Avrupa Birliği komisyonun üzerinde durduğu esas hususlardan birisini "ayrıştırma" konusu oluşturmaktadır. Bununla ilgili 2003-55 direktifinden 2009-

73 nolu direktife geçildiğinde Avrupa Birliği, 2003-55'te muhasebe ve yasal (yani tüzel kişilik ayrıştırmasını) ayrıştırmayı önermekteyken, iç piyasadaki gelişmelerin ve rekabetçi yapının pek de beklenen seviyede oluşmaması sebebi ile 2009-73 sayılı direktifle mülkiyet ayrıştırmasını getirmektedir.

Piyasa faaliyetlerinin araştırılmasına yönelik Avrupa Birliği'nin direktifinde yer alan husus iletim sistem operatörünün mülkiyet ayrıştırmasının yapılması hususu yer almaktadır. Şu an için ülkemizde iletim sistem operatörü olan BOTAŞ, muhasebe ayrıştırması yaparak ithalat ve toptan satış segmentlerinde de faaliyet göstermektedir. Muhasebe ayrıştırması yapılmış ancak yasal ayrışma henüz hayata geçirilememiştir. Yeni direktifte, sadece muhasebe ayrıştırması ve yasal ayrıştırma yeterli bulunmakta, iletim sistem operatörünün mülkiyet ayrıştırmasının da yapılması talep edilmektedir. Ancak direktifte, iletim sistem operatörünün mülkiyet ayrıştırmasının gerçekleştirilememesi gibi bir durumda da, ülkelere bu konuda istisna tanınabileceği hususuna yer veriliyor.

2003-55 sayılı direktifte üzerinde çok durulan ve yeni direktifte de önemini koruyan bir diğer önemli hususu ise sisteme erişim konusu olmaktadır. Erişimin herkes için geçerli, yayımlanmış tarifelere dayanan, sistem kullanıcıları arasında nesnel ve ayırım gözetmeksizin uygulanan olması gerektiği ifade edilmiştir. Sisteme erişim düzenlemeye tabi veya müzakere yoluyla gerçekleştirilebilmektedir. Depolama ile ilgili olarak üye devletlerin bu iki seçenekten birini veya her ikisini birden seçebilecekleri düzenlenmiştir. Ancak her 2 seçeneğin de ayırıcı olmayan kriterlere uygun olarak, nesnel ve şeffaf bir biçimde uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Ülkemiz mevzuatında doğal gaz iletim, dağıtım ve LNG tesislerine düzenlemeye tabi erişim uygulaması çerçevesinde erişim sağlanabileceği düzenlenmiştir. Depolama tesislerine erişim hususunda ise AB müktesebatında öngörülen 2 seçenekten biri olan müzakere yoluyla erişim tercih edilmiştir.

Ülkemizde iletim ve dağıtımda sisteme erişim düzenlemeye tabi bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Kanunumuzda LNG tesisleri ile depolama faaliyeti depolama adı altında tek bir faaliyet olarak yer almaktadır. Doğalgaz direktifinde LNG tesisleri ayrı depolama tesisleri ayrı bir faaliyet olarak yer almaktadır. Bu sebeple bizim ülkemizdeki depolama olarak adlandırıldığı için LNG tesislerinin faaliyetleri de mevcut müzakere yoluyla erişim çerçevesinde uygulanmaktadır.

Sisteme erişim kapsamındaki önemli hususlardan bir diğerini ise sisteme girişin reddedilmesi hususu oluşturmaktadır. Avrupa Birliği Doğal Gaz Direktifi bunu da belirli gerekçelere bağlıyor. Kapasitenin yetersiz olması, kamu hizmet yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde herhangi bir sıkıntının doğacak olması veya al ya da öde yükümlülüklerinden dolayı ciddi mali ve finansal zorlukların ortaya çıkabilecek olması hususları sadece sisteme girişin ret edilmesi için bir gerekçe olarak kabul ediliyor. Ancak sisteme giriş talep eden kullanıcının kapasite veya bağlantı yokluğu durumunu bertaraf etmek amacıyla gerekli masrafları yüklenmesi halinde sisteme giriş reddedilemez şeklinde bir muafiyet de direktif kapsamında yer alıyor.

Direktifte dikkate değer hususlardan bir diğeri ise yeni yatırımlar ve muafiyetler konusudur. Bu konu da ülkemiz mevzuatında yeterli düzenleme yer almamaktadır. Bu da mevzuatımızın AB direktifiyle uyumsuz olduğu bir diğer noktayı oluşturmaktadır. Yeni yatırımlar ve muafiyetler konusu, doğalgaz yatırımlarını yapacak olanların talepleri halinde direktifin bazı hükümlerinden muaf tutulabileceğini içermektedir. Buradaki sistem şu şekilde işlemektedir, doğalgaza yönelik yeni yatırım yapacaklar (alt yapı),

- Madde 9 (İletim Sistem Operatörünün ayrıştırılması)
- Madde 32, 33 ve 34 (Sisteme Erişim)
- Madde 41 (6), (8) ve (10) (Tarifelerin onaylanması)

Maddelerinin hepsinden veya herhangi birisinden muafiyet talep edebilirler. Ancak bu talepleri ülke içerisinde değerlendirilir ve talep edilen muafiyetlerin hepsi verilebilir, bir kısmı verilebilir veya tamamı ret edilebilir. Bu muafiyetler her bir yatırım için ayrı ayrı değerlendirilir, Muafiyetten doğan masraflar yatırımın kullanıcılarına yansıtılır. Söz konusu muafiyetlerin, gaz arzında rekabetin tesis edilmesine ve arz güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlayacak ve piyasanın etkinliğini ve rekabetçi yapısını bozmayacak şekilde olması gerekmektedir

Direktif yer alan diğer hususlardan birisini düzenleyici otoritelerin bağımsızlığına ve görevlerine yönelik kriterler oluşturmaktadır. Düzenleyici otoritelerin bağımsızlığına ve görevlerine yönelik kriterlere ülkemiz mevzuatı önemli ölçüde uyum göstermektedir.

Direktifte bizim için önemli olabilecek diğer husus ise al ya da öde yükümlülüklerinin ortaya çıkardığı ciddi ekonomik güçlükler sebebi ile uygulanabilecek istisnalar ve bu istisnai durumların komisyona bildirilmesidir. Direktifte, al ya da öde yükümlülüğü olan teşebbüsler direktifin 32. maddesinden (üçüncü tarafların erişimi) geçici derogasyon talep edebileceği, ancak bu taleplerin Komisyona bildirilmesi gerektiği yer almaktadır. Komisyon, söz konusu derogasyon ile ilgili olarak değişiklik yapma veya tamamen derogasyonun kaldırılmasını talep edebilir.

Sonuç olarak AB müzakere sürecinde enerji faslının henüz açılmamış olduğu göz önüne alındığında, doğalgaz piyasasına yönelik ülkemiz mevzuatında bir kısım değişiklik ihtiyacı bulunmaktadır. Ancak halen Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından ilgili tarafların, paydaşların görüş ve önerileri göz önüne alınarak 4646 sayılı doğalgaz piyasası kanununda değişiklik yapılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir ve bütün bu AB yeni gaz direktifi kapsamındaki önerilerinde yeni kanuna yansıtılacağını ümit ediyoruz.

Avrasya Enerji Arenasının Merkezi Türkiye

İsmail Kürşad Çapanoğlu

Konuşmam, Kuruluşumun ve Bakanlığımızın yurt içinde ve yurt dışında çeşitli ortamlarda sürekli dile getirdiği üzere, Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında enerji köprüsü olma hedefimiz üzerine olacaktır. Kuruluşumuz, Doğu'daki enerji kaynaklarını önce kendi kullanımımıza açmak, daha sonra da oluşacak doğal gaz açığını kapatmak üzere Batı'ya taşımak için çalışmalar yapmakta, projeler geliştirmektedir.

Öncelikle, kısaca hepimizin bildiği bazı rakamları hatırlatmak istiyorum. Dünya genel enerji talebinin 2006-2030 yılları arasında yıllık %1,6 oranında artacağı öngörülmektedir. Yapılan değerlendirmelerde, petrolün, kömürün ve doğal gazın yani karbon bazlı kaynakların oranı yine %80'in üzerinde olacağı sonucuna varılmaktadır. Bu tahminlerde petrolün artış oranının %1, kömürün %2, doğalgazın %1,8 olması öngörülmektedir.

Bunu belirttiğinden sonra petrol ve doğal gaz konusundaki çalışmalarımızı ve değerlendirmelerimizi aktarmak istiyorum. Benden önceki konuşmacıların ve Sayın Yazar'ın da belirttikleri gibi dünya ham petrol ve doğal gaz rezervlerinin %70'i Ankara'dan Kuzey-Güney yönünde çizilecek bir eksenin sağ tarafında yer almaktadır. Aynı eksenin soluna baktığımızda da başta Avrupa olmak üzere dünya petrol ve

gaz tüketiminin %50'sinden fazlasını gerçekleştiren ülkeleri görmekteyiz. Bu nedenle sunumumun başlığında da belirttiğim üzere Türkiye Avrasya coğrafyasının merkezi konumundadır. Bunu katıldığımız ortamlarda katılımcıların dikkatlerine sürekli olarak sunmaktayız.

Şimdi, hem Türkiye'nin konumunu dünya haritası üzerinde göstermek hem de dünya haritasına baktığımız zaman karşımıza çıkan bir gerçeğe dikkatlerinizi çekebilmek amacıyla dünya haritasını bir kez daha göstermek istiyorum. Avrupa Birliği dünyada gelişme ve sanayileşmenin öncülerindendir; aynı zamanda da dünyanın önde gelen enerji kullanıcılarından. Ama, Avrupa bu kadar büyük bir enerji tüketicisiyken enerji rezervleri ve dolayısıyla üretimi oldukça kısıtlıdır. Yakın geçmişte yaklaşık %70'ini kendi topraklarından elde ederken, Avrupa günümüzde enerji talebinin ancak yarısını kendi rezervlerinden karşılayabilmektedir. Avrupa'nın ithal bağımlılığının önümüzdeki on yılın sonundan itibaren yeni kaynaklar bulunmadığı sürece %70'lere varması beklenmektedir.

Avrupa Birliği'nin politikalarını, özellikle kalkınma politikalarını gözden geçirirken sürekli enerji konusunu göz önünde bulundurduğunu görüyoruz. Bunu yaparken tabiidir ki çeşitli etmenlerin etkileri öne çıkmaktadır. Örneğin genişlemenin etkisiyle artan nüfus, genişlemenin etkisiyle büyüyen ekonomi, genişlemenin etkisiyle artan ihtiyaçlar ve en önemli konulardan biri de genişlemenin etkisiyle artan enerji arz açıkları. Bu durum da tek pazarın tabiidir ki tamamlanma sürecini zorlaştırmakta; sürekli yeni katılımlarla katılımcıların ayak uydurabilmeleri için kriterlerin belki de biraz daha yumuşatılması zorunda kalınmakta; buna mukabil üye olmayan kimi ülkelere karşı da kriter ve politikaların sertleştirilmesi zorunda kalınmaktadır. Avrupa Birliği'nin yerli üretiminin yeterli olmaması enerji politikalarının belirlenmesindeki en önemli iç etken olarak gözümüze çarpmaktadır. Dış etkenler olarak da gelişmekte olan ekonomilerin global talep üzerindeki etkileri, üretim bölgelerinin istikrar ve güvenden yoksun oluşu kimi bölgelerin, küresel ısınma ile karşı karşıya kalması sayılabilir. Söz konusu bu durumlar, dünya kamuoyunun dikkatlerini enerji tüketimine yönelmesine yol açmaktadır.

Avrupa Birliği, naçizane görüşümde genel hatlarıyla belirtmeye çalıştığım unsurlar çerçevesinde oluşturulan bir ortamda, ortak ekonomi ve enerji politikalarını birbirlerine bağlantılı olarak oluşturmak üzere çalışmalarını yapmaktadır.

Biraz önce de değindiğim üzere, doğal gaz hem Avrupa'nın, hem Türkiye'nin, hem de dünyanın birincil enerji tüketiminde çok önemli bir yer tutmakta; her zaman ilk üç birincil enerji kaynağı arasında yer almaktadır. Birincil enerji kaynaklarının tüketimi bakımından incelendiğinde, petrolün her zaman birinci sırada yer aldığı, onu payları yıldan yıla değişiklik göstererek doğal gaz ve kömürün takip ettiği görülmektedir. Bu çerçevede Avrupa Birliği doğal gaz ortak piyasasını, bütünleşmiş tek bir doğal gaz piyasasını oluşturabilmek adına uzun yıllardır çalışmalar yapmaktadır. Bildiğiniz üzere, Avrupa doğalgazı çok uzun süredir kullanmaktadır; Avrupa Birliği'ne ilk adımların atıldığından bu yana. Örneğin başta Sovyetler Birliği'yle şu anda Rusya Federasyonu çok uzun senelerden beri, yıllardan beri, yarım asırdır belki daha uzun süredir işbirliği içerisinde yani ithalat-ihracat işbirliği içerisinde. Diğer kaynaklar var bildiğiniz gibi. Bunların hepsini bir baza oturtmak, bir ortak politika oluşturabilmek amacıyla doğal gaz konusunda çeşitli çalışmalar yapılıyor. Sayın Sönmez bu konulara biraz sonra gireceği için üzerinde daha fazla durmak istemiyorum. İşte 1998'te ilk doğal gaz direktifi yayınlandı. 2003'te ilk direktif çerçevesinde bir revizyondan geçirildi. 2. doğalgaz direktifi yayınlandı. Geçtiğimiz yıl içerisinde de hepsinden daha mütekamil vaziyete getirdiler. Bir 3. direktif yayınlandı.

Türkiye'de bu direktiflere uyabilmek amacıyla, uyumlu hale gelebilmek amacıyla Avrupa Birliği adaylık süreci içerisinde 2001 yılında 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu çıkardı, çeşitli revizyonlar yaptı ve şu anda bu çerçevede çeşitli oluşumlar var Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu gibi. Enerji konusunda düzenlemelerini yapmıştır, bu çerçevede çalışmalarına devam etmektedir. Kendi kuruluşunun konusu olarak ben yeniden burada yine enerjiye spesifik olarak doğal gaza ve petrole dönmek istiyorum.

Dünyada 1970'li yıllardaki enerji krizlerinin ortaya çıkmasıyla beraber enerjinin daha çeşitli kaynaklardan ve daha kısa yollardan pazarlara aktarılması konusu gündeme gelmiştir. Bu çerçevede de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Hidrokarbon kaynakları Türkiye'nin Doğu'sunda enerji pazarları da Batı'sında yer aldığı için en kısa ve elverişli güzergahın Türkiye'den geçenler olduğu ortaya çıkmıştır.

Önemli kaynakların yer aldığı Basra Körfezi'nden dünya enerji pazarına petrol Süveyş Kanalı'ndan ancak kısıtlı miktarlarda taşıma yapılarak veya Ümit Burnu dolaşılıp uzun mesafeler katederek ulaşılmaktaydı. Bu çerçevede, Irak petrolünün Akdeniz'e kısa yoldan ulaştırılabilmesi amacıyla,

gelen talep üzerine, 1970'li yıllarda Irak ile görüşmelere başlanmıştır. Bu süreçte, Türkiye'nin Irak ile 1973 yılında imzaladığı ve Irak petrolünün Yumurtalık'tan Akdeniz'e bir boru hattı ile ulaştırılmasını içeren anlaşmayı gerçekleştirmek üzere, 1974 yılında BOTAS Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Kuruluşumuz tarafından inşa edilen 46" çapındaki Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı 1977 yılında işletmeye alınmıştır. Bu hatta paralel olarak inşa edilen 40" lik hattın tamamlanmasıyla birlikte Irak'ta petrol taşıma kapasitesi 70,1 milyon ton'a çıkmış; hatta kimyasalların kullanılmasıyla 1988 ve 1989 yıllarında bu rakamlar 80 milyon ton'u geçmiştir.

Ayrıca, Kuruluşumuz tarafından, Güneydoğu Anadolu Bölgemizde Türkiye'nin ürettiği ham petrolün taşındığı Şelmo-Batman ve Batman-Dörtüyol Ham Petrol Boru Hatları, Kırıkkale Orta Anadolu Rafinerisi'ne ham madde sağlayan Ceyhan-Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı ve Hazar'ın her iki yakasında üretilen petrolün taşındığı Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı da işletilmektedir. Ayrıca, BOTAS'ın anahtar teslimi müteahhiti olduğu ve Hazar'da üretilen ham petrolün taşındığı Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Ana İhraç Boru Hattı da BOTAS'ın bağlı ortaklığı olan BOTAS International Ltd. (BIL) tarafından işletilmektedir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Ana İhraç Boru Hattı eski Sovyet coğrafyasındaki veya başka bir deyişle eski demir perdedeki kaynakların Batı'ya aktarılmasında en önemli rollerden birini oynamıştır. Bu hat belirttiğim coğrafya ile Batı arasında tesis edilen ilk boru hattıdır, ilk kalıcı bağıdır. Hat, 50 milyon ton/yıl kapasitelidir. Günlük 1 milyon varil taşıma kapasitesi vardır. Halihazırda Azerbaycan ve Kazakistan petrolerini taşımaktadır. Türkiye içerisinde uzunluğu 1.076 km olan hattın toplam uzunluğu 1.776 km.'dir. Hat 2006 yılından bu yana Doğu ile Batı arasında yeni bir enerji köprüsü olarak hizmet vermektedir.

Burada bir şeyi hatırlatmak istiyorum: 1991'den sonra çok iyi bilindiği üzere ilginç bir değişim süreci yaşadık. Doğu blokunda 1980'lerden itibaren başlayan değişimlerinin Batı'da birçok olumlu yansımaları oldu, çeşitli ortak çalışmalar başlatıldı. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra her cumhuriyet kendi ekonomik sistemini kurmak için çeşitli yapılandırmalara gitmek zorunda kaldı. Hidrokarbon zengini yeni devletler kendi hidrokarbon yataklarını geliştirebilmek amacıyla çeşitli bağlantılar kurdular. Gerçekleştirilen çalışmaların sonucunda, belli bir program çerçevesinde Hazar, Orta Asya bölgelerindeki petrol, doğalgaz üretiminde artışlar planlanmaktadır. Bu bölgede üretilen ham petrol ve doğalgaz artık yeni ve taze kan olarak enerji piyasasına girmektedirler.

Burada bir şeye dikkatinizi çekmek istiyorum: Hazar ve Orta Asya bölgesindeki petrol ve doğalgazın çoğunun Karadeniz üzerinden dünya enerji piyasasına ulaştırılması planlanmaktadır. Planlanan üretim profilleri tam olarak gerçekleştirilememesine rağmen halihazırda Karadeniz üzerinden diğer denizlere taşınan petrol ve türevlerinin miktarı 150 milyon ton civarındadır. Türk Boğazları'ndan geçirilen hidrokarbon miktarı 3 milyon varil/günlük bir boru hattının kapasitesine karşılık gelmektedir; yani Türk Boğazları şu an dünyanın en büyük boru hattı şeklinde çalışmaktadır. Ama Türk Boğazları sadece hidrokarbon kaynaklarının taşınması işine yaramaktadır. Bilindiği üzere, 1991 senesi sonrasında yeni kurulan devletlerin dünyaya entegrasyonu sırasında deniz ticaretine yönelmesinden dolayı ya da deniz ticaretinin daha ekonomik, daha fizibl olmasından dolayı Karadeniz'in hinterlandı sürekli genişlemektedir. Çünkü Karadeniz'in hinterlandı sadece kıyıdaş 6 ülke ile sınırlı olmayıp; Volga-Don kalaniyla beraber Hazar'a Orta Asya'ya kadar genişlemiştir. Buna ilave olarak batıda da Main ile Tuna nehirleri arasında yapılan kapsamlı nehir taşımacılığından dolayı da Doğu, Orta ve hatta Kuzey Avrupa'ya kadar yayılmaktadır. Sayılan bu faktörler Karadeniz'in hinterlandını genişletmektedir.

Bu nedenle Türkiye Karadeniz'i ve Türk Boğazlarını bypass eden bütün projeleri takdirle karşılamaktadır. Bu çerçevede kendi ülkemiz topraklarında da Karadeniz'den Akdeniz'e doğrudan tek bir ülkeden geçerek bağlayan Samsun-Ceyhan ham petrol boru projesini desteklemekteyiz.

Avrupa Birliği enerji mevzuatına uygunluk oluşturmak amacıyla, Avrupa Birliği'nin yayımladığı 1998 yılında yapılan 1. direktife paralel bir doğrultuda, 2001 senesinde 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu çıkarılmıştır. Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren Türkiye'deki doğalgaz boru hattı uzunluklarında ve doğal gazın ulaştırıldığı il sayısında önemli artışlar kaydedilmiştir. Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte birkaç bin kilometre olan doğal gaz boru hattı uzunluğu 12.000 km'ye, doğalgaz götürülen il sayısı da 66 ile ulaşmış durumdadır. Yasanın sağladığı olanaklar ve EPDK'nın düzenleyiciliği çerçevesinde doğalgazın kullanımını ülke çapında yaygınlaştırmış durumdayız.

Kırmızı olan oklar Türkiye'nin yaptığı anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye giren doğal gazı göstermektedir. Nasıl ki Avrupa Birliği'nin doğalgaz tüketiminde Rusya Federasyonu çok önemli bir yer tutuyorsa, ilk doğalgaz sözleşmesi o tarihteki Sovyetler Birliği ile yapılmış olup; daha sonra imzalanan iki anlaşma da dahil edildiğinde bizde de durum aynıdır. Ancak,

kaynak çeşitlendirmesine büyük önem vermekteyiz. Rusya Federasyonu ile imzalanan 3 anlaşma çerçevesinde temin edilen 30 milyar m³ doğal gazı ilaveten boru hatları ile Azerbaycan'dan 6,6 milyar m³, İran'dan 10 milyar m³, sıvılaştırılmış olarak LNG biçiminde ise Cezayir'den 4 milyar m³ ve Nijerya'dan 1,2 milyar m³ doğal gaz sağlayabilme kapasitemiz vardır.

Haritada 27 üyeli Avrupa Birliği'nin doğalgaz arz kaynakları görülmektedir. Avrupa'da üretimin düşmesi ve talebin artması sonucu oluşan açığı kapatılması için çok çeşitli projeler yürütülmektedir. Rusya'nın rezervi azalmasına rağmen geneldeki ağırlığını korumakla birlikte, NABUCCO ve ITGI projelerine de arz imkanı sağlayacağını işaret eden bölgenin rezervi 80 trilyon m³'ü geçmiş durumdadır.

Resimde, mevcut ve gelecekteki Avrupa'nın talep durumunu ve talep karşılama güzergahları görülmektedir. Kuruluşumuz tarafından Avrupa'nın artan talebi, artacak talebi ve artacak ithal bağımlılığı değerlendirilerek çeşitli projeler geliştirilmektedir. Bunlardan en önemlisi ve en kapsamlısı 31 milyar m³ doğalgaz taşıma kapasiteli NABUCCO Projesidir. Proje Türkiye sınırları içerisindeki kaynak girdilerinden başlayarak Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya'ya uzanan bir boru hattını kapsamaktadır. 3.800 km civarında olması öngörülen hattın 2.500 km civarındaki bir bölümü ülkemiz topraklarından geçmektedir.

BOTAŞ'ın inisiyatifinde 2002 senesinde iş geliştirme çalışmaları başlamıştır. Güzergah üzerindeki ülkelerin kamu sektörü doğal gaz kuruluşlarıyla çalışmalar başlatılmıştır. Projeye Türkiye'den BOTAŞ, Bulgaristan'dan Bulgargaz (halihazırda Bulgar Enerji Holdingi), Romanya'dan Transgaz, Macaristan'dan MOL ve Avusturya'dan OMV ortak olup; kurulan konsorsiyuma majör ortak olarak 2008 senesinde Almanya kökenli RWE şirketi de katılmıştır. Projenin amacı Hazar, Orta Asya ve Orta Doğu doğalgazının Avrupa'ya yeni bir hatla, yeni bir sistemle taşınmasıdır. Projenin genel mühendislik çalışmaları sürdürülmektedir. Genel mühendis olarak seçilen firmaya eşlik etmek, çalışmalarında yardımcı olmak üzere yerel mühendislik firmaları atanmıştır. Yerel mühendislik firmalarının katkısıyla, mühendislik işlerinin 2011-2012 yıllarında tamamlanması planlanmaktadır.

İşlerin yürütülebilmesi düzgün bir şekilde yürütebilmesi için NABUCCO International Company isminde Uluslararası NABUCCO Gas boru hattı şirketi kurulmuştur. Ortakları yukarıda belirtildiği gibi BOTAŞ, Bulgar-

gaz, Transgaz, MOL, OMV ve RWE firmalarıdır. Bu firmaların oluşturduğu NIC, NABUCCO International Company ülkelerdeki mühendislik, inşaat ve işletme işlerini yürütmek üzere her ülkede NABUCCO ulusal şirketleri kurmuştur. Türkiye'nin yerel Nabucco şirketi de 18 Haziran 2010 tarihi itibarıyla kurulmuştur.

Nabucco Doğal Gaz Boru hattı'nın inşaatına 2013 yılı ortalarında başlaması ve tamamının 2017 yılında tamamlanması planlanmaktadır. Boru hattı 56" çapında bir boru hattıdır. Hat tam kapasiteye aşamalı olarak geçecek olup; 8 milyar m³ ile başlayacak 15,5 milyar m³, 25 milyar m³, en sonunda 31 milyar m³'e ulaşacaktır.

Sadece Nabucco değil, başka projelerle de ilgilenmekteyiz. Bunlardan birisi de Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'dir. Proje ile Türkiye üzerinden taşınacak doğal gazın Adriyatik Denizi'ni geçerek İtalya'ya ulaştırılması ve güzergah üzerinde de Balkanlara gaz verilmesi planlanmaktadır.

Bir diğer projemiz Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Boru Hattı Projesidir. Toplam kapasitesi 11,6-12 milyar m³tür. Bunun 3,6 milyar m³'ünün Yunanistan'a, 8 milyar m³'ünün İtalya'ya taşınması planlanmaktadır. Güney Avrupa Gaz Ringi adı verilen sistemin Türkiye ile Yunanistan arasındaki bölümü tamamlanmıştır. 2007'den bu yana Türkiye'den Yunanistan'a doğalgaz ihracat edilmektedir. Yıllık maksimum miktar 750 milyon m³tür.

Irak NABUCCO projesinin önemli bağlantılarından bir tanesi olacaktır. BOTAS Irak doğal gazının işlenerek Türkiye'ye getirilmesiyle ilgili olarak 1990'lı yılların ortalarından itibaren ortak çalışmalarını sürdürmektedir.

Türkiye'nin uluslararası projelerin geliştirilmesindeki daha doğrusu proje geliştirilmesindeki ilk amacı arz güvenliğinin sağlanması ve hesaplı, doğal gaz ithalidir. Daha sonra da Türkiye üzerinden dünyaya aktarılmasıyla birlikte ticaret ve transit geliri elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye'nin mevcut ve planlanan projeleri incelendiğinde, Türkiye'nin enerji konusundaki amacının sadece kendi enerji talebini garanti altına almak değil, enerjinin dünya piyasalarına ulaştırılmasında üzerine büyük sorumluluklar yüklendiği görülmektedir.

AZERBEYCAN-TÜRKİYE-ALMANYA STRATEJİK BİR ENERJİ İTTİFAKI

Otto Hauser

Şayet yatırım iklimi konusu hakkında konuşuyorsak, öncelikle Türkiye'deki siyasi gerçekliğe bir göz atmamız gerektiğini düşünüyorum. Türkiye'deki mevcut siyasi gerçeklik, 50 yıl önceki gerçeklikten farklıdır. Türkiye, tarih boyunca ve yakın geçmişte her zaman Batının ve Almanya Federal Cumhuriyeti'nin bir ortağıydı. Almanya'da, başka bir ülkede nadiren görebileceğiniz sayıda Türk yaşamaktadır. Almanya'daki Türkler, önemli bir ekonomik faktör konumundadır. Halklarımızı daha da yakınlaştıran toplumsal gelişmeler mevcuttur. Birçok Alman, tatilini Türkiye'de geçirmektedir. Demem o ki, iyi geçiniyoruz.

Türkiye, yarım yüzyıl boyunca her zaman Batının yanında yer almıştır. Türkiye, geçmişte ve günümüzde NATO'nun güvenilir bir ortağı konumundadır.

Türkiye günümüzde kendisini – bugün bunu doğru dürüst ifade eden olmadığı için ben edeceğim – bağımsız ve kendisine güvenen bir ülke olarak sunmaktadır, artık kendisini Batının ileri karakolu, Doğu'ya veya Orta Asya'ya uzanan bir köprü olarak algılamaktadır. Türkiye kendisini, jeopolitik öneme sahip bir bölgenin merkez noktası ve biçimlendirici gücü, bölgesel bir lider güç olarak görmektedir. Ne de olsa Türkiye dünyanın 16. büyük ekonomisidir.

Bu veriler ışığında ve üyelik müzakereleri bağlamında bugün Türkiye'ye özel bir rol atfetmek lazım. Bu rol, üyelik müzakerelerinin başladığı 2005 yılındakinden farklı bir roldür.

Birkaç yıl öncesine kıyasla Türkiye bugün tabii ki bambaşka bir öneme sahiptir. Zira Türkiye, enerji sektöründe Avrupa ve Almanya Federal Cumhuriyeti'nin stratejik enerji ortağı haline gelmiştir.

Üyelik müzakereleri, önemli bir gözlemlene fırsatı sunmakla birlikte, bu müzakerelerde öncelikli olarak söz konusu olan husus, anlama ve reform sürecidir, kültürle duyulan saygıdır, tarihi gelişmeleri idrak etmek ve bunlara hürmet göstermektir. Ancak, müzakerelerde genel anlamda anlayış gösterebilmek ve birbirini anlayabilmek de önem arz etmektedir. Bu sebeple de üyelik müzakerelerindeki hedefin gidilen yolun olması gerektiğini söylüyorum. Müzakereler açık bir süreç olmalıdır. Yani bence, Alman hükümetinin de yapmış olduğu gibi, önceden karara bağlamak doğru yol değildir.

Türkiye'yle üyelik müzakereleri yürütüyor isek, bu sürecin ucu açık olmalıdır. Gelecekte Türkiye'nin Avrupa değerler topluluğunda hangi statüye sahip olması gerektiği de bu sürecin sonunda karara bağlanmalıdır. Bundan dolayı da kendi adıma şunu ifade etmek isterim ki, açık bir diyalog ortamı yaratmalıyız. Çünkü sürecin sonunda bütün taraflar için kabul edilebilir bir sonuç elde etmek, sadece olaylara açık bir şekilde yaklaşılması ve ön kararlar alınmaması halinde mümkündür.

Bugün üzerinde durduğumuz, Türkiye'yle stratejik ittifak ve ortaklık konusunu biraz daha kapsamlı bir şekilde ele almak istiyorum. Çünkü bence bu konu şimdiye kadar yeterli düzeyde ifade edilmedi. BP temsilcisi bu sabah Azerbaycan'ın enerji sektöründe kavşak olarak Türkiye için taşıdığı önemi izah etti. Bilindiği gibi Türkiye'nin kendi gaz rezervleri bulunmamaktadır. Türkiye, bir transit ülkesidir.

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Azerbaycan Fahri Konsolosu, aynı zamanda da Almanya ve Batı Avrupa'daki ilk Konsolos olduğumu daha önce duymuştunuz. Bu durum, Azerbaycan'ın Almanya'ya nasıl değer verdiğini de göstermektedir. Azerbaycan için Almanya, Azeri enerji ürünlerine yönelik bir hedef ülkedir. Bu ürünlerini de tabii ki Türkiye üzerinden nakletmek istemekteler. Bu bakımdan da konuşmamın başlığını, "Azerbaycan-

Türkiye-Almanya-Avrupa – Stratejik bir Enerji İttifakı” şeklinde ifade etmek istiyorum.

Türkiye’nin iyi bir yatırım ülkesine dönüştüğünü biliyoruz. Siyasi çerçeve koşulları büyük ölçüde mevcuttur. Alman ve Avrupalı şirketler Türkiye’ye yatırım yapmaktadır. Memleketimden tek bir örnek vermek istiyorum. “Energie Baden-Württemberg”, Türkiye’deki yenilenebilir enerjiler sektörüne 1,5 milyar Avro yatırım yapmış bulunmaktadır.

Ancak, şu hususun farkında olmalıyız: Türkiye önemli bir enerji kavşağı haline gelmiştir ve Avrupa Birliği’ne ve Avrupa Birliği’nin en büyük ulusal ekonomisi olan Almanya Federal Cumhuriyeti’ne enerji sevk edebilmesi de Türklerin kardeş milleti olan Azeriler sayesinde.

90’lı yıllarda dönemin Azeri hükümeti farklı bir karar vererek, Kazaklar ve önemli ölçüde Türkmenler gibi Rusya’ya yönelmiş olsaydı, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattı bugün var olmazdı. Bunlar, farkında olmamız gereken gerçeklerdir. Bu yolu açan, o dönemde Bakü’de izlenen akıllı ve ileri görüşlü politikadır. Örneğin Nabucco da mümkün olmazdı. Azerbaycan bugün birinci gaz tedarikçisi olarak hazır olmasa, Nabucco gerçekleştirilemezdi. Bütün bunlar, Türk enerji piyasası için de büyük öneme haiz olan mühim bilgilerdir. Ancak sadece gaz ve enerji ürünlerinin kullanıma hazır bulunmasından dolayı değil, aynı zamanda da Azeri tarafının Türkiye’de yatırımda bulunması sebebiyle önemli bilgilerdir.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkiyi karakterize edecek olursam, Türkiye, kardeş milleti için hep güvenilir bir ortak olmuştur. Enerji güvenliği konusunu daha önce uzun uzun konuştuk. Ancak o çerçevede bir meseleyi unuttuk ve atladık. Hala, enerji güvenliğini tehdit eden bir ihtilaf söz konusudur. O da Dağlık Karabağ ihtilafıdır. Azeri topraklarının %20’si Ermeni işgali altında bulunmakta olup, uluslararası hukuka aykırı olan bu işgal devam ettiği sürece, söz konusu ihtilafın yayılma ihtimali vardır. Biraz evvel sözünü ettiğim boru hatları üzerinden de o zaman Türkiye veya Batı’ya ham madde nakledilemez. Uluslararası nitelikteki bu mecliste toplanmış bulunuyor isek, Türkiye’nin bundan sonra da müttefik ve ihtilafı önleyen bölgesel bir güç olarak kalmasını amaçlamaya ve ihtilafın çözülmesine yönelik yollar aramaya devam etmeliyiz. Belki daha fazlası da yapılabilir. Bu konuyla ilgilenmekte olan Minsk-Grubu,

hâlihazırda gerçekçi sonuçlar elde edememektedir. Avrupa Birliği daha fazla çaba göstermelidir. Eğer o bölgeden doğalgaz tedarik edip, ihtilafın çözümüne yönelik hiçbir katkıda bulunmuyorsanız, sorumluluk almaktan kaçırıyorsunuz demektir. Şöyle de ifade edilebilir: Petrolü ve gazı alırım, gerisine de karışmam! Stratejik enerji ittifakında ise sadece almak değil, vermek de söz konusudur. Azerbaycan'a, yaşanan ihtilafın barışçıl yollarla ve uluslararası hukuk ölçütleri uyarınca çözülmesine yardımcı olmak da söz konusudur.

Azerbaycan hâlihazırda 6,6 milyar metreküp gaz sağlamakta olup, bu miktara ileride 10 milyar daha ilave edecektir. Buradaki umudumuz, sağlanan gazın büyük bir bölümünün Avrupa ve Almanya'ya da ulaşabilmesidir. Ancak, bu sadece, transit ücretlerin Almanya gibi ülkelerin ekonomileri tarafından ödenebilir ölçülerde kalması durumunda gerçekleşir. Bu bağlamda Türkiye, şayet Avrupa Birliği içerisinde ortak olmak istiyorsa, enerji üretilen bir ülke değil, transit ülke olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Enerji nakli, nihai ürünlerin Almanya ve Avrupa piyasalarında rekabet edebilir konumda kalacak şekilde düzenlenmelidir.

Az önce Almanya'da çok sayıda Türk vatandaşının yaşadığından söz etmiştim. Onlar da bu ürünlerden faydalanmaktadır. Almanya'da geleceğe güvenle bakabilecekleri bir işe, sadece enerji fiyatlarının makul seviyelerde seyretmesi halinde sahip olabilirler. Bu karşılıklı etkileşimi asla unutmamalıyız. İşte bu, esas itibarıyla bugün burada ifade edilmek istenen başlıktır.

BİR ENERJİ KONJONKTÜRÜ ANALİZİ: TÜRKİYE'DE YABANCI ENERJİ YATIRIMLARI- NIN GELECEĞİ

Nikolaus Bemberg

Alman-Türk Ticaret ve Sanayi Odası (kısaca AHK). Gördüğünüz gibi 80 ülkede 120 ofisle faaliyet gösteriyoruz. Yani ticari anlamda önemli olan ülkelerin çoğunda bir büromuz var. Alman Türk Ticaret ve Sanayi Odası olarak biz 1994'de Cumhurbaşkanı Kohl ve Başbakan Çiller'in ortak çalışmasıyla kurulduk. AHK'nin bağlı olduğu kurumlar Türkiye'de TOBB ve Almanya'da DIHK. Oda olarak şu anda 500'den fazla üyemiz var. Bunlar hem Türk hem de Alman şirketlerden oluşmakta. Birçok farklı etkinliği düzenliyor, katılıyor ya da katkıda bulunuyoruz. Özellikle enerji ve enerji verimliliği konusuna büyük önem veriyoruz. Bu alanda birçok sempozyum ve iş gezileri gerçekleştirdik ve gerçekleştireceğiz. Enerji, solar enerji, güneş enerjisi, jeotermal enerjisi, enerji verimliliği, sanayide enerji verimliliği konularında geçmişte düzenlediğimiz etkinlikler ve bunların devamı da gelecek.

Türkiye'deki Alman şirketlerin sayısı 4.000'i aşmış durumda. Geçen sene bile bu kriz ortamında 200'den fazla Alman yatırımcı geldi. Yani büyük ekonomik krize rağmen Türkiye'de yatırım yapmak isteyen çok sayıda yeni Alman şirketi geldi. Biraz da büyük ölçekli şirketlerden bahsedeyim. Daimler, Hugo Boss, MAN, Metro, Bosch, Evonic ve tabii ki Siemens'i unutmamalı. Büyük yabancı yatırım olarak İskenderun'daki termal santrali, OYAK ve Evonic sayabiliriz.

Biraz geçmişe dönelim. Türkiye’de enerji sektöründeki ilk yabancı sermaye katkılı yatırımdan söz etmek istiyorum. Haliç’te bulunan ve 1910 civarında faaliyete giren Silahtarağa santrali, Siemens’in ve birkaç şirketin daha katkısıyla kurulmuştur. Aynı zamanlarda şehir şebekesi için bir elektrik dağıtım şebekesi de oluşturuldu. Sonradan Afşin-Elbistan termik santrali kuruldu. Daha sonra İskenderun’da bir termik santral, su barajları ve yakın geçmiş zamanda da rüzgar santralleri, rüzgar parkları oluşturuldu.

Biliyorsunuz bu günün konusu enerji. Peki enerji nedir? Bana sorarsanız enerji sahip olduğumuz en önemli kaynaktır. Tabii temiz su ve temiz havayı da saymamız gerekiyor. Bu üç hayati önem taşıyan kaynak olmadan yaşayamayız. Bu nedenle bu konu çok önemli ve hassas bir konudur. Modern bir toplum, modern bir ekonomi enerjisiz olmaz, enerjisiz sanayi olmaz, ulaşım olmaz. Enerji konusuyla ilgili ne yazık ki sorunlar yaşıyoruz. Türkiye ilk kaynaklara yani petrol kaynaklarına, doğalgaz kaynaklarına, kömür kaynaklarına bağlıdır. Başka bir deyişle dış ticarete ve dış ülkelere bağlıdır. Bu bizim dış ticaret dengemize büyük bir etki etmektedir. Ve maalesef olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu konuda en önemli hedefimiz tükettiğimiz enerjiden katma değer yaratmak. Ne kadar katma değer yaratabilirse o kadar iyi bir geleceğimiz olur enerji konusunda. Bunun nedeni çok basit. Enerji her zaman masraflı bir konu olacak. Enerji fiyatları her zaman yükselme eğiliminde olacak, çünkü talep devamlı yükselmekte. Arzı o kadar çabuk ve yüksek seviyelere yükseltmeyeceğimizden fiyatlar devamlı artacak. Enerji tüketiminde büyük bir katma değer olduğunda bu fiyat yükselmesi bize çok yansımayacak.

Burada bahsettiğim noktalar aslında sadece Türkiye için değil Almanya için de geçerlidir. Aslında bütün ülkeler için. En azından yerel kaynakları, fosil kaynakları olmayan ülkeler için.

Şimdi nelere dikkat etmeliyiz? Bize 1.000 € katma değer yaratmak için ne kadar enerji gerekiyor? Buradan da görebildiğiniz gibi en az Almanya’da enerji miktarı tüketiliyor. Türkiye’nin ve Amerika Birleşik Devletleri’nin aşağı yukarı aynı seviyede bir tüketimi var. Şu aşamada fiyatları karşılaştırmak gerekiyor. Fiyatlar cazip olmalı, fazla yüksek olmamalı. Güvenilir bir enerjinin üretim ve dağıtımını çevreye ve iklime karşı dost çözümleri olmalıdır. Bunu bir üçgene dönüştürebiliriz. Bu, enerji, politika ve siyaset üçgenidir. Verimli bir üretim, verimli bir dağıtım, verimli bir kullanım

enerjide ekonomik fiyatları meydana getirir ve rekabet yaratır. Bunu en basit şekilde piyasayı liberasyon şeklinde yapabiliriz.

Başka bir hedef karbondioksit emisyonu azaltmak olmalıdır. Bu konu Kyoto ve Kopenhag'da konuşuldu. Buradaki hedef negatif bir hedef çünkü azaltmak hedefleniyor. Enerji miksinde karbondioksit emisyon yapmayan enerjinin payını yükseltebildiğimiz taktirde olumlu bir hedefimiz olur.

Bu toplantının bir başlığı da Avrupa'nın enerji güvenliğindeki Türkiye'nin rolü. Bugün Türkiye'den Avrupa'ya giden enerjiden bahsettik. Neden tam tersi de olmasın? Mesela Türkiye ve Yunanistan'dan İtalya'ya giden boru hatlarından neden gaz Türkiye'ye de gelmesin? Avrupa tarafından bakınca başka alternatifler de var tabii ki. Şu sıralar Baltik denizinden geçen ve Rusya'dan direkt uluslararası denizlerin altından Almanya'ya giden bir boru hattı döşeniyor. 2-3 ay önce kuzey denizinde ortak bir çalışma başladı. Orada bulunan dokuz ülkede ökoelektrik üretimi gerçekleştirecek ve bir şebeke oluşturarak yeni bir piyasa, bir dağıtım şekli ve bir opsiyon açılacak. Bu da enerji güvenliği için çok önemli bir katkı sağlayacak. Demek istediğim ulusal enerji siyaseti ne kadar başarılıysa o kadar başarılı bir uluslararası enerji siyaseti de oluşturulabilir. Bir örnek vermek istiyorum. Münih'in Büyükşehir Belediyesi'nin elektrik üretimi ve su dağıtım şirketi Münih'te yaşayan vatandaşlar için bir teklif sundu. Siz bizden İspanya'da üretilen solar enerji elektriğini alabilirsiniz ve biz de İspanya'da yatırım gerçekleştiririz dediler. İspanya'da koşullar Almanya'dan daha iyi olduğu için yenilenebilir enerjiyi orada üretip, orada böyle bir yatırım gerçekleştirdiler.

Gelecekte bakmamız gereken konular: daha önce de bahsettiğim gibi dış ülkelere karşı bağımsızlığı sürdürülebilir bir şekilde kaynaklardan faydalanmak, çevreye dost olmak ve güvenliğe önem vermeliyiz. Federal Almanya'da bir strateji oluşturuldu. Öncelikli olarak çeşitli kaynaklardan faydalandı. Yani yerel, tükenmez, yenilenebilir enerji ve çok çeşitli fosil enerji farklı ülkelerden alındı. Enerji verimliliği sürdürülebilir bir hal aldı. Hem fiyat açısından hem çevre açısından hem de verim açısından optimum seviyeye getirildi. Bunun için neler yapıldı? İlk önce bir hukuk çerçevesi çizildi. Destek alındı, teşvik oluşturuldu, bilgilendirme yapıldı ve farklı projeler oluşturuldu.

Evet, geleceğimizi bilmiyoruz, ben de bilmiyorum. Geleceği herhangi bir şekilde planlamak isteyeceğiz, bu nedenle vizyonlar geliştireyoruz. Bu vizyonlar elektro arabalar olabilir, fuelcell arabalar olabilir, toplu taşıma ve özel ulaşımı birbirine bağlayarak daha verimli bir hale getirmek olabilir. Bunlar tabii ki vizyonlar. Bütün vizyonların bir konsepti olmalı, mesela elektro ulaşımı ele alalım. Kaliforniya’da önümüzdeki senelerde belli bir oranda yalnız elektrikli arabalar satılacak. Paris’te de böyle bir proje başladı. Ruhr bölgesinde bulunan Kuzey Ren Vestfalya’da da böyle bir proje gerçekleştirildi. Geçen haftalarda birkaç kez Almanya’ya gittim. Münih havalimanına inince hemen bir elektro MINI, yani BMW-MINI’ler var ya onları görebiliyorsunuz. Aynı şekilde Elektro-Smart’ları da Berlin’de görebilirsiniz. Kısacası bu vizyonlar yavaş yavaş gerçekleşiyor. Mesela 2023 senesi Türkiye için çok önemli sene olacak. Türkiye Cumhuriyeti’nin 100.yıl kuruluş yıldönümü kutlanacak. Bu vesile ile mesela Bursa’da RE-NAULT bir elektro araba üretilebilir ve belki onların bir kısmı da Marmara bölgesinde kullanılabilir.

İlk slaytlarda bahsettiğim tesisler artık kullanılmıyor. Santral İstanbul artık Bilgi Üniversitesi’nin bir kampüsü oldu sanat sergileri yapıyor orada, mesela “fashion week”ler, Otoshow’lar düzenleniyor. Mesela bu sene yeni MERCEDES SL orada tanıtıldı.

Enerjiye bakınca Desert TEC yanında Anatolia TEC var. Siemens elektro ulaşımı çabuk ve cazip bir toplu ulaşım haline getirmek amacıyla 2023 yılı için planlamalarını yaptı. İstanbul dünyada en modern şehirlerden biri olacak. Türkiye enerji konularında lider bir rol oynayacak.

Şimdi bahsi geçen konseptleri projelere çevirmek lazım. Konseptler aşağı yukarı var. Her yerde projeler yavaş yavaş başlayabilir. Enerji dağıtımı konusunda piyasayı liberalizasyonlaştırmak için enerji tüketiminde “marketing” tabii ki yapmak lazım. Toplum bu konuda bilinçlendirmek lazım. “Verimlilik” konusunda eğitim gerekecek. Aynı zamanda belki yaşam standartlarımız değişecek. Bisikletler, küçük ölçekli arabalar, elektro arabalar ve belki başka konutlar da olacak. Mesela sıfır ya da çok az enerji tüketen binalar dikilecek. Üretim konusuna gelince: en büyük “return of invest” yani cazip yatırımlar mevcut olan, faaliyette olan santralleri yenilemeye, rehabilite etmeye yapılmalı. Yeni fosil enerjilerden tüketen enerjiye yatırım yapmak, şebekelere yatırım yapmak ve en ilginç nokta olarak “return of invest” çok cazip, çok çabuk olduğu için enerji verimli-

liğini yükseltmek. Aynı zamanda piyasayı özelleştirmek ve liberalizasyon yapmak en önemli nokta. Bana sorarsanız uzun vadeli en önemli konular destekler. Tabii ki yalnız parasal destek değil, bilgilendirme de önemli. İstek yaratmak da olabilir, bu yenilenebilir enerji de olabilir. Karbondioksit emisyonundan hemen çevreye girmeden ayrıştırılması ve bulundurmamak olabilir. Solarda mesela photovoltaik, tabii ki belki biraz pahalı bir konu ama solar termal de var, termal enerjisi de var. Küçük bir örnek vereyim: Benim annemin Almanya'da bir binada senede aşağı yukarı 6.000 € petrol masrafı vardı kalorifer için. Bir solar termal sistemi oluşturdular çatının üstünde. Onun fiyatı aşağı yukarı 15.000 € idi. 1.000 € destek de aldılar. Artık 6.000 € değil 3.000 € senede petrol masrafları oluyor. Bu Almanya'da olabilirse her yerde olabilir, çünkü Almanya'da güneş koşulları bildiğiniz gibi çok az. Jeotermale bakınca yalnız derin termala bakmayın. Yere yakın jeotermal konularda olabilir orada da cazip çözümler var. Biyoenerji oradada biyoyakıtlardan bahsediyoruz. Biyodizel, biyobenzin biliyorsunuz, biyokerosin de olacak. Lufthansa gelecek aylarda uzun vadeli bir test başlatacak bu konularda. Biyokütle odun, mesela odun presler var. Konseptler var, projeler var. Odun küçük bir örnek olabilir, ama o da yenilenebilir bir enerji. Eşimin babası bir kaloriferi doğalgazla çalıştırıyor. Ona ek bir cihaz koyarak odunlu bir kalorifere dönüştürdü. Artık o doğalgaza bağlı değil.

Şimdi yüksek masraflardan bahsediyoruz. Bunun finansmanı nasıl yapılabilir? Özellikle dış ticarete bağımsız olmak adına yerel ustalar teşvik edilmeli, yerel sanayi desteklenmeli, halka, konutlara destek olunmalı, belki karbondioksit sertifikası için ticari destek alınmalı. Bu uluslararası paralardan da olabilir.

Peki bir yatırım için hangi koşullar isteniyor? Herşeyden önce piyasanın koşulları açık ve sağlam olmalı. Enerji ticaretini gerçekleştirmek, güvenliğini sağlamak önemli. Çevre konularının kuralları ne kadar basitse o kadar iyi.

Evet, ortak bir gelecek için siyaset de, örgütler de, ekonomi de, bilgi paylaşımı da hazır. Zaten çok yapılıyor. Biraz önce de bahsettiğim büyük şirketlerin yanında başka şirketlerde de var tabii ki. Onlar belki şu anda çok büyük değiller ama ilerde büyük olacaklar. RWE, EnBW gibi şirketler enerji konusunda çok tecrübeli ve bilgi paylaşımına hazır olan şirketler.

Bir tane örgütten daha bahsetmek istiyorum. Bu DENA, yani Alman Enerji Ajansı. Burası ile özellikle Almanca ama başka dillerde de iletişim kurulabilir. Çok çeşitli broşürler ve tanıtım yazıları, "newsletter"leri var. Oradan bu konularda bilgi almak, bilgilenmek çok basit ve çok başarılı bir şekilde gerçekleştiriliyor.

Evet, sonuca geleyim. Başarılı bir ulusal enerji siyasetiyle başarılı bir uluslararası enerji siyaseti birbirine bağlıdır. Vizyonlar, konseptler ve oradan da projeler geliştirmek lazım. Araştırma ve geliştirmeye yatırım da yapılabilir. Bizim burada en büyük hedefimiz "speed" yani hızlı olmak. Biliyorsunuz bu bir vizyon. Türkiye gelecek senelerde dünyada ilk 10 ekonominin arasında bir yer alabilir, ancak bu enerji olmadan çok zor olacak. Size başka bir vizyondan bahsedeyim. Belki 40-50 sene sonra torunlarıma, çocuklarıma küçük bir daire ya da küçük bir araba miras bırakabilirim, ama aynı zamanda yaşanabilir bir dünya, bir çevre de miras bırakmak istiyorum. Hep beraber bunun için çalışalım.

YATIRIMCILARIN İHTİYAÇLARI VE LİBERALİZASYON SÜRECİNDE ARZ GÜVENLİĞİ

Murat Zekeriya Aydın

Hepimizin bildiği gibi, 2030 yılına kadar olan süreçte dünya genelinde 20-22 Trilyon Dolarla ifade edilen bir enerji yatırımı ihtiyacından bahsedilmektedir. Ülkemizde ise önümüzdeki 10-12 yıllık süreçte artan enerji talebini karşılamak için gerekli yatırım ihtiyacı kabaca 120 Milyar Dolar seviyesindedir. Dünyadaki trende paralel olarak bu yatırım ihtiyacının çok büyük bir kısmının elektrik sektöründeki yatırım ihtiyacından kaynaklanacağı öngörülmektedir.

Türkiye, başta Avrupa Birliği normları olmak üzere, küresel ekonomi ile bütünleşme ve ekonomik gelişmenin gereği olarak, enerji sektöründe rekabeti öngören yeni bir yapılanmaya gitmiş, Avrupa Birliği Direktiflerine de uygun olarak enerji sektörünün liberalizasyonu ve yeniden yapılandırılmasında önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Dolayısıyla, ihtiyaç duyulan yatırımların ağırlıklı olarak özel sektör tarafından yapılması hedeflenmiştir.

Bu çerçevede, bu yatırımları gerçekleştirecek yerli ve yabancı yatırımcıların beklentileri başka bir deyişle, yatırımcının yatırım yapmak için ilk etapta baktığı genel koşulların neler olduğunu anlamamız gerekir kanaatindeyim. Bunları beş ana başlık altında özetleyebilmek mümkündür.

Birincisi, ülke genelinde, ekonomik büyümeyi dikkate alan sağlıklı talep öngörülerinin ortaya konması gerekir.

İkincisi, sosyo ekonomik kalkınma için gerekli enerji miktarının en düşük maliyetle temin edilmesi ile çevresel etkilerin minimize edilmesi hususlarını dengeli şekilde ele alan gösterge niteliğinde üretim genişleme planı çalışmalarının, farklı yaklaşım ve öncelikleri yansıtacak biçimde ortaya konması gerekir.

Üçüncü olarak ve belki de en önemli husus olarak, uluslararası finansmana uygun yatırım ortamının oluşturulması gerekir. Bu noktada, makro ekonomik parametreleriniz (fiyat istikrarı, döviz dengesi, gayri safi milli hasılanın adil dağılımı ve pazar ekonomisinin kurumsallaştırılması) ve burada sağlayabileceğiniz iyileşme hedefleri yanında, belirsizlikleri asgari düzeye indiren şeffaf bir mevzuat yapısı ve siyasi istikrar da risk algılaması noktasında büyük önem arz etmektedir.

Dördüncü olarak, yatırımların optimizasyonu noktasında önem arz eden, bu yatırımlara ilişkin her nevi alt yapı çalışmalarını da yatırımların zamanlaması ile uyumlu bir biçimde planlamak ve gerçekleştirmek gerekir.

Son olarak da, yatırımların izlenmesi ve gerekli görülebilecek ilave tedbir ve yönlendirmelerin uygulanmasına ilişkin metodolojileri şeffaflığı da esas olarak net bir biçimde ortaya koymak gerekir.

Aslında buraya kadar ifade ettiğim hususları alt alta koyduğumuzda, yatırımların gerçekleştirilmesinde kamunun hala çok önemli bir rolü olduğunu ve bu rolün, özel sektörün önünü açıp yatırım kararı vermesini kolaylaştırıcı çalışmalar yanında teknik idari ve hukuki altyapıyı geliştirmek üzerine yoğunlaştığını görebilirsiniz. Kamunun bu önemli görevleri tüm paydaşlar ile eşgüdüm içerisinde yerine getirmesi; yatırımcı ile yatırım ortamını düzenleyen otorite arasında işbirliği, koordinasyon ve iletişimin en üst seviyeye çıkarılması gerekliliği aşikardır.

Bu genel değerlendirmelerden sonra, yatırım ihtiyacının ve arz güvenliği endişelerinin en yüksek seviyede olduğu elektrik sektörü özelinde değerlendirme ve tespitlerimi de siz değerli katılımcılarla paylaşmak isterim.

2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz öncesi elektrik piyasasında karşılaştığımız ve yakın gelecekte de hızla artan talep nedeniyle tekrar tartışmaya başlayacağımızı düşündüğüm sorunun adı "özel sektör tarafından elektrik sisteminde yeterli kapasitenin yedekli olarak oluşturulamamış olması ve bundan sonraki süreçte de oluşturulması üzerinde önemli tereddütlerin bulunması" dır.

Esasen ana belirsizlik, arz ve talep seviyeleri arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Arz ve talep ise çok sayıda dışsal parametre ile ilişkilidir. Bunlar başlıca; ekonomik büyüme, demografik unsurlar, petrol fiyatları, proje geliştirme ve inşa etme maliyetleri, çevresel faktörler olarak sıralanabilir. Teoride, arz ve talep arasında talep lehine bir dengesizlik olmadığı sürece yeni yatırım olmayacaktır. Zira arz-talep dengesizliğinin fiyatları yukarı çekmesi ve yeni yatırımlar için gerekli fiyatı oluşturması liberal piyasa sisteminin esasıdır.

Bu noktada gerekli fiyatın ne olacağı daha açık ifadeyle fiyatın nereye kadar yükselmesinin yatırımcı için cazip olacağı ve dengesizliğin boyutunun sistemin genel işleyişi üzerindeki etkileri önem arz etmektedir. Elektriğin depolanamayan bir mal olması teknik, ekonomik ve hatta sosyal anlamda sürecin yönetimini oldukça zorlaştırmaktadır. Örneğin teknik anlamda dengesizliğin boyutu nereye kadar katlanılabilir.

İşin teknik boyutunu ele alırsak karşımıza iki önemli parametre çıkmaktadır. 1- Kısa dönemli olan Sistem Güvenliği (Security). 2- Uzun dönemli olan Kapasite Yeterliliği (Adequacy). Daha açık ifadeyle, kısa ve uzun dönemli olarak piyasada yeterli kapasitenin yedekli olarak oluşturulması gerekliliği söz konusudur. Elbette, talep artış hızının yıllık %1-2 seviyelerinde seyrettiği ülkelere kıyasla, %7-8'ler mertebesinde bir yıllık talep artışı olan ülkemizde işin teknik boyutu ve sistemin yönetimi kat ve kat daha güç bir hal almaktadır. Bu durum, yani talep artış hızı ve sistemin bu talep artışına uygun biçimde yönetilebilmesi noktasında karşılaşılan sorunlar, en önemli kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşin ekonomik boyutunu dikkate alırsak, makro ekonomik parametreleri oldukça güçlü olan dolayısıyla yatırımların geri dönüş süresi de ülkemize kıyasla çok daha erken olan ülkelerde, yeni yatırım kararlarının alınması için elektrik fiyatlarında öngörülen artışın katlanılabilir veya tüketicilerin gönüllü olarak ödeyebileceği (willing to pay) seviyelerde olması beklene-

bilir. Elektrik üretim yatırımı yapacak yatırımcı da bu artışları bir yatırım fırsatı olarak algılar. Ancak ülkemizde yatırımcının, maliyetlerin altında ezileceği korkusunu duymadan harekete geçmesini sağlayacak fiyat oluşumu hangi seviyelere gelecektir ve ne ölçüde katlanılabilir olacaktır. Bunun dikkatlice analiz edilmesi gerekir.

Ne kadarlık bir fiyat artışının sanayici için kabul edilebilir olacağı ve sanayicinin uluslararası rekabet edebilirliğini ne ölçüde etkileyeceği çok önemli bir parametredir. En genel anlamda olası fiyat artışlarının genel ekonomi üzerindeki etkileri dikkatle değerlendirilmek durumundadır. Bugün, sanayicilerimizin elektriğe ödediği faturanın diğer ülkelerde sanayicilerin elektriğe ödediği fatura ile kıyaslanması noktasında, kurların seviyesine, euro dolar paritesine, satın alma gücü paritesine ve karşılaştırma yılına bağlı olarak birbirinden farklı sonuçlar tartışılmaktadır. Zaman zaman ülkemizin sanayicinin elektriğe ödediği fatura açısından en ucuz 10 ülke arasına girdiği değerlendirilmeleri yapılabilecek olsa da, neredeyse tamamı ithalata dayanan petrol ve doğal gaz fiyatları gibi kontrol edilemeyen parametrelerin çokluğu, arzu edilen seviyelerin yakalanmasını güçleştirmektedir.

Piyasa mekanizmasının işleyişinin sosyal boyuta olan etkisi de göz ardı edilmemelidir. Enerji fiyatlarındaki artışlar, toplumun düşük gelirli kısmının bütçesinde yüksek gelirli gruba kıyasla, oransal olarak çok daha büyük bir yük getirmektedir. Bu hususun, toplumsal barış ve refahın sağlanması noktasında ilave sıkıntılar getireceği, gelir dağılımını daha da adaletsiz hale getirerek toplumun farklı kesimleri arasındaki uçurumu derinleştireceği aşikardır.

Tek başına piyasa kendi içinde çözümü bulacaktır, yatırım için gereken fiyat seviyesi arz talep dengesine bağlı olarak oluşacaktır, bu fiyat da gerçek maliyetleri yansıtacaktır şeklinde bir yaklaşım, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile bağdaşmayacak, arz güvenliğine ilişkin kaygı ve belirsizlikler de artacaktır. Özellikle, talebin makul ve AB üyesi ülkelerdeki gibi görece daha rahat yönetilebilir seviyelere gelmesine kadar ki süreçte, piyasaların açık ve şeffaf bir biçimde yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Örneğin, elektrik üretim yatırımı yapmak isteyen yatırımcının yatırım kararını görece daha kolay almasını sağlayacak şekilde maliyet avantajının kendisine sağlanması ve belirsizliklerin olabildiğince elimine edilerek

öngörülebilirliğin artırılması gereklidir. Uygulaması süren YEK Kanununda, Afşin Elbistan başta olmak üzere kömür sahalarının elektrik üretimi amaçlı olarak kullanılmasına ilişkin metodolojide, Nükleer santral yapımına ilişkin düzenleme ve alınan kararlarda yer alan teşvik mekanizmalarının altında bu gerçek yatmaktadır. Yerli ve yenilenebilir olarak sınıflandırılan kaynaklara yönelik bu tür uygulamalar, sadece ihtiyaç duyulan kapasiteyi sisteme getirmek ile kalmayacak, ana politika unsurumuz olan kaynak çeşitliliğine yönelik çözümleri de kapsayacaktır.

Bu noktada, belirsizliklerin giderilmesine yönelik olarak Elektrik Piyasası Kanununda yapılan değişikliklerin, piyasa oluşumu ve gelişiminde kullanılacak bütün enstrümanların/yöntemlerin yasal dayanak oluşturacak şekilde Kanuna derç edilmiş olmasının, sektör açısından önemli bir gelişme olduğunu ifade etmek isterim. Tabii unutulmaması gereken konu, arz güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak kapasite piyasasının oluşturulması gibi, Kanunda ifade edilen tüm yöntemlerin nasıl ve ne şekilde uygulanacağını ve bunların hangi koşul ve şartlarda devreye gireceğinin net şekilde ikincil mevzuatlarla bir an önce tanımlanması gerekliliğidir.

Konuşmamın başında yatırımcının, gösterge niteliğinde üretim genişleme planı çalışmaları ile yönlendirilmesinin ve bu çalışmalarda çevresel etkilerin minimize edilmesine yönelik politikalara ve uygulamalara da odaklanması gerekliliğinin altını çizmiştim. Günümüzde, global enerji politikalarının ana unsurlarından biri de iklim değişikliği olmuştur. Bu çerçevede oluşacak ilave maliyetlerin piyasanın işleyişi ve tarife oluşumları üzerindeki etkilerini göz ardı etmemek gerekir. Her ne kadar bu kavramlar henüz ülkemizdeki elektrik fiyatları içinde bir maliyet unsuru olarak yer almıyor olsa da, yatırımcının uzun soluklu enerji yatırımlarına girmeden önce bu alandaki hedef ve uygulamaların neler olacağını görmek istemesi doğaldır. 2008 yılı sonunda yayımlanan ve AB bünyesinde gerçekleştirilen bir çalışmada, elektrik toptan satış fiyatlarının, emisyon ticaretinden önceki fiyatlarla kıyaslandığında, AB genelinde ortalama %10 ila %30 arasında bir artış gösterdiği ifade edilmektedir. Burada incelenen ülkelerin baz yükünün hangi kaynağı kullanan santrallerden karşılandığı, rekabet ortamının tam olarak oluşup oluşmadığı, talebin fiyata karşı duyarlılığının hangi seviyede olduğu gibi faktörler büyük önem kazanmaktadır. Fiyata karşı duyarlılığın olmadığı, tam rekabetin oluşmadığı ve baz yükün karbon ağırlıklı üretimden sağlandığı ülkelerde toptan satış fiyatlarındaki artış daha fazla olacaktır. Bununla birlikte, 2013 yılından itibaren Avrupa

Birliği'nde Karbon kota tahsisi (Carbon Allowances) yönteminden ihale ile temin etme (Auctioning) yöntemine geçilmesi planlanmaktadır. Ülkemiz açısından uzun dönemli uygulama-hedeflerin neler olacağı, özellikle yerli kaynağımız linyite dayalı santral yatırımı yapacak yatırımcı için büyük önem arz etmektedir. Zira uygulamalara bağlı olarak, marjinal üretim maliyetlerinin, karbon kaynağa dayalı elektrik üretim santralleri için çok ciddi artışlar göstermesi söz konusu olabilecektir.

Son olarak, yerli ve yabancı yatırımcıların ülkemiz enerji sektörüne büyük bir ilgi duyduğunu görmekten duyduğum memnuniyeti dile getirmek isterim. Bunu gerek EPDK'nın faaliyet raporlarından gerekse de şirketlerin yatırım planlarına ilişkin açıklamalarından net bir biçimde görüyoruz. Yabancı yatırımcıların ilgisine bir örnek de, RWE'nin Denizli ilinde toplam 800 MW kurulu güce sahip bir doğalgaz kombine çevrim santrali için verdiği yaklaşık 600 Milyon Euro'luk yatırım kararıdır. Önümüzdeki dönemlerde gerçekleştirilecek uygulama ve yönlendirmelerle yatırımcıların ilgisinin artarak devam edeceğine olan inancımda tamdır.

SONUÇ

Jan Senkyr

Saygıdeğer Bayanlar ve Baylar,

zengin ve ilginç içerikli konuşma ve sunumların yapıldığı, heyecanlı ve aydınlatıcı bir tartışma etkinliğinin yaşandığı yoğun ve enteresan bir konferans gününü geride bıraktık. Bugün konuştuğumuz "Avrupa'nın Enerji Güvenliğinde Türkiye'nin Rolü" konusu, tartışmalarda ve yapılan konuşmalarda da görüldüğü gibi büyük bir öneme sahip. Asıl önemli soru, Avrupa'nın enerji güvenliğinde Türkiye'nin hangi rolü oynamak istediği ve oynayabileceğidir. Türkiye'nin Avrupa'yla ilgili olarak bir enerji kavşağı rolünü oynamak istediği bugün yapılan konuşmalarda açıkça ortaya konuldu. Türkiye'nin bu stratejik hedefi, Türk dış politikasındaki çok kutuplu ve çok boyutlu yaklaşımla da örtüşmektedir.

Enerji kavşağı olma hedefine ulaşabilmek için elbette ki belirli şartlar yerine getirilmelidir. Bu çerçevede iki husus dikkate alınmalıdır. Bir tarafta alıcı tarafın konum ve menfaatleri, yani talep, diğer tarafta ise tedarikçi taraf olan ülkelerin konum ve menfaatleri.

Alıcı taraf, açık bir biçimde AB, daha doğrusu AB ülkeleridir. Burada kesinlikle büyük ilgi vardır. Bu bölgedeki, yani AB ülkelerindeki ve aynı zamanda da tedarikçi taraftaki enerji ihtiyacının önümüzdeki yıllarda belirgin bir şekilde artacağı söylenmişti. Bu durum özellikle de Hazar ve Yakın Doğu bölgelerindeki ülkeler için geçerlidir. Peki, yeterince arz – bilhassa doğal-gazdan söz etmiştik – mevcut mudur? Cevaplanması gereken soru ise, iki tarafın da nasıl bir araya getirilebileceğidir. Türkiye burada kesinlikle transit ülke rolü oynamaktadır. Enerji kavşağı, yani uluslararası enerji işinde aktif bir katılımcı rolü oynamak istiyorsa, enerji arzını birleştirip dağıtmayı başarabilmelidir. Bu konuda özellikle altyapıya ve nakil hatlarına yatırım yapılmalıdır. Bir ülkenin bu yatırımları tek başına gerçekleştirmesi mümkün olmadığı için alıcı ve tedarikçi ülkelerle yakın işbirliğine gidilmelidir. Bence Türkiye bu konuda AB'ye açık mesajlar vermelidir. Şöyle ki, Türkiye güney enerji koridoru bölgesinde AB için cazip bir konumda olmak istiyorsa, bu bölgedeki en önemli projeyi, yani NABUCCO boru hatını desteklediğini göstermelidir. Tabi ki AB de, projeye gerek mali gerek altyapısal bakımdan katılmaya ilgi duyduğuna dair mesajlar vermelidir.

NABUCCO ve "South-Stream" projelerinin birbirine rakip ve birbirini dışlayan iki proje olduğunun da bilincinde olmalıyız. Türkiye de, hangi istikamete doğru hareket edeceği sorusunun cevabını kendi içerisinde vermelidir. Aynı anda birden fazla istikamete yönelmenin mümkün olmadığını düşünüyorum. Bugün dile getirilen bir başka husus ise, Türkiye'nin sadece transit ülke veya enerji kavşağı rolü oynamak istemekle kalmadığı, aynı zamanda da enerji üreticisi olduğudur. Bu husus yatırım ve işbirliği imkânları yarattığı için Avrupa ve Almanya gibi ülkeler için önem arz etmektedir. Yenilenebilir enerji konusu da bugün ele alınan konular arasında bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin, Avrupa Birliği'nin enerji şebekesine dâhil olması önemlidir.

Bilhassa vurgulanan başka bir husus ise, Türkiye'nin aynı zamanda enerji alıcısı olduğudur. Türk ekonomisinin ortaya koyduğu yüksek büyüme hızı düşünüldüğünde Türkiye'nin enerji ihtiyacı önümüzdeki yıllarda belirgin bir şekilde artacaktır. Bu çerçevede de, bilhassa Avrupa'dan gelecek elektrikle ilgili olarak enerji sevkiyatında bulunma potansiyeli mevcuttur.

Gördüğümüz gibi çok karmaşık ve ilginç bir konu olan bu mesele, gelecekte de önem arz etmeye devam edecektir. Bundan dolayı da ileride düzenlenecek etkinliklerde bu konunun tekrar ele alınması gerektiğini düşünün-

yorum. Sayın Dr. Laçiner bu sabah bir enerji platformundan söz etmişti. Konseptini destekliyorum. Bu alandaki işbirliğini nasıl sürdürebileceğimizi tartışacağız. Bu vesileyle USAK'a ve sayın Dr. Laçiner'e işbirlikleri için bir kez daha gönülden teşekkür etmek istiyorum. İşbirliğimiz devam edecektir. Sonuna kadar sabreden ve tartışmaya iştirak eden siz katılımcılara ve ilginç sunumlarından dolayı bilhassa konuşmacılara şükranlarımı sunuyorum.

KAPANIŞ

Doç. Dr. Sedat Laçiner

Böylesine kompleks ve ciddi bir toplantının sonunda bu kadar canlı, bu kadar diri bakan çok sayıda insanı bulabilmek kolay değildir herhalde. Bugün 14 uzmanın konuşmacı olduğunu ve 150 katılımcının tartışmalara yoğun bir şekilde katıldığını düşünecek olursak toplantı sonundaki canlılık ne kadar verimli bir toplantı gerçekleştirdiğimizin de bir göstergesi olsa gerektir.

Tüm oturumları izledim ve kendimce notlar alarak bazı sonuçlara ulaştım. Bunları sizlerle paylaşmak isterim:

Öncelikle şu ortaya çıkıyor, son dönemde Türkiye'nin Avrupa'nın enerji güvenliğinde çok hayati bir yer aldığı açıkça görülüyor.

Türkiye'nin enerji arzı ve pazarları arasındaki kritik yeri için kimi "kavşak" deyimini tercih ediyor, kimisi ise "terminal" diyor. Kimisi "hat" diyor ve hatta pek telaffuz edilmiyor ama kaba bir şey olduğu için belki de, bazısı da Türkiye'nin yeni rolünün bir tür "geçiş arazisi" olacağını ifade ediyor. Sayın Pamir de buna işaret etti galiba, "üzerinden boru geçen bir araziye de dönüşebilir Türkiye" dedi.

Baktığımızda Suudi Arabistan gibi bazı ülkelerin petrol

konusunda, gaz konusunda uzun yıllar daha çok arazi fonksiyonu gördüğünü görüyoruz. Birisi sizin petrolünüzü çıkarıyor, birisi taşıyor, biri işliyor, diğeri para veriyor, öbürü de parayı kendi bankasında tutuyor ve size sadece faiz veriyor. Sizin o faizi bile harcayacak derinlikte ekonominin olmadığı için petrol paraları Batı bankalarında bir sayfadan diğer sayfaya kaydedilmiş oluyor.

Şimdi Batı'da bazı çevrelerde aynı işlemi Türkiye için de düşündükleri gibi kaygılar bazı yorumcularda oluşmaya başladı. Başka bir deyişle acaba Türkiye sadece geçiş arazisi olarak kullanılıp, tüm karar mekanizmaları başka devletlerin denetiminde mi olacak diye endişe ediliyor. Yani Türkiye'den borular geçsin ve böylece Türkiye kullanılarak Ukrayna güzergâhına ve tedarikçi olarak da Rusya'ya bir alternatif oluşsun bu yeterli diye düşünülüyorsa ve Türkiye bu denklemde "etkisiz eleman" olarak görülüyorsa elbette bu tür düşünceleri tasvip etmek kolay değildir. Türkiye Avrupa enerji güvenliğinin temininde aktif bir aktör olarak yer almalı ve konunun boru döşenmesi ve korunması kısımları kadar siyasi, sosyal ve diğer kısımlarıyla da ilgili olmalıdır.

İran ve Irak gibi örnekler bize çok acı bir şekilde öğretti ki enerji güvenliği sadece boru döşemek ve onu polisiye önlemlerle güvence altına almak değildir. Arz eden ülkenin istikrarı, gelen gaz veya petrolün düzenli olarak aynı miktar ve kalitede temini, bunun taşınması ve daha birçok konu ile ilgilenilmesi gerekmektedir. Bu noktada kavşak konumundaki ülkelerin istikrarlı ve güçlü olması büyük bir önem arz etmektedir. Eğer boruların geçtiği arazinin üzerinde güçlü, istikrarlı ve meşru bir devlet olmazsa oradaki güvenlik ne o ülke için kalıcı olur, ne Avrupa için, ne de dünya için. Bu durum hem geçiş ülkeleri için, hem de tedarikçi ülkeler için geçerlidir. Bu nedenle tedarikçi ülkelere petrol kuyusu, geçiş ülkelerine de boru hattı arazisi gözüyle bakmamak gerekir.

Kaynak ve ulaştırma ülkelerinde enerji sektörünün gelişmesi, enerji güvenliği hususunda farkındalığın artması, insan gücünün niteliği, ekonomisinin istikrarlı ve uluslararası işbirliklerine yatkın olması, içeride meşru ve olabildiğince demokratik yönetimlerin olması kısa dönemde değilse bile sürdürülebilir ilişki için uzun dönemde çok önemlidir. Bu nedenle pazar ülkelerin kısa vadede söz konusu ülkelerde dar bir grupta anlaşarak petrol veya gaz akışını başlatmaları yeterli görülmemelidir. Meselenin çok boyutlu oluşu ve uzun dönemle sürdürülebilirliğin daha geniş bir perspektiften bakmaya bağlı olduğu anlaşılmalıdır.

Şunu çok iyi bilmemiz gerekiyor ki Türkiye üzerinden yakın bir gelecekte çok fazla boru hattı geçecektir. Bu kaçınılmaz bir sondur. Bu borular ister Avrupa'ya gitsin, isterse başka güzergâhlara. Görünen o ki Türkiye pek çok hattın geçiş noktası olmaktadır. Sadece kendi enerji ihtiyaçlarını karşılamak için dahi Türkiye pek çok uluslararası boru hattının varış noktasıdır ve daha fazlası da yoldadır. Hâlihazırda Azerbaycan'dan bir petrol boru hattı geliyor ve Akdeniz limanımıza ulaşmış durumda, Ceyhan'a. Azerbaycan'dan bir gaz hattı geldi, yine Türkiye'nin ihtiyaçları için. Rusya'dan iki ayrı gaz hattı geldi. Samsun-Ceyhan hattı yolda. Onun dışında İran'dan doğalgaz hattı var ve o hattın güçlendirmeye ihtiyacı var. Şu anda bir özel Türk şirketi Kuzey Irak'tan Türkiye'nin sınırlarına doğru bir boruyu getiriyor. Çok az bir miktar kaldı ve çok büyük potansiyeller burada da var. Suriye'ye kadar gelmiş bir boru hattı var, Türkiye'nin hemen yanı başında. Rusya'dan Türkiye'ye başka boru hatlarının geleceği ve kapasitelerin artırılacağı muhakkak vs. Diğer bir tabir ile Türkiye'nin kendi ihtiyaçları dahi pek çok boru hattını bu topraklara çekiyor. Buna bir de arz ile talep arasındaki özel konumu eklendiğinde yakın bir zamanda Türkiye'nin üzerinden çok sayıda boru hattının çekeceği görülebiliyor. Ama bununla yetinmemek gerekiyor, Türkiye'nin know-how'u geliştirmesi şart. Başka bir deyişle enerji, petrol, gaz vb. konusunda çok iyi hukukçular, çok iyi mühendisler, çok iyi siyasetçiler vs. yetiştirmesi ve enerjiyi ülkenin önde gelen sektörlerinden biri haline getirmesi gerekiyor. Aksi takdirde bunu yönetemezseniz sadece bir arazi olarak kalırsınız ve bazılarının sandığı gibi bu sadece size değil herkese zarar veren bir durum olur.

Türkiye'nin enerji alanındaki bilgi birikimi ve gücü arttıkça bu sadece tedarikçiler açısından değil, pazar açısından da olumlu bir gelişmedir. Çünkü ancak bu sayede tam anlamıyla enerji güvenliği temin edilmiş ve ilişkilerde sürdürülebilirlik sağlanmış olur.

Bu nedenle Türkiye'nin sadece boru inşaatına değil, diğer boyutlara da yatırım yapması gerekiyor. Son yıllarda bir ölçüde bu tür yatırımlar başladı. Mesela rafineri planları bu bağlamda önemlidir. Enerji buraya geliyor ve sadece buradan bir yere gitmeyecek. Ham enerji kaynakları ne kadar çok işlenip diğer ülkelere gidebilirse o kadar çok Türkiye'ye faydası olur. Dahası enerji güvenliği açısından bakıldığında da bir ülkenin taşımacılık, rafineri ve diğer sektörleri entegre etmesi maliyetleri düşürebilir, güvenilirliğe de ciddi katkı sağlayabilir. Nitekim şu anda Türkiye ihtiyacının ötesinde bir rafineri kapasitesine sahip ve sözkonusu hacim daha da arttırılıyor. Ceyhan'da ciddi yatırım planları var. Bunları daha da arttırmak

lazım. Tüm bunların arkasında bir de insan gücüne de, bilgi gücüne de yatırımlar yapmak gerekiyor. Belki de Avrupa'nın enerji konusunda en iyi üniversiteleri, en iyi bölümleri burada, Türkiye'de inşa edilmeli. Bunu salt bir sosyal sorumluluk olarak da görmemek gerekir. Türkiye'nin ve Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlayacak beyinler ve onların oluşturacağı bilinç ancak bu yolla ortaya çıkabilir. Farkındalığın olmadığı yerde gerçek anlamda bir güvenlikten bahsedilemez. Eğer bahsettiğimiz Avrupa'nın enerji güvenliği ise o farkındalığın en güzel inşa edileceği, olması gereken yer de Rotterdam veya Brüksel veya Roma değil, Ankara, İstanbul veya Ceyhan olmalıdır. Çünkü hepsinin sadece coğrafi olarak buluşacağı orta yol olmasından dolayı değil, Doğu ile Batı arasında, arz ile talep arasındaki kavşak da Anadolu'dur. Türkiye kültürel anlamda da iki tarafın yerine kendisini koyabilme kapasitesi anlamında da özel bir yere sahiptir. Tarafların birbirlerini en kolay anlayabilecekleri orta yol buradır, yani "sadece boruları ölçtük orta yer burası çıktı" anlamında değil, farklı dünyaların da tam ortası olan yer burasıdır. Ortak bir farkındalık inşa edebilmek için Türkiye'ye çok özel roller düşüyor. Türkiye'ye Batı'nın da yardımcı olması gerekiyor bu anlamda. USAK ve Konrad olarak bu platformu biraz da bu yüzden düşündük. Yani Türkiye'yi enerji güvenliğinde nitelikli bir aktör haline getirmeye katkıda bulunabilmek için. Bu açıdan bakıldığında tek tük toplantılar yapmak da yeterli değildir. Buna benzer toplantıların sayısı ve nitelik olarak artırılması gerekiyor. Bu anlamda bizler de üzerimize düşeni yerine getirmeye hazırız. Her yıl en az birkaç kez bu konuları masaya yatırmak gerekiyor. Bir kere yapıp bırakmak yeterli değildir.

Bir de burada benim aklıma gelen bir tehlikeyi de paylaşmış olayım. Özellikle Azerbaycan, Kazakistan ve kısmen de olsa Türkmenistan için Araplaşma, yani Arapların kaderini paylaşma tehlikesi göz ardı edilemeyecek bir tehlikedir. Bu ülkelerde hazır ve büyük para olarak enerji gelirleri hem diğer sektörlerin gelişmesini önledi, hem de siyasi çoğulculuğa engel oldu. Arap dünyasında petrole yaşadığımız başarısızlıkları tekrar etmek istemiyorsak burada yapmamız gereken enerji gelirlerinin diğer sektörleri boğmasına mani olmak, örneğin Azerbaycan'ı sadece bir gaz ülkesi, sadece bir petrol ülkesi olarak bırakmamak ve petrol-gaz için bu ülkelerdeki demokrasiyi de güçlendirmektir.

Demokrasi sanılanın aksine enerji güvenliğinin dışında bir konu değildir. Günümüz dünyasında petrol tüketenler ile üretenler sanıldığı kadar birbirlerinden uzak ülkeler değildir. Bu bağlamda demokrasi güvenliğinin ve istikrarın devamlılığını, sürdürülebilirliğini sağlamak için büyük bir güçtür.

Borunun bir demokrasiden mi, yoksa bir krallıktan mı geçiyor olması sanıldan çok daha önemli bir husustur. O yüzden hem arz eden ülkelerde, hem güzergâh ülkelerde, hem de tüketici ülkelerde demokratik, sorumluluk sahibi, güçlü devletlerin olması enerjinin güvenliği açısından çok kritik bir öneme sahiptir. Bu anlamda Türkiye'nin demokratik, güçlü, sorumluluk sahibi bir ülke olarak kalmasının da ne kadar önemli olduğunun altını defalarca çizmek gerekiyor.

Son söz olarak tüm katılımcılara, konuşmacılara çok çok teşekkür ediyorum. Sorularınız ve değerli katkılarınız için sizlere ve tabi ki Enerji Platformu programındaki değerli ortağımız Konrad-Adenauer-Stiftung'a bu konuya önem verdikleri için ve elbette sponsorlarımıza, BP'ye, Habertürk'e ve TRT'ye de çok çok teşekkür ediyorum.

Umarım Türkiye önümüzdeki yıllarda sadece üzerinden boru hatları geçen bir ülke değil, hem Doğu'nun hem de Batı'nın çıkarlarının birleştiği ve bunların korunduğu, ortak bir farkındalığın inşa edildiği bir yer olur.

KONRAD-ADENAUER-STIFTUNG TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ YAYINLARI LİSTESİ

Almanca:

- Zukunft der Zeitungen im Internet-Zeitalter, 2001
- Politische und Strategische Position der Türkei nach dem 11.September, 2002
- Strukturprobleme der deutschen und türkischen Wirtschaft und deren Lösung, 2004
- Politisch-Strategische Lage im Mittleren Osten, 2004
- 19. Deutsch-Türkisches Journalistenseminar – Medien im Wettbewerb, 2005
- Die Türkei als Energiebrücke zwischen Zentralasien und Europa, 2007
- Der Islam und das Christentum – Ein Vergleich der Grundwerte als Basis für einen Interreligiösen Dialog, 2007
- 21.Deutsch-Türkisches Journalistenseminar - Die Rolle der Türkei als Vermittler zwischen Ost und West, 2007
- Chancen und Herausforderungen im Kaukasus – Die Rolle der Türkei als regionaler Stabilitätsfaktor, 2007

- Wirtschaftliche und Sozialpolitische Strukturreformen in Deutschland und der Türkei, 2008
- Migration und Integration – Das Verhältnis von Minderheit und Mehrheit in Deutschland und der Türkei, 2008
- Deutsch-Türkischer Sicherheitsdialog: Die Türkei in ihrem geostrategischen Umfeld, 2008
- Die Schwarzmeersynergie zwischen geopolitischen Sensibilitäten und energiewirtschaftlichen Kooperationsmöglichkeiten, 2008
- Die Türkei zwischen aktuellen Herausforderungen und historischem Erbe, 2010
- Senioren und Alterspolitik in Deutschland und der Türkei, 2010
- Integration und Dialog der Religionen in Deutschland und der Türkei-Beispiele und Probleme, 2010
- Sicherheitspolitische Aspekte der Entwicklung im Iran aus deutscher und türkischer Sicht, 2010
- 24.Deutsch-Türkisches Journalistenseminar – Die Deutsch-Türkischen Beziehungen im Lichte aktueller Entwicklungen, 2011
- Soziale Marktwirtschaft und deren Perzeption im Islam, 2011

Türkçe:

- Gazetecinin El Kitabı, 2000
- Gazeteciliğe Giriş, 2002
- 20. Alman-Türk Gazetecilik Semineri – Medya Merceğinde Almanya ve Türkiye, 2006
- Başörtüsü – Bir simgenin örtüsünü kaldırmak (Araştırma), 2006
- Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye, 2007
- Fransa ve Almanya Örneğinde Belediye Birlikleri ve Türkiye, 2007

- 21. Türk-Alman Gazetecilik Semineri - Türkiye'nin Doğu ve Batı arasındaki Aracılık Rolü, 2007
- Kafkasya'da Beklentiler ve Olanaklar – Bölgesel Güç ve garanti etkeni olarak Türkiye'nin Rolü, 2007
- Türkiye'de ve Almanya'da Ekonomik ve Sosyopolitik Yapısal Reformlar, 2008
- Göç ve Entegrasyon – Almanya'da ve Türkiye'de Azınlık-Çoğunluk İlişkileri, 2008
- Alman-Türk Güvenlik Diyalogu: Türkiye'ye Jeostratejik bir Bakış, 2008
- Jeopolitik Duyarlılık ve Enerji İşbirliği açısından Karadeniz Bölgesi, 2008
- Tarihi Miras ve Güncel Beklentiler arasındaki Türkiye, 2010
- Almanya ve Türkiye'de Yaşlılar ve Yaşlılık Politikaları, 2010
- Almanya ve Türkiye'de Entegrasyon ve dinler arası diyalog-örnekler ve sorunlar, 2010
- Türk ve Alman Bakış Açısından İran'daki Gelişimin Güvenlik Politikası Boyutları, 2010
- 24. Türk-Alman Gazetecilik Semineri - Güncel Gelişmeler Işığında Alman-Türk İlişkileri, 2011
- Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı, 2011

İngilizce:

- BSEC – Reality and Vision, 2006
- Strategies for the Development of Entrepreneurship and the SME Sector in the Black Sea Economic Cooperation Region, 2008

